

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURĂ ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. IV—V.

Sibiiu, Aprile — Maiu 1899.

Anul XXX.

STATISTICA SANITARĂ PE ANII 1896—1897.

Pentru a treia oară ni-se dă ocasiune a ne ocupa în coloanele acestei reviste cu statistica sanitară a regatului român și, în legătură, a da unele date statistice despre Ungaria, al doilea stat cu poporațiune română numeroasă. Am făcut-o totdeauna cu drag, căci credem a presta un bun serviciu tuturor acelor, cari se interesează de viața prezentă a poporului român; și o facem cu atât mai mult de astă dată, căci ne este dat a vedé încă în introducerea „Raportului general asupra igienei publice și al serviciului sanitar al regatului României pe anii 1896 și 1897“ de Dr. I. Felix,*) că *statistica constată înmulțirea normală a populațiunii române în totalitatea ei, mai ales a celei rurale, ceea-ce înlătură îngrijirile, că rassa română ar degenera, și arată, că îmbunătățirea încet crescândă a stării fizice a poporului nostru ne asigură nu numai o progenerură destul de numeroasă, dar și destul de viguroasă.*

Pe tot Românul trebuie să-l umplă de bucurie constatarea sprijinită prin cifre, că națiunea română e în progres. Dar bucuria e cu atât mai mare, cu cât cei mai mulți eram de credința, că deși numerice progresăm proporțional, fisicul populațiunii totuși scade în mod bătător la ochi.

Cu toate acestea să nu ne prea încredem, ci starea sanitară a poporului român să ne preocupe în continuu, căci scăderile relevate de noi în două rânduri nu au dispărut. Ele

---

*) București, Imprimeria statului, 1899.

există, și în forma de morbi infecțioși, tuberculosă, pelagra, etc., rod la fisicul sërmanei populațiunii rurale și aici și dincolo de Carpați.

Din raportul sanitar publicat de Dr. I. Felix reiese, că boalele infecțioase acute, malaria, pelagra și tuberculoza sunt cele mai răspândite boale, și că acestea influințează mai mult asupra statisticei mortalității.

Că morbi infecțioși acuti contribue în măsură așa mare la totalitatea mortalității, își află explicarea nu numai în natura vehementă a lor, ci și în faptul, că nu se iau la vreme măsurii pentru limitarea lor. La aceasta nu poartă vina atât autoritățile, cât nepriceperea populațiunii, în deosebi a celei rurale, care este mai mult expusă. Populația rurală nu are cunoștințele necesare, ca să-și poată da samă de pericolul, ce o amenință. Din acest motiv apoi casurile prime nici nu se aduc la cunoștința autorităților, iar dacă se și aduc, măsurile și sfaturile nu sunt ascultate, pentru-că nu li se dă importanța cuvenită.

Ne incumbă deci noue, păturei culte a poporului român, mai cu seamă celei din părțile Transilvaniei și Ungariei, a lumina poporul prin graiu și în scris asupra importanței deosebite, ce este a se atribui anunțării primelor casuri de boale infecțioase, cari atâtea victime seceră între copii și cari numai așa pot fi combătute cu succes, dacă se poate împedeca răspândirea lor mai departe; avem a-i face plausabile toate acele măsurii de izolare, prescrise în lege, cari singure sunt proprii a feri pe cei sănătoși de molipsire. Nu se poate un lucru mai păcătos, decât ascunderea unui morb infecțios acut, de teama măsurilor de limitare, ce se vor lua, și decât a nu recurge la ajutorul medicului, ci a asculta mai bucuros de sfatul babelor, cari — cuprinse de un fatalism greu explicabil — cu copiii proprii în brațe cercetează casa bolnavului, infectându-i pe aceștia și ducând în chipul acesta boala din casă în casă.

Obiceiul acesta țărănesc de a da năvală în casa unui bolnav, are un dublu desavantagiu. Ântâiu contribue la răspândirea boalelor infecțioase acute și apoi prin vițierea atmosferei în casa bolnavului, agravează starea acestuia. Și obiceiul acesta este — așa ȃicând — trecut în sângele țeranului. Praxa

medicală la țară ne-a oferit dese ocațiuni a ne pute convinge despre stricăciunea lui și cât de greu este a-l extermina. În punctul acesta preoțimea ar pute ajuta mult; ea este în contact direct cu poporul și cuvintele ei nu samănă a porunci ca regulamentele sanitare.

Dar ori-cât s'ar nisui autoritățile publice a aplica măsurile prescrise, o izolare ideală a celui afitiat de un morb infecțios acut, nu este cu puțință, dat fiind că în toate acestea casuri avem de a face cu oameni, și nici un lucru omenesc nu este perfect. De aceea este imperios necesar a îngriji, ca atmosfera, rufăria și mobilele din casa bolnavului să se infiltreze cât mai puțin cu germenii boalei. Această îngrijire consistă în o curățenie exemplară, ce trebuie să aibă loc în casa și în patul bolnavului, precum și în o desinfectare conștientoasă a odăii ca atare, a atmosferei, mobilelor și rufelor — după însănătoșarea bolnavului. Cele mai potrivite și mai ieftine remedii sunt spre scopul acesta aerarea suficientă, apa ferbinte, cu care se pot desinfecța mobilierul de lemn și rufăria (aceasta e bine a se ferbe chiar), și lapte proaspăt de var, cu care să se văruiască pereții odăii. Acestea sunt remedii, cari se găsesc pretutindenea și a căror manipulare nu pretinde cunoștințe speciale.

Din motivele înșirate până aci este și imposibil a da o statistică exactă a morbilor infecțioși acuti, nici chiar a deceselor în urma acestor morbi. Dar și numai casurile declarate ne dau un tablou destul de instructiv, care arată mai pe sus de ori-ce îndoială marea înrîurire a morbilor infecțioși acuti asupra creșterii sau decrescerii populațiunii.

Numărul deceselor de boale infecțioase acute, înregistrate în cei din urmă 6 ani, a fost în România (cu o populațiune de 5½ milioane):

în anul 1892	. . . . .	4.480,
„ „ 1893	. . . . .	5.396,
„ „ 1894	. . . . .	8.841,
„ „ 1895	. . . . .	6.103,
„ „ 1896	. . . . .	8.476,
„ „ 1897	. . . . .	9.048.

În legătură cu aceste date dăm și următorul tablou al morților de boale infecțioase acute în Ungaria (cu 15½ milioane de locuitori), pentru a se vedea, că și a doua țară, în care Românii locuiesc în număr mai considerabil, încă are a suferi în egală măsură de aceasta calamitate. Au decedat de boale infecțioase acute:

în anul 1892	22.004,
” ” 1893	33.356,
” ” 1894	36.783,
” ” 1895	25.400,
” ” 1896	22.207,
” ” 1897	20.794.

Crescerea, ce arată tabloul relativ la România, credem că nu poate fi atribuită numai unor epidemii mai restrinse, ci în parte și împrejurării, că cunoașterea boalelor infecțioase se generalizează și astfel și necroscopii devin mai exacti în arătarea cauzei morții.

Importanța indiscutabilă a boalelor infecțioase acute ne impune a nu ne restringe la date sumare, ci a intra în detalii, pentru a pute constata, care morb infecțios este mai periculos în regiunile locuite de Români. Vom studia deci pe cei mai importanți dintre acești morbi, începând cu difterita, remarcăm numai, că la datele statistice despre anghina difterică e bine să se facă totdeauna o mică corectură, de oare-ce adese anghine simple sunt declarate difterice.

În 1896 au fost declarate în România întregă 5.448 și în 1897 — 12.534 cazuri de *difterită*; din acestea au decedat în 1896 — 1.339 și în 1897 — 2.297.

De *scarlatină* s'au înregistrat în 1896 -- 7.109 cazuri cu 1.773 decese, iar în 1897 — 3.601 cazuri cu 889 decese.

De *pojar* s'au înregistrat în 1896 — 10.374 cazuri cu 729 decese și în 1897 — 5.457 cazuri cu 452 decese.

De *variolă* s'au înregistrat în 1896 — 14.659 cazuri cu 2.813 decese și în 1897 — 8.541 cu 1.512 decese. E dureros a constata aceste cifre enorme de îmbolnăviri de variolă, când se scie, că vaccinația și revaccinația, remedii sigure contra ivirii de epidemii de variolă, sunt obligatorii. Ținem, că e dureros, căci arată, că nici după decenii nu a putut să

se familiarizeze o instituțiune atât de salutară, care scapă viața a mii de oameni și scutesce de diformare pe cei mai mulți. Incumbă deci societății a fi ea însăși cu băgare de samă, ca sustragerile dela vaccinație să dispară cu totul; iar statul are suprema datorință a îngriji, ca populația nomadă să fie controlată cu rigoare. Un cas mai recent de epidemie locală, întâmplat în toamna anului 1898 în comitatul Făgărașului, ne dovedește clar, ce primejdie pot deveni țigani nomazi. De sigur dela aceștia au pornit casurile de variolă, cari cu toată rigoarea autorităților nu au putut fi limitate cu una cu două.

În Ungaria s'au înregistrat în 1896: 23.679 îmbolnăviri de *difterită* cu 7.915 decese; 24.386 îmbolnăviri de *scarlatină* cu 4.670 decese; 49.985 îmbolnăviri de *pojar* cu 3.698 decese; 5.263 îmbolnăviri de *variolă* cu 1.107 decese; iar în 1897 au fost: 20.697 îmbolnăviri de *difterită* cu 6.681 decese; 23.506 îmbolnăviri de *scarlatină* cu 5.626 decese; 51.968 îmbolnăviri de *pojar* cu 2.877 decese; 3.562 îmbolnăviri de *variolă* cu 645 decese. La aceste date e de a se observa, că se refer numai la epidemii declarate; în realitate au fost cu mult mai multe îmbolnăviri și decese. Astfel după statistica generală au murit în 1896 de *difterită* 16.868, de *scarlatină* 7.756, de *pojar* 6.444, de *variolă* 2.019 persoane, iar în anul 1897 au decedat de *difterită* 14.007, de *scarlatină* 8.645, de *pojar* 5.182 și de *variolă* 1.506 persoane.

Mult contribue la suma mortalității și *febra tifoida*, asemenea morb infecțios, de care au murit în România în 1896 — 407 și în 1897 — 972 persoane, iar în Ungaria în 1896 — 7.322 și în 1897 — 7.255.

Trecem preste unii morbi, cari nu au rol mai important nici în statistica mortalității, nici în cea a morbidității; dar nu putem lăsa neamintită *gastro-enterita* copiilor, care este „causa cea mai frecventă a morții premature a copiilor mici, în primii doi ani ai vieții, provocată prin nutrirea lor vițioasă, prin alăptare insuficientă, prin înlocuirea prea timpurie a laptei matern cu alimente grele, prin întărcarea pripită fără pregătire prealabilă și nutrirea irațională a copiilor după întărcare, prin lipsa de lapte de vacă sau capră, prin fermenta-

tarea laptelui de vacă rău conservat, prin mâncări grele de post nepotrivite cu etatea copilului, prin fructe necoapte". Afirmățiunile acestea ale Drului Felix se potrivesc de minune și la noi; de aceleași neajunsuri suferă și la noi îngrijirea și nutrirea copiilor în primii ani. Se poate susține cu toată hotărârea, că gastro-enterita copiilor contribuie mai mult la mortalitatea populațiunii; astfel că combaterea ei se impune tuturor. Din astfel de considerațiuni a pornit și comitetul central al Asociațiunii, când a publicat concurs pentru scrierea „Igienei copilului“; și acestea sunt motivele, că acolo, unde Asociațiunea își ține adunarea sa generală, împarte la țărănime această broșură.

O deosebită atențiune merită mai departe pentru caracterul său universal *tuberculosa*, care nu este numai cea mai răspândită boală, ci ea atacă cu predilecțiune atunci pe om, când ar trebui să fie mai productiv, în consecință ar fi să fie mai folositor familiei și națiunii. Când accentuăm, că în România mortalitatea de tuberculosă e de 11.5% și în Ungaria de 12.5% din numărul total al deceselor, am spus destul pentru a scoate în relief importanța acestei boale, care preocupă atât de mult societatea din apusul și centrul Europei. Nu vom intra de data aceasta în o expunere mai amănunțită, ci ne provocăm la un articol intitulat „Despre tuberculosă“ și publicat în Nr. I. din 1898 al acestei reviste. Nu putem însă întrelăsa a ne exprima deosebita bucurie, că curentul pornit în Germania de doctorul Brehmer prinde rădăcini și în România și că sanatoriile speciale pentru tuberculoși și-au aflat un aderent în persoana Drului Felix, care le este de sigur un propagator folositor prin autoritatea sa recunoscută de toți bărbații cu durere pentru soarta viitoare a poporului român.

Tuberculosa nu atacă numai persoane singurate, ci prin acestea își întinde influența sa distrugătoare și asupra generațiunilor viitoare. Dacă este deci, ca să creăm generațiuni viitoare viguroase, să combatem tuberculosa atât dincoaci cât și dincolo de Carpați cu toate mijloacele, de cari dispunem.

Un alt rău, aș pute dice în Transilvania necunoscut, este *paludismul* (malaria), care în România este o boală endemică, foarte răspândită și foarte gravă. Ce e drept, decesele de

malaria nu arată un număr mai considerabil, dar e incalculabil efectul său din punct de vedere economic. Malaria atacă cu predilecție pe țeran, pe muncitorul de câmp, cu deosebire pe timpul lucrului; prin forma ei cronică „îl demoralizează, îl face leneș, apatic, incapabil a munci și a cugeta, îl îmbetrânesce înainte de timp, îi cauzează moartea prematură“. Din toate acestea apoi rezultă, că nu numai că economicesece nu dă înainte, ci din contră regresează. Tot astfel stă apoi și cu progresul său cultural.

În fine un rău, de care suferă populațiunea României și o împedică grav în progresul său economic și cultural, este și *pelagra*. Ne rezervăm însă a trata acest morb, mai târziu într'un articol special, fiind el de importanță actuală și pentru noi Transilvănenii, deoarece în decursul anului 1898 ne-a fost dat a-i constata apariția și în părțile acestea. Existența pelagrei în Transilvania și Ungaria a fost negată în mai multe rânduri; dar acum, când ea s'a ivit de odată în mai multe locuri și a fost constatată de un număr însemnat de medici, existența ei este mai pe sus de orice îndoială. Astfel că e necesar a ne ocupa cu ea mai detaliat, pentru a o face publicului nostru cunoscută.

Iar după acestea să revenim la începutul acestui articol, unde am constatat, că populațiunea României se înmulțește normal, și să cercăm a dovedi aceasta prin cifre, cari sunt cu atât mai necesare, cu cât cele expuse până aci sunt proprii a ne face să tragem la îndoială simple afirmațiuni.

În anul 1896 s'au născut în România 232.417 copii vii, dintre cari botezați în legea ortodoxă au fost 213.452 sau 91.84% din numărul total al născerilor; în 1897 s'au născut 247.814 copii vii, dintre cari în legea ortodoxă au fost botezați 228.448 sau 92.18%. În anul 1896 au decedat 166.189 persoane, dintre cari de legea ortodoxă au fost 152.640 sau 91.84% din numărul total al deceselor; în anul 1897 au decedat 171.071 persoane, dintre cari de legea ortodoxă au fost 135.186 sau 85.02%.

Crescerea populațiunii în România, scădând decesele dela născeri (va să dică cu abstracție dela imigrațiune), a fost în anul 1896 cu 66.228 suflete sau 11.86 la 1000 locuitori, în anul

1897 cu 76.743 suflete sau 13·53 la 1000 locuitori. În acelaș timp în regatul Ungariei crescerea populațiunii în termin mediu a fost de 10·4 la 1000 locuitori.

La crescerea populațiunii în România au contribuit după religiune în 1896 ortodoxii cu 60.812 suflete, iar celelalte confesiuni cu 5.416 suflete, în 1897 ortodoxii cu 69.445, iar ceialalți cu 6.298 suflete. Resultă deci, că crescerea populațiunii ortodoxe, adevă a Românilor autohtoni, în general e multămitoare. Examinând însă crescerea populațiunii ortodoxe în parte, constatăm tristul fapt, că în unele orașe Românii autohtoni scad la număr, iar golul lăsat de ei îl umplu străinii. În anul 1896 nascerile ortodoxe au avut un deficit real, în care nu sunt socotiți cei morți în spitale, cari în mare parte aparțin altor comune, în orașele Iași, Băcău, Hârlău, Mihăileni și Tîrgu-Frumos. În toate celelalte orașe ale României ortodoxii au avut un excedent la nasceri, care însă nu e destul de liniștitor pentru noi, de oare-ce în același timp excedentul străinilor în cele mai multe orașe arată astfel de proporțiuni, încât e de temut în timp apropiat o copleșire a elementului autohton. Să luăm de exemplu numai trei orașe fruntașe. În anul 1896 orașul Bucuresci arată un excedent la nascerile ortodoxilor de 644, la cele ale Ovreilor de 692, Brăila la ortodoxi 211, la Ovrei 235, iar Ploescii la ortodoxi 105, la Ovrei 21.

În anul 1897 un deficit real al nascerilor de copii ortodoxi au avut numai orașele Iași și Fălticeni; raportul excedentului la nasceri a rămas aproximativ acelaș, așa că nu putem anunța ceva mai îmbucurător. Rămânând la aceleași trei exemple, în Bucuresci au avut ortodoxii un excedent de 1 088, Ovreii de 799, în Brăila ortodoxii 353, Ovreii 224, iar în Ploesci ortodoxii 71, Ovreii 60.

În referatul nostru asupra statisticeii anului 1895 am expus causele, pentru cari crescerea populațiunii române în orașe nu poate ține pas cu străinii. Aceștia sunt cu deosebire comercianți și industriași, cari își câștigă cele pentru traiu mai ușor și mai abundant; în urmare sunt mai rezistenți față de boale, chiar și mai fertili. Rămâne deci să ne îngrijim, ca și Românul să îmbrătoșeze comerciul și industria și astfel să poată ajunge la o stare materială mai multămitoare.

De data aceasta nu ne mai extindem și asupra altor chestiuni, nu mai puțin importante și tratate pe larg în raportul Drului Felix. Încheiăm cu dorința, ca cele relatate de noi pe cei pesimiști să-i întărească în credință, iar celor optimiști să le arate, că mai este câte ceva de dires pentru asigurarea deplină a viitorului poporului român. *Drib.*

O NOUĂ FUNDAȚIE ROMÂNEASCĂ.

Cultura și industria românească s'a învrednicit de un nou și neașteptat Mecenat. Țic neașteptat, pentru-că timpul vitreg, care opria pe Român în desvoltarea sa, l-a fost silit pe *Grigorie Forro* să se despartă de corpul națiunii și să caute nouă legături mai priincioase înclinațiunilor sale spre meserie. Dar Mecenatele nostru, despărțit de noi prin religione, nu și-a dat uitării orginea; în inima sa a rămas un mic grăunte, care era menit, ca la timpul său să încolțească și să dea dovadă, că inima lui *Grigorie Forro* a fost românească, dela nascere până la moarte.

Exemplul, ce *Grigorie Forro* ni-l ofere, este atât de instructiv, încât merită a fi cunoscut de toată suflarea românească. Testamentul, a cărui traducere o publicăm mai la vale, cuprinde dispozițiuni, ce dau dovadă de minte integră, de o judecată clară, de sentimente curate atât naționale cât și religioase.

Grigorie Forro, după-cum arată dispozițiile sale testamentare, și-a îndreptat mai ântâiu privirile spre națiunea, al cărui fiu a fost, spre poporul, ale cărui cântece de leagăn i-au înseninat primul period al vieții, și a dispus, ca 8,000 fl., adevă mai bine de jumătate din averea, pe care a destinat-o pentru scopuri publice, să cadă în folosul culturei și industriei acelu popor. În rândul al doilea apoi s'a cugetat la confesiunea, al cărei membru a fost partea cea mai frumoasă a vieții sale, și a dispus, ca interesele dela 4,000 fl. să se folosească pentru promovarea scopurilor aceleia. De usufructul tuturor legatelor însă are să beneficieze soția sa, *Susana n. Szabó*, până când va fi în viață; cu ea și-a agonisit averea, este deci și cuviincios, că i-a asigurat tigna Țilelor, ce i-or mai fi date.

Prin aceste dispozițiuni modestul industriaș Grigorie Forro și-a înscris numele în istoria culturală a Românilor din Transilvania; și-a ridicat un monument, ce va peri numai deodată cu graiul românesc.

În cele următoare lăsăm să urmeze însuși textul testamentului, care poate servi de exemplu tuturor acelor Români de naștere, cari dela poporul român s'au îmbogățit și cari nu au fost învredniciți a avé familie proprie. Dela Români și-au adunat averea, cuvine-se ca și cultura acestora să-i aibă folosul: ale tale dintru ale tale.

Act notarial.

Înaintea mea, a notarului public regesc din Sebeșul-săsesc Ioan Dregan, s'a prezentat la locul și ziua numită mai jos locuitorul și cojocarul din Sebeșul-săsesc Grigorie Forro, pe care îl cunosc personal, însoțit de martorii de afacere Carol Lewitzky, cooperador și George Binder, învățător, ambii locuitori în Sebeșul-săsesc, și în prezența acestora și-a anunțat în persoană și cu graiu viu voința sa cea din urmă, după-cum urmează:

Dispozițiuni pentru cas de moarte.

În 25 Maiu 1880 sub Nr. notarial 119—1880 am luat împreună cu soția mea Susana Szabó ultimele noastre dispozițiuni testamentare înaintea notarului public regesc din Sebeșul-săsesc; deoare-ce de atunci s'au schimbat atât împrejurările cât și starea mea materială, revoc dispozițiile luate de mine în 25 Maiu 1880 sub Nr. notarial 119—1880 înaintea notarului public regesc în Sebeșul-săsesc și le declar fără nici o valoare. Prin documentul prezent anunț din nou dispozițiile mele pentru cas de moarte și anume: Eu Grigorie Forro testez „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“ în Sibiiu suma de 8,000 fl. v. a. cu menițiunea, ca din interesele acestui legat să se dea ajutoare la acei copii de religiunea gr.-or. și gr.-cat. din Sebeșul-săsesc, cari se vor aplica la studii sau pe cariera industrială. — Eu Grigorie Forro testez bisericei de confesiunea evanghelică-augsburgică din Sebeșul-săsesc suma de 1,000 fl. v. a., ca din interesele acestui legat să se poarte grije de mormântul meu și al nevastei mele. Dacă ar mai rămâne ceva dela interese, din suma restantă să se cumpere cărți de școală pentru copii ai industriașilor săraci de confesiunea evanghelică-augsburgică din Sebeșul-săsesc. — Eu Grigorie Forro testez bisericei de confesiunea evanghelică-augsburgică din Sebeșul-săsesc suma de 4,000 fl. v. a., cu menițiunea, ca din interesele acestui legat să se ajute copiii industriașilor din Sebeșul-săsesc, aparținători confesiunii evanghelice-augsburgice, cari cercetează vr'o facultate teologică protestantă. — Aceste legate trebuie să le asigureze nevasta mea Susana Szabó după moartea mea; dar cât va fi nevasta mea Susana Szabó în viață, ea va folosi interesele după suma totală de 13,000 fl. v. a., ce

am testat. — Eu Grigorie Forro testez fratelui meu Dumitru suma de 500 fl. v. a., care sumă are să o primească după moartea mea. Erede universal al meu numesc eu, Grigorie Forro, pe nevasta mea Susana Szabó, pe care o îndatoresc, ca să asigure legatele de mai sus. Subscrişii martori testamentari adevăresc, că cu ocasiunea anunţării dispoziţiunilor sale pentru cas de moarte testatorul a fost cu mintea întreagă.

Despre ce s'a dresat acest document notarial, care s'a explicat partidei înaintea martorilor numiţi, cari au fost prezenţi în continuu şi laolaltă în decursul acestei afaceri, şi pe care partida l-a aflat în consonanţă cu voinţa sa şi l-a scris cu mâna proprie înaintea martorilor de mai sus.

Subscrisul notar public prin aceasta constat, că la dresarea documentului present s'au observat punctual şi riguros dispoziţiile cuprinse în §. 82 al articolului de lege XXXV din 1874.

Sebeşul-săsesc, la 17 Novembre 1897.

I. Dregan m. p. notar public.

Grigorie Forro m. p.

Carol Lewitzky m. p., ca martor.

George Binder m. p., ca martor.

DOCUMENTE ISTORICE.

Un ordin de confiscare.

Ordinul guvernial, ce urmează mai jos, privesce confiscarea cunoscutei petiţiuni cu gravaminele Românilor conlocuitori cu Saşii în fostul Fund regesc, petiţiune adresată de către episcopii români: Ioan Leményi dela Blaj şi Vasilie Moga dela Sibiiu dietei ardelene feudale, ținută la Cluj în 1841—43. Acea petiţiune provocase la timpul său în cercurile săsesci o adâncă amărăciune, care se mai potenţă prin amestecul, după părerea Saşilor, nechiemat al feudalilor maghiari într'o afacere internă a Fundului regesc, a cărei regulare îi privia numai pe Saşi şi pe Români. Se scie, că însaşi petiţiunea eşise din peana lui L. Gáll, aristocrat maghiar cunoscut ca bun istoric şi jurist renumit în țeară, cum îl califică George Bariţiu, şi că pe atunci pe „Erdélyi Híradó“ din Cluj îl apucase o mare „dragoste“ către Românii din săsime şi pasurile lor, fără de a mătura mai întâiu înaintea uşei sale, reflectând la faptul, că soarta Românilor din comitatele feudale era neasemănat mai rea şi mai nesupportabilă, decât a celor din Fundul regesc. Ținuta feudalilor maghiari în aceasta afacere era şi tendenţioasă şi ipocrită; ea este de a se privi ca un fel de revanche în contra Saşilor pentru atitudinea bărbătească a acestora în faţa proiectului de lege prezentat dietei de baronul Dionisie Kemény, relativ la introducerea limbii maghiare ca limbă de stat în locul celei latine, proiect, care provocă o luptă măreaţă pentru limbă, cum n'a mai fost înainte de aceea între popoarele Transilvaniei.

Amărăciunea Saşilor în ceea-ce privesce plânsoarea celor 2 episcopi români resuflă în adunările scauŃelor săsesci, în a Universităţii şi în foile săsesci din Braşov şi Sibiiu. Mai greu apostrofă şi ocări pe Români

pentru cutezanța lor de a-și duce gravaminele lor înaintea dietei, avocatul Martin Schnell în „Siebb. Wochenblatt“ din Brașov. Citez câteva specimene interesante și caracteristice după „Gazeta de Transilvania“ din 1843 Nr. 15:

„Rugămintea Românilor dată de episcopi asupra Sașilor este cu totul fără temei și de mirare îndrăzneță . . . Înainte cu 50 ani Românii dăduseră plânsoare la dietă în contra tuturor celor trei națiuni constituționale; de atunci ei s'au făcut mai fini și mai vieleni, încât nu mai plănuiesc a resturna de odată constituția Transilvaniei, ci pe rând, un stâlp după altul, mai ântâiu numai pe Sași, la care nobilii maghiari îi ajută fără a gândi, cumcă săparea acestei pietri de temelie va puté trage după sine scuturarea, căderea și cutropirea și a celorlalți doi stâlpi, prin urmare a întregii zidiri . . . Rugămintea Românilor este rabulistică, pentrucă între altele scâlceie privilegiul Andreian. Sașilor dat. Iosif II. pe patul morții și-a retras decretul de concivilitate și înainte de acest împérat nici chiar nobilii, nici magnații transilvani nu puteau cumpéra casă în orașele săsesci. Dela o vreme câți-va negustori români în Brașov și Sibiiu fuseră suferiți a-și câștiga dreptul de cetățean și Sașii sunt omeneti și liberali destul spre a lăsa ușa aceasta deschisă pentru bărbați *cultivați*, însă în contra Românilor, cari voiesc a *remâne Români păzind interese străine*, Sașii trebuie să protesteze, căci *Românii ar sta în calca culturii, a omenității și a moralității, apoi nici că e bine să fie doi bucătari la o vatră*. Nu se poate pricepe, cum episcopii românesci puteau fi așa îndrăsneți a dice, că Românii au acelaș drept cu Sașii. Maghiarii și Sécuii au încheiat unirea cu Sașii, iar nu cu Românii. Deci Sașii dau și vor da Românilor drepturile cetățene privitoare la proprietate, adecă la al meu și la al tău, iar de aci încolo este o mare deosebire între Sași și Români. Nisce visuri de friguri primejdioase au cuprins pe acești Români venetici de 20 sau 30 ani (?), cari acum pretind a intra la de-regătorii publice, la magistraturi . . .“

Ipocrisia feudalilor maghiari este adeverită prin soartea, de care avú parte petițiunea episcopilor, căci cu toate că staturile declarară *cu căldură*, că doresc a vedé lecuite năpăstuirile Românilor din săsime, petițiunea în merit n'a ajuns să fie luată de loc în desbaterea dietei.

Ea fu transpusă așa numitei comisiuni censurătoare, al cărei president era contele Ioan Nemeș; de aici trecú în mânilor deputaților jurisdicțiunilor săsesci, ca aceștia să-și facă reflexiunile asupra ei și astfel s'a trăgănat afacerea până cătră sfîrșitul dietei. Contele Nemeș își presentă raportul seu asupra petițiunii episcopilor, împreună cu reflexiunile deputaților sași abia în ședința dietei din 1 Februarie 1843, după-ce intervenise în cauză episcopul Leményi de repețite-ori și dupăce acesta luă cuvântul și în ședința dietei din 16 Ian. 1843. Iată ce spunea Leményi în aceea ședință:

„După-ce eu pe presidentul resp. deputații (comisiunii) dl conte ocârmuitor Ioan Nemeș în mai multe rânduri l-am rugat, ca să binevoiască

a lua rugăminte noastră în sfătuirea deputației și împreună cu a sa părere să o dea înăuntru la Esc. Sa Dl president al dietei, îmi respunse, că rugăminte noastră împreună cu opinia deputației este dată înăuntru. În urmarea acestora eu rugai pe Esc. Sa Dl president, ca să binevoiască a determina o și pentru rugăminte noastră, însă prea mă doare pentru ceea-ce am aflat numai astăzi, cum-că sus lăudata deputație nu și-a dat opinia la rugăminte noastră atingătoare de vindecarea năpăstuirilor și a apăsărilor Românilor locuitori pe pământul crăiesc, ci numai la cea țintitoare de primirea (receptio) religiunii greco-neunite, iar cealaltă a noastră rugăminte scrisă, împărțându-se nobililor DD. deputați săsesci, aceia până în ziua de astăzi respunsul nu și l-au dat. . . . Pentru aceasta cu atât mai mult mă rog cu cât măcar că această rugăminte în sala țerii nici odată la desbatere nu s'a luat și despre aceea în protocol nici cea mai mică pomenire nu este, totuși atât în adunările scaunelor săsesci, cât și în gazetele cele nemțesci din Brașov și din Sibiiu, amândoi fuserăm înegriți de resculători și turburători ai liniștei, în contra cărora eu și până atunci, până când ne vom desvinovăți, prin aceasta protestez sărbătorește; numele nostru, deregătoria noastră și cinstea noastră s'au întinat prin cele mai necuviincioase expresii, și în contra noastră, cari în puterea datorinței noastre, purcedătoare din diregetorie-ne, ne-am rugat pentru mai mulți ca donesute mii cetățeni apăsați și oprți dela întrebuirea drepturilor lor, în adunările scaunelor săsesci s'a hotărât și cerere de pedeapsă. Deci mă rog cu deadinsul pentru a ni se lua înainte rugăminte noastră în dieta aceasta. . . . (Gazeta de Transilvania 1843 nr. 8).

Reflexiunile deputaților sași erau pline de sofisterie; le citez și pe acestea după „Foaea pentru minte etc.“ nr. 7. din 1843:

1. „Articolul 1. din titlul 8. al părții I. din Abrobatele constituției opresce pe episcopii românesci, a nu se amesteca în lucruri lumesci.
  2. Cu dregătoria episcopoească se înpotrivesce a lua parte la nisce mișcări, ce pot turbura liniștea publică.
  3. În obiectul acesta episcopii n'au nici un fel de plină-putință.
  4. Aceasta rugăminte nu este scrisă din o legiuită adunare a Românilor, pentru-că numai din adunări obștesci s'ar puté serie astfel de plânsori.
  5. O provocație ca aceasta a episcopilor românesci ar puté fi primejdioasă constituției.
  6. Dregătoria de archipăstor nu dă dreptul de a pâși la mijloc în cauze lumesci.
  7. O amestecare ca aceasta episcopoească ar puté da un îndreptar primejdios dreptei cărmuirii a trebilor publice la sfătuirile acelor deputați români, cari au datină a veni la adunările comune ale jurisdicțiilor săsesci.
  8. Alcătuirea astorfel de rugăminti se împotrivesce cu măsurile puncturilor regulative; și așa cer, ca acea rugăminte să se lapede îndărăpt“.
- Dieta, adevărat, n'a făcut pe placul deputaților sași, ci la propunerea comisiei cenzurătoare petițiunea episcopilor români fu transpusă

în ședința amintită din 1 Febr. 1843 așa numitei comisiuni sistematice publico-politice și celei bisericesci, ca să nu se mai rentoarcă nici când în plenul dietei. Cât pentru reflexiile deputaților sași, rămâne memorabilă vorbirea episcopului Leményi din aceeași ședință, publicată întreagă în nrul 7. al „Foi pentru minte etc.“, vorbire măgulitoare pentru feudali și de aceea primită din partea acelora, cum spune foaia citată, „cu pre-răsunătoare strigări de vivat, ce nu mai vrea a înceta, cum și cu scuturări de săbii spre dovadă de bucurie“.

După toate acestea din partea săsească cu combaterea argumentelor din petițiunea celor doi episcopi fu însărcinat bine cunoscutul profesor și istoric Ioan Carol Schuller din Sibiiu, după ce în Maiu 1843 se tipărise deja la Brașov Privilegiul Andreian și Diploma Leopoldină, traduse în limba nemțească de S., la care „Gazeta“ din acel an la pag. 146 observă: „Negreșit, că cine vrea să zidească, mai nainte își înseamnă materialul trebuincios“.

Lucrarea lui Schuller apărură pe cheltuiala Cassei naționale săsesci sub titlul: „Beleuchtung der Klagschrift gegen die sächsische Nation, welche die beiden walachischen HH. Bischöfe auf dem Landtage von 1841—1843 den Ständen des Grossfürstenthums Siebenbürgen überreicht haben“, iar autorul însuși fu remunerat din aceeaș cassă națională cu 40 galbeni. Lui Schuller i-a pus Universitatea săsească la dispoziție manuscriptul original al reflexiilor lui Iosif Trausch, făcute de acesta în Martie 1841 la o petițiune anterioară celei din chestiune a episcopului Vasilie Moga, prezentată dietei din Sibiiu în 1837 tot în cauza năpăstuirilor clerului și poporului bisericii sale din Fundul reg. Din acel manuscript, de altfel apărut și în tipar încă în Maiu 1844 sub titlul: „Bemerkungen über die vom siebenbürgischen griechisch-nichtunirten Bischof Herrn Basilius Moga im Jahre 1837 den zu Hermannstadt versammelten Landes-Ständen unterlegte Bittschrift“, își scosese Schuller cele mai multe dovezi în contra petițiunii colective a celor doi episcopi, fără de a face vre-o amintire de numele sau lucrarea lui Trausch, un fapt relevat de acesta ca imputare la adresa lui Schuller în „Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der siebenbürger Deutschen, von Joseph Trausch, vol. III. pag. 254.*) Broșura lui Schuller, cum ne spune Trausch la locul amintit, fu trimisă gratuit cercurilor normative, cum și cetitorilor diarelor germane la sfârșitul lui Sept. 1844, iar în 1845 ea apărură și în traducere maghiară, făcută de profesorul din Sibiiu Frideric Hann.

În lipsa ori-cărui alt rezultat pozitiv în ceea-ce privește lecuirea năpăstuirilor Românilor din Săsime, petițiunea celor doi episcopi fu tradusă în românește după originalul, ce se afla în arhivul dietei, și tipărită la Brașov în tipografia lui Ioan Gött în 1500 exemplare**), cari apă-

*) George Barițiu în Istoria sa, vol. I. pag. 606 și 625 confundă rolurile lui Trausch și Schuller, ceea-ce este o evidentă greșeală.

**) G. Barițiu, Ist. Trs. vol. I. pag. 626.

zură cu semnatura chiar a lui Martin` Schnell, totodată censor și al „Gazetei“. Dar vorba strămoșească: „habent sua fata libelli“; guvernul transilvan în vara anului 1844 a oprit vinderea petițiunei până la altă rânduială și a provocat pe episcopul Leményi să-i descopere pe autorul traducerii și locul tipăririi, episcopul însă a răspuns, că nu știe prin cine s'a tradus și unde s'a tipărit. Exemplare din petițiunea tipărită se aflau depuse la episcopul Vasile Moga și la protopopul gr.-cat. din Sibiu Nicolau Maniu, mort în 1865 ca vicar foraneu al Făgărașului, om binemeritat pentru răspândirea modestelor produse literare române din acel timp. Confiscarea acestor exemplare o are în vedere ordinul, ce urmează, împreună cu comitiva episcopului Lemény, pe lângă care episcopul împărtășește protopopului seu acel ordin guvernial. Actele acestea sunt scoase din archiva protopopiatului gr.-cat. al Sibiiului.

Nic. Togan.

Reverendissimo in Christo Fratri Nicolao Maniu, Archi-Diacono Cibiniensi gc Cibinii.

402.

Reverendissime in Christo Frater!

Ulteriozem E. R. Gubernii, quoad Suplicem Libellum Valachorum e Fundo Regio in Valachicum versum, ne hujus exemplaria dispergantur, dispositionem e Gratioso Ejusdem Excelsi sub 12 Febr. a. e. nro 1493. emanato in apographo advoluto Decreto, dum uberius Rssma Fr. Vestra cognoscet, suae ducat obligationi eidem semet ad amussim conformare et satisfacere. Quod dum in Ejusdem praevennerati consequentiam intinamemus, fraterne persistimus

Reverendissimae Fraternalitati Vestrae

Blasiae, 12 Aprilis 1844.

addictus:

Eppus Joannes m. p.

Copia ad nrum gubernialem 1493—1844.

Hogy a Főtisztelendőség és Görög nem Egyesült Püspök Moga Vazul által a királyi földön lakó Oláh Lakosoknak serelei tárgyába a közelebből Országosan öszve gyült KKhoz és RRhez beadott, Oláh nyelvre fordított 's Brassoi könyvnyomó Gött János nyomdájába helytelenül kinyomatott kérelem-levél további terjesztése megakadályoztassék, meghagyatott innen mai napon Görög nem Egyesült Püspök Moga Vazulnak, hogy a kérdéses kérelem-levél, Brassoi könyvnyomó Gött János a Brassói Tanács által ide felküldött nyilatkozata szerint, az említett Püspöknek átküldött példványait, melyeknek további terjesztése 's adása Elmöki rendeletnél fogva megtiltatott, ide minél előbb küldje fel. A mi is Főtisztelendőségének szükséges tudás végett ennel oly hozzátétellel iratik meg, hogy a Szebeni Görög Egyesült Esperestet utasítsa arra, miszerint a kérdéses kérelem-levél netalán még nálla levő példványait a Görög nem Egyesültek Püspökének, a Királyi Fő-kormányhozi Felterjesztés végett, adja át. In reliquo debita observantia manentes

Illustritatis Vestrae

ER. M. Ppatus Tranniae Gubernio. Claudiopoli, Die 12 Febr. 1844.

Obligatissimi:

C. Lad. Lázár, canc.

Carolus Gebbel.

CHRONICON ANONYMI BELÆ REGIS NOTARII.

XXXV.

De Nitria ciuitate.

Zuardu et Cadusa necnon Huba post discessum Borsu cum omnibus exercitibus suis egressi de castro, quod dicitur Warod, ultra siluam Tursoc castra metati sunt iuxta fluuium Sytua. Altera autem die miserunt quosdam speculatores uiros, quos sciebant esse audaces, qui transirent fluuium Nitra, et uiderent, si sine bello possent transmeare usque ad ciuitatem Nytra. Qui cum uelocissimo cursu uenissent usque ad riuulum Turmas, ubi descendit in riuulum Nytre, uiderunt habitatores illius prouincie Sclauos et Boemos eis obsistere cum adiutorio ducis Boemorum. Quia mortuo Athila rege, terram, que iacet inter Wag et Gron a Danubio usque ad fluuium Moroua, dux Boemorum¹ sibi preoccupauerat et in unum ducatum fecerat. Et tunc tempore per gratiam ducis Boemorum dux Nitriensis factus erat Zubur².

XXXVI.

De speculatoribus missis a ducibus.

Cum autem speculatores illi, qui fuerant missi a Zuard et Cadusa, uidissent Sclauos et Boemos eis obsistere non ualentes, miserunt sagittas tribus uicibus super eos, et quosdam ex ipsis ictibus sagittarum interfecerunt. Hoc cum uidissent Sclauo et Boemi, quos ad custodiam constituerat Zubur, quod isti, qui dicuntur hetumoger, talibus uterentur armis, timuerunt ualde, quia talis armatura nunquam uisa fuit eis. Statim nuntiauerunt Zuburio domino eorum, ceterisque principibus eiusdem prouintie.

XXXVII.

De pugna ducum Arpadij.

Tunc Zubur hoc audito cum adiutorio Boemorum armata multitudine obuam eis uenit pugnaturus. Et dum uterque exercitus ad fluuium Nitra peruenissent, Zuardu, Cadusa et Huba uolebant transire fluuium. Sed Zubur dux Nitriensis et sui milites contra eos diutissime certantes nullo modo eis transitum concedere uolebant. Et cum diu inter se certassent, Hungarij ex Boemis et Sclauis ictibus sagittarum multos interficiebant. Sed per tres dies nullomodo Hungarij propter inundationem aquarum transitum habuissent; tandem iiii. die Boemi et omnes Nytrienses Sclauo, uidentes audatiam Hungarorum et percussiones sagittarum non sufferentes, fuga lapsi sunt, et uelocissimo cursu pro defensione uite in ciuitatem Nitriam inclusi sunt cum magno timore. Quos Zuardu, Cadusa et Huba necnon ceteri milites, persequentes eos usque ad ciuitatem, et ex eis quosdam interfecerunt, et quosdam uulnerauerunt et alios ce-

¹) Urmă de rasură.

CRONICA NOTARULUI ANONIM AL REG. BÉLA.

(Incheiere).

C A P XXXV.

Despre oraşul Nitria.

Zuardu şi Cadusa precum şi Huba, după plecarea lui Borsu, s'au îndepărtat cu oastea lor din fortăreaţa, ce se numeşte Warod, şi şi-au aşezat oastea dincolo de pădurea Tursoc, lângă fluviul Sytua, iar a doua zi au trimis câţi-va bărbaţi ca spioni, pe cari îi sciau că sunt îndrăsneţi, să treacă peste fluviul Nitra şi să vadă dacă ar pute străbate fără luptă până la oraşul Nitra. Cari venind în fugă foarte repede până la râul Turmas (Tormos), unde se varsă în râul Nitra, au văzut, că locuitorii acelei provincii, Slavii şi Boemii, li se împotivesc, cu ajutorul ducelui Boemilor. Pentru că după moartea regelui Athila, ducele Boemilor a ocupat pământul, care zace între Wag şi Gron, dela Dunăre până la fluviul Morova, şi a făcut un ducat, şi pe timpul acela Zubor s'a făcut ducele Nitriei, din graţia ducelui Boemilor.

C A P XXXVI.

Despre spionii trimişi de către duci.

Iar când spionii, cari fură trimişi prin Zuard şi Cadusa, vădura, că Slavii şi Boemii nu sunt în stare a li se împotrivi, au slobozit de trei ori săgeţi asupra lor, şi au omorît pe câţi-va dintre ei prin lovirea săgeţilor. Când au văzut aceasta Slavii şi Boemii, pe cari Zubor i-a pus de pază, că aceştia, cari se numesc Hetumoger, întrebunţează arme de aceste, s'au înfricoşat tare, pentru-că nici când n'au văzut arme ca acestea. Îndată au încunoscintat pe Zubor, domnul lor, şi pe ceilalţi principii ai acestei provincii.

C A P XXXVII.

Despre lupta ducilor lui Arpad.

Atunci Zubor auşind aceasta, a venit cu ajutorul Boemilor, cu o mulţime de armată înaintea lor, ca să se lupte, şi când ambele oştiri ajunseră la fluviul Nitra, Zuardu, Cadusa şi Huba voiau să treacă fluviul, dar Zubor, ducele Nitriei şi militarii sei s'a luptat contra lor timp foarte îndelungat, pentru-că nici decum nu voiau să le conceadă trecerea, şi când se certară între sine mult timp, Ungurii au omorît mulţi Boemi şi Slavi prin lovirea săgeţilor, dar Ungurii, din cauza inundării apelor, n'au putut trece nici decum în decurs de trei zile, în sfârşit a patra zi Boemii şi toţi Slavii din Nitra, vădând îndrăsneala Ungurilor, şi neputând suferi loviturile săgeţilor, au luat-o la fugă şi în fuga cea mai grabnică s'au închis cu mare frică, spre a-şi apera viaţa, în oraşul Nitria. Pe cari Zuard, Cadusa şi Huba, precum şi ceilalţi militari, gonindu-i până la cetate, pe câţi-va dintre ei i-au omorît, pe câţi-va i-au rănit,

2) Cuvântul întreg e scris pe rasură.

perunt. Zubur uero dux eorum, dum fugiendo contra eos pugnare uellet, per lanceam Caduse cecidit, et captus in custodiam traditus est. Ceteri uero in ciuitatem inclusi quasi muti remanserunt. Alio namque die Zuard, Cadusa et Huba armata multitudine exercituum, ceperunt fortiter expugnare ciuitatem Nitriam multis modis. Et dedit eis deus uictoriam magnam, et pugnantes intrauerunt eam et fusus est per eos ibi sanguis multorum aduersariorum. Tunc iracundia ducti Zuburium ducem illius prouincie, quem nudius tercius ceperant, supra montem excelsum ducentes laqueo suspenderunt. Vnde mons ille a die illo usque nunc mons Zubur nuncupatur. Et propter hoc factum timuerunt eos omnes homines illius patrie, et omnes nobiles filios suos in obsides eis¹ dederunt. Et omnes nationes illius terre se subiugauerunt sibi usque ad fluuium Wag. Et quia gratia dei antecedebat eos, non solummodo ipsos subiugauerunt, uerum etiam omnia castra eorum ceperunt, quorum nomina hec sunt usque modo: Stumtey, Colgoucy, Trusun, Blundus et Bana et ordinatis custodibus castrorum, iuerunt usque ad fluuium Moroa. Et firmatis obstaculis constituerunt terminos regni Hungarorum usque ad Boronam et usque ad Saruar. Et adepta uictoria reuersi sunt ad ducem Arpad, et omnes infideles illius terre ferreis cathenis ligatos secum duxerunt. Cumque Zuard, Cadusa necnon Huba ad ducem Arpad cum omnibus captiuis suis uenissent sani et incolumes, factum est gaudium magnum in curia ducis. Dux Arpad consilio et peticione suorum nobilium donauit, accepto iuramento infidelium, terras in diuersis locis predictis infidelibus de partibus Nytrie ductis. Vt ne aliquando infideliores facti, repatriando nocerent sibi fidelibus in confinio Nitrie habitantibus. Et in eodem gaudio dux Arpad Hubam fecit comitem Nitriensem et aliorum castrorum. Et dedit ei terram propriam iuxta fluuium Sytauua usque ad sil(uam)² Tursoc.

XXXVIII.

De exercitu Grecorum et Bulgarorum.

Interea dux Salanus, dum intellexisset potentiam et facta Hungarorum, timuit, ut ne aliquando iracundia ducti eum expellerent de regno suo. Tunc inito consilio suorum, misit legatos suos ad imperatorem Grecorum et ducem Bulgarorum, ut sibi auxilium darent causa pugne contra Arpad ducem Hungarorum. Imperator Grecorum et dux Bulgarorum magnum exercitum Salano duci miserunt. Qui cum ad ducem Salanum peruenissent, in illo loco, qui dicitur Tetel, factum est gaudium magnum in curia ducis. Secundo autem die dux Salanus et sui nobiles, inito consilio, miserunt legatos ad ducem Arpad, dicendo, ut terram eorum dimitteret, et ad natale solum repatriare inciperet. Qui cum ad ducem Arpad peruenissent, ac mandata Salani ducis ei dixissent, dux Arpad et

¹) Liniile duple făcute de a. mână la începutul cuvintelor, însemnează permutarea aceloră; ordinea corectă a cuvintelor ar fi deci: *eis in obsides dederunt.*

iar pe câțiva i-au prins. Iar Zubur, ducele lor, când a voit a se lupta fugând contra lor, a căzut în sulita lui Cadusa, și fiind prins, fu predat în pază, iar ceilalți au ramas închiși în cetate, ca și muți. De aceea a doua zi, Zuard, Cadusa și Huba cu mulțimea înarmată a ostașilor, au început a ataca cu puterea în multe moduri orașul Nitria, și le-a dat lor Dumneșeu mare învingere, și luptându-se au intrat acolo, și prin ei s'a vărsat acolo sângele multor dușmani. Atunci conduși de mânie, s'au dus la un munte înalt, au spânzurat în furci pe Zubur, ducele acelei provincie, pe care l-au prins înainte cu trei zile. De unde acel munte de atunci până azi se numește muntele Zubur. Și pentru această faptă toți oamenii din acea patrie s'au temut de ei, le-au dat pe fiii lor în chizeșie și au subjugat toate națiunile aceluia pământ până la fluviul Wag, și fiind-că grația lui Dumneșeu le-a premers, nu i-au subjugat numai pe ei, ci au cuprins toate fortărețele lor, a căror nume este până azi: Stumtey (Sempte), Golgoucy (Galgócz), Trusun (Trencsén), Blundus și Bana (Ban) și punând păzitori în fortărețe, au mers până la fluviul Moroa. Și întărindu-l prin îngrădituri au stabilit granițele țării Ungariei, până la Borona și Saruuar. Și după ce au dobândit învingerea s'au reîntors la ducele Arpad, și au dus cu sine legați în lanțuri de fer pe toți credincioșii aceluia pământ. Și când Zuard, Cadusa și Huba au venit la ducele Arpad sănătoși și nevătămați, împreună cu toți prinșonii lor, s'a făcut veselie mare în curia ducelui. Ducele Arpad, la rugarea și sfătuirea nobililor sei, luând jurământ dela necredincioșii aduși din părțile Nitriei, le-a dat pământuri în locuri diferite, ca nu cumva să devină vre-odată și mai necredincioși, și re'utorcându-se în patrie, să nu strice credincioșilor sei, cari locuiesc la granița Nitriei, și ducele Arpad a numit în această veselie pe Huba de comite al Nitriei și al altor fortărețe și i-a dat pământ în proprietate lângă fluviul Sytuua (Sztiva) până la pădurea Tursa.

C A P XXXVIII.

Despre oastea Grecilor și a Bulgarilor.

Într'aceste ducele Salanus, când a înțeles despre puterea și faptele Ungurilor, s'a temut ca nu cumva, conduși de mânie, să-l alunge din țara sa. Atunci consfătuindu-se cu ai sei, a trimis soli la împăratul Grecilor și la ducele Bulgarilor, să îi dea ajutor, spre a lupta contra lui Arpad, ducele Ungurilor. Împăratul Grecilor și ducele Bulgarilor, au trimis oaste mare ducelui Salanus, cari sosind la ducele Salanus, au făcut mare veselie în curia ducelui, în locul care se numește Tetel (Titel). În ziua următoare, ducele Salanus și nobilii sei, consfătuindu-se, au trimis soli la ducele Arpad, dîcîndu-i ca să părăsască pământul lor, și să se reîntoarcă la pământul seu natal. Când au venit aceștia la ducele Arpad, și i-au spus însărcinarea primită dela Salanus, ducele Arpad

*) Din greșeală de peană e numai *sil*.

sui nobiles egre ferentes, sic *per* eosdem legatos ducj Salano remanda-
uerunt: Terram, *que* inter Danubium et Thysciam iacet, et aquam Da-
nubij, *que* a Ratispona in Greciam descendit, pecunia nostra compara-
uimus. Tunc tempore, quando nouj fuimus, et *pro* precio ei misimus xii.
albos equos et cetera, ut supra. Ipse etiam laudans bonitatem terre sue,
misit unam sarcinam de herbis sabulorum Olpar, et duas lagungulas de
aquis Danubij. Vnde precipimus domino uestro duci Salano, ut dimissa
nostra terra, celerimo cursu terram Bulgarorum eat, unde preauus suus
descenderat, mortuo Athila rege atthauo nostro. Sj autem hoc non fe-
cerit, sciat nos in proximo tempore contra eum dimicatueros. Legati uero ¹
hoc audientes, accepta licentia, tristi uultu ad ducem Salanum propera-
uerunt. Dux autem Arpad et sui nobiles egressi de fluuio Zogea cum
omni exercitu, castra metati sunt iuxta montem Teteuetlen usque ad
Thysciam. Deinde uenientes *per* crepidinem Thyscie usque ad sabulum
Olpar peruenerunt.

XXXIX.

De egressu Salani ducis contra Arpium² ducem.

Dux autem Salanus cum adiutorio Grecorum et Bulgarorum egressus
de Tetel furiosa mente *per* ammonicionem suorum contra ducem Arpad
equitare cepit. Et dum uterque exercitus ad inuicem prope pernoctassent
neuter eorum dormire *per* totam noctem ausus fuit, *sed* equos sellatos
in manibus tenendo, pernoctauerunt. Mane autem facto ante auroram
utraque pars se ad bellum preparauit. Dux uero Arpad, cuius adiutor
erat deus omnium, armis indutus, ordinata acie, fuis lacrimis deum
orans, suos confortans milites, dicens: O Sithici³, qui *per* superbiam
Bulgarorum a castro Hungo uocati estis Hungarij, nolite obliuisci prop-
ter timorem Grecorum gladios uestros, et amittatis uestrum bonum no-
men. Vnde strenue et fortiter pugnemus contra Grecos et Bulgaros,
qui assimilantur nostris feminis, et sic tjmeamus multitudinem Grecorum,
sicut multitudinem feminarum. Hoc audito, milites sui multum sunt
confortati, statimque Lelu filius Tosu tuba cecinit, et Bulsuu filius Bogar⁴
eleuato nexillo in prima acie contra Grecos pugnaturi uenire ceperunt.
Et commixta est utraque acies hostium ad bellum, et ceperunt pugnare⁵
acriter inter se. Et dum totus exercitus ducis Arpad accessisset pug-
naturus contra Grecos, plurimi interficiebantur de Grecis et Bulgarijs.
Predictus uero dux Salanus cum ei⁶ uidisset suos deficere in bello, fuga
lapsus est, et *pro* salute uite Albam Bulgarie properauit. Greci uero et
Bulgari timore Hungarorum percussi, uiam, quam uenerant, obluioni
tradiderunt, fuga lapsi *pro* salute uite Thysciam *pro* paruo fluuio repu-
tantes transnatare uolebant. Sed quia talis timor et terror irruerat su-
per eos, ut *propter* timorem Hungarorum fere omnes in fluuio Thyscie

¹) Acest cuvânt e adaus ulterior de a. mână. — ²) Greșit, in loc de *Arpadium*. —

³) Așa, in loc de *Scithici*.

și nobilii sei au trimis supărați tot prin acești soli astfel de răspuns ducelui Salanus: Pământul, care zace între Dunăre și Tisa, și apa Dunării, carea se vărsa la Ratispona (Regensburg) în Grecia, le-am cumpărat cu banii noștri, pe timpul acela, când eram oameni noi și ca contravaloare i-am trimis lui 12 cai albi și altele precum s'a ținut mai sus. Chiar și el, laudând bunătatea pământului seu, a trimis o sarcină de iarbă de pe năsipul Olpar și două plosce de apă din Dunăre. Poruncim deci lui Salanus, domnului vostru, ca părăsind pământul nostru să meargă în fuga cea mai grabnică pe pământul Bulgarilor, unde a descălecat strămoșul seu, după moartea lui Athila, a strămoșului nostru. Și dacă nu va face aceasta, să știe, că noi ne vom lupta cu el, în timpul cel mai de aproape. Iar solii auzind aceasta și luându-și remas bun, s'au grăbit la ducele Salanus cu fața întristată. Iar ducele Arpad și nobilii sei, plecând dela fluviul Zogea cu întreaga oștire, și-au așezat-o lângă muntele Teteutlen (Tetetlen), până la Tisa, apoi venind pe țărmurii Tisei au ajuns la năsipul Olpar.

C A P XXXIX.

Despre plecarea ducelui Salanus contra ducelui Arpad.

Iar ducele Salanus, plecând dela Tetel cu ajutorul Grecilor și al Bulgarilor, a început, la îndemnul oamenilor sei, a călări înfuriat contra lui Arpad. Și când ambele oștiri au petrecut noaptea aproape de olaltă, nici una dintre ele n'a cutezat să doarmă toată noaptea, ci ținând în mână cai înșeuăți, au veghiat toată noaptea. Dimineața însă înainte de zori de ziua, ambele părți s'au pregătit de războiu. Iar ducele Arpad, al cărui ajutor era Dumneșul tuturor, îmbrăcat în arme, și-a pus oastea în ordine, s'a rugat la Dumneșu, vârsând lacrimi și a însuflețit pe ostașii sei zicând: O Scythi! cari prin trufia Bulgarilor sunteți numiți Unguri, dela fortăreața Hungu, să nu uitați sabiile voastre de frica Grecilor, și să nu ve perdeți numele cel bun. De aceea să luptăm vitejește și puternic contra Grecilor și Bulgarilor, cari samănă cu femeile noastre și atâta frică să avem de mulțimea Grecilor și a Bulgarilor, ca de mulțimea femeilor. Soldații sei auzind aceasta s'au însuflețit mult și Lelu, fiul lui Tosu a suflat îndată în trimbiță, și Bulsuu, fiul lui Bogar, ridicând steagul, a început a veni în frontul dintâi, spre a lupta contra Grecilor, și amestecându-se în luptă ambele linii ale vrășmașilor au început a se lupta între sine cu toată puterea. Și când toată armata ducelui Arpad a ajuns, în linie, la lovire contra Grecilor, cei mai mulți dintre Greci și Bulgari fură uciși. Iar numitul duce Salanus, când a vădit că ai sei slăbesc în luptă, a luat-o la fugă, și spre a-și scăpa viața, s'a grăbit la Alba-Bulgariei (Belgrad). Iar Grecii și Bulgarii, loviți de frica Ungurilor, au dat uitării drumul, pe care au venit, și spre a-și scăpa viața au luat-o la fugă, dar crezând că Tisa e un fluviu mic, au voit să înoate

4) Greșit, în loc de *Bogat*. — 5) La acest loc este o crepătură în pergament, care existase și înainte de scriere. — 6) Această silabă superfluă e a se omite.

mortui sunt, ita quod aliqui uix remanserunt, qui imperatori eorum mala salutis nuntiarent. Vnde locus ille, ubi Greci mortui fuerunt, a die illo usque nunc portus *Grecorum* nuncupatur.

XL.

De uictoria Arpad ducis.

Dux uero Arpad et sui milites adepta uictoria hinc egressi uenerunt usque ad stagnum, quod dicitur Curtuelto et manserunt ibi iuxta siluam Gemelsen xxx. iiii - or¹ diebus. Et jn² illo loco dux et sui nobiles ordinauerunt omnes consuetudinarias leges regni et omnia iura eius, qualiter seruirent duci et primatibus suis, uel qualiter iudicium facerent pro quolibet crimine commisso. Ibi etiam dux condonauit suis nobilibus secum uenientibus diuersa loca cum omnibus habitatoribus suis. Et locum illum, ubi hec omnia fuerunt ordinata, Hungarij secundum suum idioma nominauerunt Scerij, eo quod ibi ordinatum fuit totum negotium regni. Et dux locum illum dedit Oundunec patri Ete, a Thyscia usque ad stagnum Botua, et a Curtuelto usque ad sabulum Olpar. Postea uero transactis quibusdam temporibus Ethe filius Oundu congregata multitudine Sclauorum fecit inter castrum Olpar et portum Beuldu edificari³ castrum fortissimum de terra, quod nominauerunt Sclauis secundum ydioma suum Surungrad, idest nigrum castrum.

XLI.

De egressu Arpad.

Postea uero dux Arpad et sui nobiles hinc egressi uenerunt usque ad Titulum, subiugando sibi populum. Deinde egressi uenerunt usque ad portum Zoloncaman, et totum populum infra Thysciam et Danubium habitantem sub iugum suum constituerunt. Hinc uero uenientes ad partes Budrug peruenerunt, et iuxta fluuium Uoyos castra metati sunt. Et in partibus illis dux dedit terram magnam cum omnibus habitatoribus suis Tosunec patri Lelu, cum auunculo suo Culpun patre Botond. Tunc dux Arpad et sui primates inito consilio constituerunt, quod exercitum mitterent propter Salanum ducem ultra Danubium contra Albam Bulgarie. Super quem exercitum constituti sunt principes et doctores: Lelu filius Tosu, Bulsuu filius Bogat, Botond filius Culpun. Qui accepta licentia a duce Arpad equitantes transnauigauerunt Danubium, nullo contradicente, in illo loco, ubi⁴ fluuius Zoua descendit in Danubium. Et inde egressi contra Albam Bulgarie ciuitatem equitare ceperunt. Tunc dux Bulgarorum consanguineus Salani ducis cum magno exercitu contra eos pugnaturus cum adiutorio Grecorum accessit. Altera autem die ordinate sunt utraque acies in campo iuxta ripam Danubij. Statim Lelu filius

¹) iiii-or e suprascriere contimporană preste xxx.

²) Intercalare ulterioară de a. mână.

peste ea. Dar fiindcă o astfel de temere și frică s'a încuibat întrînșii, încât de frica Ungurilor mai toți s'au înecat în fluviul Tisa, așa că abia au mai rămas câțiva, cari să vestească împăratului lor nenorocirea. De unde locul acela, unde au murit Grecii, de atunci încoace se numește vadul Grecilor.

C A P X L.

Despre învingerea ducelui Arpad.

Iar ducele Arpad și militarii sei, după ce au câștigat învingere plecând de aicea, au venit până la balta, ce se numește Curtueltou (Körtvélytó) și au ramas acolo, lângă pădurea Gemelsen, 34 zile, și în locul acela a întocmit ducele și nobilii sei toate legile îndatinatelor țării, și toate drepturile ei, cum să se folosască de ele ducele și fruntașii sei, sau cum să se judece ori ce crimă săvârșită. Ducele a donat și acolo nobililor sei, veniți cu el, diferite locuri împreună cu toți locuitorii lor. Și locul acela, unde fură întocmite toate acestea, Ungurii l-au numit în limba lor Scerii, fiindcă acolo s'au întocmit toate afacerile țării, și ducele a dat acel loc lui Oundunec tata lui Ete, dela Tisa până la balta Botua, și dela Curtueltou până la năsipul Olpar. După aceea, peste câțva timp Ete, fiul lui Oundu, coadunând mulțimea Scelavilor, a lăsat a se zidi din pământ, între fortăreața Olpar și portul Beuldu, o fortăreață foarte mare, carea fu numită prin Scelavi, în limba lor, Surungrad (Csongrád), adică fortăreața neagră.

C A P X L I.

Despre plecarea lui Arpad.

Iar după aceea, ducele Arpad și nobilii sei, plecând de aicea, au mers până la Titulum subjugându-și poporul. Plecând apoi de aicea, au sosit la portul Zoloncaman (Szlavkamen) și au supus sub jugul seu poporul întreg dintre Tisa și Dunăre. Plecând de aicea au ajuns la părțile Budrug, și și-au așezat oastea lângă fluviul Voyos, și ducele a dat în părțile acelea mult pământ, împreună cu toți locuitorii sei, lui Tosunec tata lui Lelu, și moșului seu după mamă, Culpun, tata lui Botond. Atunci ducele Arpad și fruntașii sei, după o consfătuire au hotărât, ca din pricina ducelui Salanus să trimită oștire dincolo de Dunăre, contra Alba-Bulgariei. De fruntași și conducători ai oastei fură numiți Lelu, fiul lui Tosu, Bolsuu, fiul lui Bogat, Botond fiul lui Culpun, cari primind învoire dela ducele Arpad, au notat călărind peste Dunăre fără nici o contradicere în acel loc, unde fluviul Zoua se varsă în Dunăre. Și plecând de acolo au început a călări contra orașului Alba Bulgariei; atunci ducele Bulgarilor, rudenia ducelui Salanus a venit cu mare oștire spre a se lupta contra lor cu ajutorul Grecilor. Iar a doua zi s'au pus oștirile în linie, pe câmpul de lângă țermurii Dunării. Lelu, fiul lui

*) Original: *edificari*; punctarea silabei *ci* indică omiterea ei.

*) Acest cuvânt e intercalat ulterior de a. mână.

Tosu eleuato uexillo suj signi, et Bulsuu filius Bogat tubas bellicas sonando pugnaturi accesserunt. Et commixte sunt per partes manus utriusque hostis, et ceperunt pugnare inter se acriter. Et interfecti sunt de Grecis et Bulgariis plurimi, et quidam capti sunt ex eis. Videns ergo dux Bulgariae suos deficere in bello, fuga lapsus pro defensione uite Albam ciuitatem ingressus est. Tunc Lelu, Bulsuu necnon Botond adepta uictoria castra metati sunt iuxta Danubium parum inferius in campo. Et omnes captiuos Bulgarorum et Grecorum ante se ducj fecerunt, quos ferro ligatos duci Arpad in Hungariam remiserunt¹.

XLII.

De nuntiis ducis Bulgariae.

Secundo autem die dux Bulgariae misit nuntios suos cum diuersis donis ad Lelu et Bulsuu atque Bontond et deprecans eos, ut paci faueant. Et insuper mandauit, quod partem Salani ducis auunculi sui non foueret. Sed Arpadio duci Hungariae subiugatus fideliter seruiret et annuale uectigal persolueret. Illi uero paci fauentes, proprium filium ducis in pignus accipientes, cum multis bonis rebus Bulgariae discesserunt, et ducem eorum illesum² dimiserunt. Deinde egressi usque ad portam Wazil iuerunt, et ex hinc egressi terram Racy subiugauerunt, et ducem eius captum diu ferro ligatum tenuerunt. Hinc uero egressi usque ad mare peruenerunt, et omnes nationes illius patrie dominatui Arpad ducis Hungarorum potenter et pacifice subiugauerunt. Et ciuitatem Spaletensem ceperunt et totam Crouatiam sibi subiugauerunt. Et inde egressi filios nobilium in obsides acceperunt, et in Hungariam reuersi sunt ad ducem Arpad. Quorum etiam bella et fortia queque facta sua, si scrijptis presentis pagine non uultis, credite³ garrulis cantibus ioculatorum, et falsis fabulis rusticorum, qui fortia facta et bella Hungarorum usque in hodiernum diem obliuioni non tradunt. Sed quidam dicunt eos iuisse usque ad constantinopolim⁴, et portam auream constantinopolis Botondium cum dolabro suo incidisse. Sed ego, quia in nullo codice hystoriographorum inueni, nisi ex falsis fabulis rusticorum audiui, ideo ad presens opus scribere⁵ non proposuj.

XLIII.

De castris Zabrag, Posaga et Vlcou.

Bulsuu, Lelu et Botond hinc egressi, siluam, que dicitur Peturgoz, descendentes iuxta fluuium Culpe castra metati sunt. Et transito fluuio illo, usque ad fluuium Zoua peruenerunt. Et transito Zoua, castrum Zabrag ceperunt, et hinc equitantes castrum Posaga et castrum Vlcou ceperunt. Et hinc egressi Danubium in portu Greci transnauigantes, in curiam ducis Arpad peruenerunt. Cumque Lelu, Bulsu et Botond ceterjque

¹) Corectură de altă mână; orig. *remiserunt in Hungariam.*

²) Corectură de altă mână; orig. *in lesum.*

Tosu, ridicând steagul provădit cu semnul seu, și Bulsuu fiul lui Bogat, sunând trompetele de resboi, s'au apropiat spre a se lupta și s'au încăerat în parte oștirile ambilor vrășmași, și au început a se lupta între sine strășnic, și foarte mulți dintre Greci și Bulgari fură uciși, iar alții dintre ei duși în robie. Vădënd deci ducele Bulgariei, că oamenii sei slăbesc în răsboi, a luat-o la fugă, spre a-și scăpa viața, și a intrat în orașul Alba. Atunci Lelu, Bulsuu, precum și Botond câștigând învingere, și-au așezat oștirea lângă Dunăre, ceva mai jos pe câmp, și au lăsat a se aduce înaintea lor toți prinșonerii Bulgarilor și Grecilor, pe cari i-au trimis ducelui Arpad în Ungaria, legați în fer.

C A P XLII.

Despre solii ducelui Bulgariei.

A dona și însă ducele Bulgariei a trimis pe solii sei cu diverse daruri la Lelu, Bulsuu și Botond, și rugându-i cu stăruință să facă pace le-a dat de știre, că nu reține partea ducelui Salanus, a unchiului seu, ci va servi credincios ca subjugat, lui Arpad, ducelui Ungariei și îi va plăti tribut anual. Iar ei făcënd pace, primind în zălog pe fiul propriu al ducelui, s'au îndepărtat cu multă avere a Bulgariei, și pe ducele lor l-au lăsat să se îndepărteze nevătămat. Apoi plecând au mers până la poarta Wazil, și eșind de aicea au subjugat pământul Raciei și pe ducele ei prins, l-au ținut mult timp legat în fer. Plecând de aicea, au sosit la mare, și au supus cu putere și pacinic toate popoarele acelei patrie, domniei lui Arpad, ducelui Ungurilor, și au cuprins orașul Spaleto, și au subjugat toată Croația, și plecând de aicea, au luat în chizeșie pe fii nobililor, și s'au reîntors în Ungaria la ducele Arpad. Și dacă bătăile și faptele lor bravuroase nu le credeți din scrierea aceasta, credeți atunci cântărilor limbute ale glumetilor (lăutarilor) și poveștilor false ale țeranilor, cari nici până ași nu au dat uitării faptele sdravene și luptele Ungurilor. Unii dic chiar că ar fi mers până la Constantinopole, și că Botond ar fi tăiat cu barda (securea) sa poarta de aur a Constantinopolei. Eu însă fiindcă aceasta n'am aflat-o nici într'un codice al istoricilor, ci am auđit-o numai din poveștile false ale țeranilor, pentru aceea mi-am propus a nu o descrie în această lucrare.

C A P XLIII.

Despre fortărețele Zabrag (Zágráb) Posaga și Ulcou (Vukovář).

Plecând de aicea Lelu, Bulsuu și Botond, coborîndu-se prin pădurea, ce se numește Peturgoz și-au așezat oastea lângă fluviul Culpa și trecënd peste acel fluviu, au ajuns până la fluviul Zoua, și trecënd peste Zoua, au cuprins fortăreața Zabrag, și călărind de aicea, au cuprins fortăreața Posaga (Pozsoga) și fortăreața Ulcou. Și plecând de aicea au plutit peste Dunăre în portul grecesc, și au ajuns la curia ducelui Arpad. Și

²⁾ După acest cuvânt e rasure. — ⁴⁾ Corectură de a. mână; orig. *constanti olim.* —

⁵⁾ Corectură; orig. *scripere.*

milites sani et incolumes *cum* magna uictoria in secundo anno ad ducem Arpad reuersi fuissent, factum est gaudium magnum per totam curiam ducis, et fecerunt conuiuium magnum et epulabantur cottidie splendide Hungarij una *cum* diuersis nationibus. Et uicine nationes audientes facinora facta eorum, confluebant ad ducem Arpad, et pura fide subditi seruebant ej sub magna cura, et plurimi hospites facti sunt domesticj.

XLIV.

De insula Danubij.

Post hec uero egressus dux Arpad de partibus illis, ubi nunc est castrum Budrug, et descendit iuxta Danubium usque ad insulam magnam. Et castra metati sunt iuxta insulam, et dux Arpad suique nobiles intrantes insulam, uisa fertilitate et ubertate illius loci, ac municionem aquarum Danubij, dilexerunt locum ultra quam dici potest. Et constituerunt, ut ducalis esset insula, et unusquisque nobilium personarum suam ibi haberet curiam et uillam. Statim dux Arpad conductis artificibus precepit facere egregias domos ducales, et omnes equos suos longitudine dierum fatigatos ibi introductos pascere precepit. Et agasonibus suis magistrum prefecit¹ quendam Cumanum uirum prudentissimum, nomine Sepel. Et propter Sepel magistrum agasonum in ibi morantem, uocata est insula illa nomine Sepel usque in hodiernum diem. Dux uero Arpad et sui nobiles perma(n)serunt² ibi cum famulis et famulabus suis pacifice et potenter a mense aprilis usque ad mensem octobris. Et dimissis ibi uxoribus suis communi consilio ab insula exeuntes constituerunt, ut ultra Danubium irent, et terram Pannonie subiugarent. Et contra Carinthinos bellum promouerent, ac in marciam Lambardie se uenire prepararent. Et antequam hoc feret, mitterent exercitum contra Glad ducem, qui dominium habebat a fluuio Morus usque ad castrum Horom, ex cuius etiam progenie longo post tempore descenderat Ohtum, quem Sunad interfecit. Ad hoc autem missi sunt Zuardu et Cadusa atque Boyta, qui cum accepta licentia equitarent, Tysciam in Kenesna transnauigauerunt et descensum fecerunt iuxta fluuium Seztureg. Et nemo aduersarius inuentus est eis, qui leuaret manus contra eos, quia timor eorum irruerat super omnes homines illius terre. Ex hinc egressi ad partes Beguey peruenerunt, et ibi per duas ebdomadas permanserunt, donec omnes habitatores illius patrie a Morisio usque ad fluuium Temes sibi subiugauerunt, et filios eorum in obsides acceperunt. Deinde amoto exercitu uenerunt uersus fluuium Temes et castra metati sunt iuxta uadum arenarum. Et cum uellent transire amnem Temes, uenit obuiam eis Glad,³ a cuius progenie Othum descendit, dux illius patrie, cum magno exercitu equitum et peditum adiutorio Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum. Altera autem die, dum utraque acies interiacente fluuio Temes

¹) Corectură de altă mână; orig. *precepit*. — ²) Greșit: *permaserunt*.

când au sosit în al doilea an Lelu, Bulsuu și Botond și ceilalți militari la ducele Arpad sănătoși și nevătămați, cu mare învingere, a fost mare bucurie în toată curia ducelui, și s'a făcut mare ospet, și Ungurii se ospătau în mod strălucit împreună cu națiunile diverse. Și auzind națiunile vecine nelegiuirile făcute, se îmbulziau la ducele Arpad, și supunându-se cu credință curată, i-au servit lui cu mare îngrijire, și cei mai mulți oaspeți s'au făcut casnici.

C A P XLIV.

Despre insula Dunărei.

Iar după acestea, ducele Arpad a plecat din părțile acele, unde ați se află fortăreața Budrug, și s'a coborît lângă Dunăre, până la insula cea mare, și și-a așezat oastea lângă insulă, și ducele Arpad intrând împreună cu nobilii sei pe insulă, după-ce au vădit rodnicia și bogăția acelu loc, și întărirea lui prin apa Dunării, le-a plăcut nespuse de mult. Și au hotărît ca insula să fie a ducelui și fiecare din persoanele nobile să aibă acolo curia și vila sa proprie. Ducele Arpad aducând îndată măestrii, a lăsat să se facă case ducale distinse, și adunând toți caii sei obosiți în timpul îndelungat, a demandat să pască aicea, și în fruntea servitorilor de grajd a pus pe un Cuman, bărbat foarte isteț, cu numele Sepel. Și dela Sepel, mai marele servitorilor de grajd, care a ramas acolo, s'a numit insula aceea Sepel (Csepel) până în ziua de azi. Iar ducele Arpad și nobilii sei, au ramas acolo cu servitorii și servitoarele sale, în pace și în putere, dela luna lui Aprilie până la luna lui Octobree, și lăsând îndărăt femeile lor, au hotărît prin sfătuire comună, să părăsască insula, să treacă peste Dunăre, și să subjuge pământul Panoniei, și să înceapă resboi contra Carinților, și să se pregătească a merge la granița Lombardiei. Și înainte de a se întempla aceasta să trimită oștire contra ducelui Glad, care stăpânea dela fluviul Morus până la fortăreața Horom, din a cărui seminție s'a născut mai târziu Ohtum, pe care l-a omorît Sunad. Spre scopul acesta însă fură trimiși Zuardu, Cadusa și Boyta, cari luându-și ramas bun, au plutit peste Tisa la Kenesna (Kanizsa), și s'au coborît lângă fluviul Seztureg, și nu li s'a arătat nici un dușman, care ar fi ridicat mâna contra lor, pentru-că pe toți oamenii acestui pământ i-a cuprins spaima. Și pornind de aicea au ajuns la părțile Beguei, și acolo au rămas doue săptămâni, până când pe toți locuitorii acelu pământ, dela Mureș până la fluviul Timiș, i-au subjugat și pe fiii lor i-au luat în chizeșie, de aicea ridicându-și oastea au mers cătră fluviul Timiș, și și-au așezat oastea lângă vadul năsipos, și când voiau să treacă apa Timișului, a eșit înaintea lor Glad, din a cărui seminție s'a născut Ohtum, ducele acelei patrie, cu mare oaste călărășă și pedeastră cu ajutorul Cumanilor, Bulgarilor și a Blacilor (blach, vlach, valach, român). A doua zi însă, când ambele linii n'au putut

³⁾ Aceste patru cuvinte: *uenit obviam eis Glad* sunt scrise pe rasură.

ad inuicem nullatenus transire ualisset, tunc Zuardu iniunxit fratri suo Caduse, ut ut¹ cum dimidia parte exercitus sui descenderet inferius. Et quodlibet modo posset transmeare, pugnaret contra hostes. Statim Cadusa preceptis fratris sui obediens cum medietate exercitus equitans descendit inferius celerrimo² cursu. Et sicut diuina gratia erat eis preuia, leuem habuit transitum. Et dum una pars exercitus Hungarorum cum Cadusa ultra esset, et dimidia pars cum Zuard citra esset, tunc Hungarij tubas bellicas sonuerunt, et fluium transnatando acriter pugnare ceperunt. Et quia deus sua gratia antecedebat Hungaros, dedit eis uictoriam magnam, et inimici eorum cadebant ante eos, sicut manipuli post messorum. Et in eodem bello mortui sunt duo duces Cumanorum et tres kenezzy Bulgarorum. Et ipse Glad dux eorum fuga lapsus euasit, sed omnis exercitus eius liquefacti, tamquam cera a facie ignis, in ore gladij consumpti sunt. Tunc Zuard et Cadusa atque Boyta, adepta uictoria, hinc egressi uenerunt uersus fines Bulgarorum et castra metati sunt iuxta fluium Ponoucea. Dux uero Glad fuga lapsus, ut supra diximus, propter timorem Hungarorum castrum Keuee ingressus est. Et tercio die Zuardu et Cadusa necnon Boyta, a quo genu. Brusca descendit, ordinato exercitu contra castrum Keuee pugnare ceperunt. Hoc cum Glad dux eorum uidisset, missis legatis, pacem ab eis petere cepit, et castrum sua sponte cum diuersis donis condonauit. Hinc euntes, castrum Ursoua ceperunt, et per mensem unum ibi habitauerunt et Boytam cum tertia parte exercitus ac filiis incolarum in obsides positos ad ducem Arpad remiserunt. Et insuper legatos suos miserunt, ut eis licentiam daret in Greciam eundi, ut totam Macedoniam sibi subiugarent, a Danubio usque ad nigrum mare. Nam mens Hungarorum tunc tempore nichil aliud optabat, nisi occupare sibi terras, et subiugare nationes et bellico uti labore. Quia Hungarij tunc tempore ita gaudebant de effusione humani sanguinis, sicut sanguissuga, et nisi ita fecissent, tot bonas terras posteris suis non dimisissent. Quid plura? Boyta et legati eorum ad ducem Arpad peruenierunt, et res gestas sibi narrauerunt. Dux uero opus eorum conlaudauit, et Zuardu ac Caduse licentiam concessit liberam in Greciam eundi et terram preoccupandi sibi. Et Boyte pro suo³ fidelissimo seruiicio dedit teram magnam iuxta Thysciam, nomine Torhus. Tunc legati Zuard et fratris sui Caduse accepta licentia letj ad dominos suos reuersi sunt.

XLV.

De ciuibus Bulgarorum et Macedonum.

Transactis quibusdam diebus, Zuard et Cadusa cum omni exercitu suo, eleuatis uexillis signiferis¹ aquam Danubij transnauigauerunt, et castrum Borons ceperunt, deinde ad castrum Scereducy iuerunt. Audientes

¹) Astfel, scris de doue ori. — ²) Corectură de altă mână; orig. *celerimo*. —

trece nici de cum, fiind între ele fluviul Timiș, Zuardu a poruncit fratelui seu Cadusa, să meargă cu jumătate din oastea sa mai jos, și ori cum ar pute trece, să se lupte contra vrășmașilor. Cadusa, ascultând îndată poruncile fratelui seu, a mers în grabă cu jumătate din oaste mai jos, și precum grația dumnezească le arăta drumul, au avut trecere ușoară și pe când o parte a oastei Ungurilor era dincolo cu Cadusa și jumătate dincoace cu Zuardu, atunci Ungurii sunară trâmbițele de război, și notând peste apă, au început a se lupta strașnic, și fiind-că Dumneșeu a mers cu grația sa înaintea Ungurilor, le-a dat lor mare învingere și vrășmașii cădeau înaintea lor ca snopii după secerători, și în acel război au murit doi duci ai Cumanilor și trei Knezy ai Bulgarilor, chiar și Glad, ducele lor a scăpat prin fugă, și oastea întreagă s'a risipit în tășișul sabiei, topiți ca ceara în fața focului. Atunci Zuard și Cadusa, precum și Boyta, după câștigarea învingerei, plecând de aceea, au venit către granițele Bulgariei și și-au așezat oastea lângă fluviul Ponoucea, iar ducele Glad, luând-o la fugă, precum șiserăm mai sus, a intrat de frica Ungurilor în fortăreața Keuee (Keve), și a treia și Zuardu și Cadusa precum și Boyta, dela care se trage neamul Brucea, după ce și-au pus oastea în ordine, au început a se lupta contra fortăreței Keuee. Când a vădit aceasta Glad, ducele lor, trimițând soli, a început a cere pace dela ei, și le-a donat fortăreața de bună voie, împreună cu diverse daruri. Mergând de aceea, au luat fortăreața Ursoua (Orșova), și au locuit acolo o lună, și au trimis îndărăt la ducele Arpad pe Boyta cu a treia parte a oastei, împreună cu fii locuitorilor dați în chizeșie, afară de aceasta trimiseră și pe solii lor, să li se dea voie de a merge în Grecia, ca să subjuge toată Macedonia, dela Dunăre, până la Marea neagră. Căci mintea Ungurilor nu doria alta, pe timpul acela, decât să ocupe pământuri, să subjuge națiuni și să se folosească de afaceri de război. Căci pe timpul acela așa se bucurau Ungurii de vărsarea sângelui omnesc, ca și lipitoarea, și dacă nu făceau astfel n'ar fi lăsat îndărăt urmașilor lor atâtea pământuri bune. Ce să mai dic? Boyta și solii lor au venit la ducele Arpad și i-au povestit faptele săvârșite, iar ducele le-a lăudat lucrarea, și a dat voie liberă lui Zuard și Cadusa, de a merge în Grecia și de a-și ocupa pământ. Și a dat lui Boyta, pentru serviciile sale foarte credincioase mult pământ lângă Tisa, cu numele Torhus. Atunci solii lui Zuard și ai fratelui seu Cadusa, căpătând învoire, s'au întors voioși la domnii lor.

C A P XLV.

Despre cetățenii Bulgarilor și ai Macedonilor.

După ce au trecut câteva zile, Zuard și Cadusa, cu oastea întreagă ridicând steagurile, cari purtau însemnele lui, au notat peste apa Dunării și au luat fortăreața Borons, de unde au plecat la fortăreața Sce-

3) Corectură de a. mână; orig. *su.* — 4) Începutul cuvântului e scris de altă mână pe rasură.

hoc ciues Bulgarorum et Macedonum, timuerunt ualde a facie eorum. Tunc omnes incole illius terre miserunt nuntios suos cum donariis multis, ut terram sibi subiugarent, et filios suos in obsides traderent. Zuard et Cadusa paci fauentes, et dona et obsides eorum accipientes, eos quasi suum proprium populum in pace dimiserunt. Ipsi uero ceperunt equitare ultra portam Wacil et castrum Philippi regis ceperunt, deinde totam terram usque ad Cleopatram ciuitatem sibi subiugauerunt. Et sub potestate sua habuerunt totam terram a ciuitate Durasu usque ad terram Rachy. Et Zuardu in eadem terra duxit sibi uxorem, et populus ille, qui nunc dicitur Sobamogera, mortuo duce Zuard, in Grecia remansit. Et ideo dictus est Soba secundum Grecos, idest stultus populus, quia mortuo domino suo, uiam non dilexit redire ad patriam suam.

XLVI.

De portu Moger.

Transactis quibusdam diebus, dux Arpad et omnes sui primates communi consilio et pari consensu ac libera uoluntate egredientes¹ de insula, castra metati sunt ultra Surcusar, usque ad fluuium Racus. Et dum uidissent, quod undique tuti essent, nec² aliquis eis obsistere ualeret, transierunt Danubium. Et portum, ubi transitum fecerunt, portum Moger nominauerunt, eo quod vii. principales persone, qui hetumoger dicti sunt, ibi Danubium transnaugauerunt. Transito Danubio castra metati sunt iuxta Danubium usque ad aquas calidas superiores. Et hoc audito omnes Romani per terram Pannonie habitantes uitam fuga seruauerunt. Secundo autem die dux Arpad et omnes sui primates cum omnibus militibus Hungarie intrauerunt in ciuitatem Atthile regis. Et uiderunt omnia palacia regalia, quedam destructa usque ad fundamentum, quedam non, et ammirabantur ultra modum omnia illa edificia lapidea. Et facti sunt leti ultra quam dici potest, eo quod capere meruerunt sine bello ciuitatem³ Atthile regis, ex cuius progenie dux Arpad descenderat. Et epulabantur cottidie cum gaudio magno in palatio Atthile regis conlateraliter sedendo. Et omnes simphonias atque dulces sonos cythararum et fistularum cum omnibus cantibus ioculatorum habebant ante se. Fercula, pocula portabantur duci et nobilibus in uasis aureis, seruientibus et rusticis in uasis argenteis. Quia omnia bona aliorum regnorum circumiacentium dederat deus in manus eorum. Et uiuebant large ac splendide cum omnibus hospitibus ad se uenientibus. Et hospitibus secum commorantibus dux Arpad terras et possessiones magnas dabat, et hoc audito multi hospitem confluiebant ad eum et ouanter morabantur cum eo. Tunc dux Arpad et sui propter leticiam permanserunt in ciuitate Atthile regis per xx-ti⁴ dies. Et omnes milites Hungarie ante presentiam ducis⁵ fere cottidie super dextrarios suos sedendo cum clipeis et lanceis maximum turnamentum feciebant.⁶

¹) Corectură de altă mână; orig. *agredientes*. — ²) Corectură de a. mână; mai înainte a fost scris cuvântul întreg. — ³) Corectură de a. mână; orig. *ciuitem*.

reducy (ađi Sofia). Auđind aceasta cetătenii Bulgarilor și Macedonilor, s'au temut tare de aparința lor. Atunci toți locuitorii acelui pământ au trimis pe solii lor cu multe daruri ca să le subjuge pământul și și-au dat fii în chizeșie. Zuard și Cadusa, doritori de pace, primind darurile și chizeșiile lor, i-au lăsat în pace, ca pe poporul propriu. Iar ei au început a călări dincolo de poarta Wacil, și au cuprins fortăreața regelui Filip (Filippopol), apoi au subjugat întregul pământ, până la orașul Cleopatra, și au luat sub stăpânirea sa pământul întreg dela orașul Durasu până la pământul Rachy. Și Zuard s'a însurat pe acel pământ, și poporul acela, care ađi se numesce Sobamogera, a remas, după moartea ducelui Zuard, în Grecia, pentru aceea s'a numit grecesce Soba, adecă popor prost, pentru că după moartea domnului seu n'a dorit să se întoarcă în patria sa.

C A P XLVI.

Despre portul Moger.

După ce au trecut câteva ȝile, ducele Arpad și toți frunțașii sei, din sfătuire comună și cu asemenea cuget și din buna voie, plecând de pe insulă și-au așezat oastea dincolo de Surcusar (Soroksár), până la fluviul Racus (Rakos), și când au văđut, că sunt asigurați din toate părțile, și că nici nu li se poate împotrivi cineva, au trecut peste Dunăre și portul, pe unde au trecut, l-au numit portul Moger, pentru că cele șapte persoane frunțașe, pe cari i-au numit Hetumoger, tot acolo au plutit peste Dunăre. După ce au trecut Dunărea, și-au așezat oastea lângă Dunăre, până la apele calde, cele deasupra, și auđind aceasta toți Romanii, locuitori pe pământul Panoniei și-au scăpat viața prin fugă. A doua ȝi însă ducele Arpad și toți frunțașii sei, au intrat cu toți militarii Ungariei în orașul regelui Athila, și au vizitat toate palatele regale, unele dărimate până la pământ, altele nu, și admirară peste măsură toate aceste zidiri de peatră, și s'au veselit nespus de mult, pentru că au câștigat fără resboi cetatea regelui Athila, din a cărui seminție se trage ducele Arpad. Și s'au ospetat cu mare bucurie în toate ȝilele, în palatul regelui Athila, ședând alătura. Și aveau înaintea lor toate simfoniile și sunetele dulci ale citerelor și ale fluerilor, cu toate cântările lăutarilor. Ducelui și nobililor sei li se aduceau mâncări și beuturi în vase de aur, servitorilor și țeranilor în vase de argint, pentru-că toate bunurile celorlalte țeri de prin prejur le-a dat Dumnezeu în mâna lor. Și ducele Arpad a dat oaspeților, cari s'au oprit la dînsul, pământuri și posesiuni mari, și auđind aceasta, mulți oaspeți se adunau (buiiau) la dînsul și își petreceau cu el bucuros. Atunci ducele Arpad și ai sei au rămas de bucurie xx de ȝile în orașul regelui Athila, și toți soldații Ungariei făceau, cu scutul și cu sulițele, sărind pe cai, în fața ducelui, cele mai mari deprinderi militare. Și alți tineri, după datina păgână, se jucau cu arcuri și

*) Corectură de a. mână; orig. *xx-ta*. — ȝ) Corectură de altă mână.

*) Așa, în loc de *faciebant*; în acest cuvânt e corectură de a. mână; orig. *fecabant*.

Et alij iuuenes more paganismo *cum* arcubus et sagittis ludebant. Vnde dux Arpad ualde letus factus est. Et omnibus militibus suis diuersa donaria, tam in auro quam in argento, cum ceteris possessionibus donauit. Et in eodem loco Cundunec patri Curzan dedit terram a ciuitate Athhile regis usque ad centum montes, et usque ad Gyoyg, et filio suo dedit unum castrum ad custodiam populi sui. Tunc Curzan castrum illud sub suo proprio nomine iussit appellari. Quod nomen usque in hodiernum diem non est obliuioni traditum.

XLVII.

De terra Pannonie.

Dvx uero Arpad xx. i^o. die, inito consilio, egressus est de Ecilburgu, ut subiugaret sibi terram Pannonie usque ad fluuium Droua. Et prima die castra metatus est iuxta Danubium uersus centum montes. Tunc ordinatum est, quod dux de exercitu suo unam partem mitteret iuxta Danubium uersus castrum Borona, cui prefecit principes¹ et ductores² duos de principalibus personis, scilicet Ete pater Eudu et Boyta, a quo genus Brugsa descendit. Quibus etiam pro suo fidelissimo obsequio³ dux Arpad donauit munera non minima et Eudunec filio Ete dedit terram iuxta Danubium cum populo non numerato. Et in loco illo Eudu, subiugato populo illius partis, edificauit castrum, quod nominauit uulgariter Zecuseu, eo quod sibi sedem et stabilitatem constituit. Et Boyte eodem modo dedit terram magnam uersus Saru cum populo non numerato, que usque modo nuncupatur Boyta.

XLVIII.

De ciuitate Bezprem.

In secunda parte exercitus missus est Usubu pater Zolocu et Cusee,⁴ qui iret uersus ciuitatem Bezprem et subiugaret omnes habitatores terre usque ad Castrum Ferreum. Tunc Usubu princeps et ductor illius exercitus licentiatu a duce, eleuato uexillo egressus est, et castra metatus est iuxta montem Pacoztu. Hinc uero equitantes in campo Peytu castra metati sunt, et per tres dies ibi permanserunt. Quarto autem usque ad castrum Bezprem peruenerunt. Tunc Usubu et Eusee ordinato exercitu contra Romanos milites, qui castrum Bezprem custodiebant, pugnare acriter ceperunt. Et pugnatum est inter eos per ebdomadam unam. In secunda autem ebdomada feria iiii-ta, dum utraque pars exercitus labore belli nimis esset fatigata, tunc Usubu et Eusee plures milites Romanorum in ore gladij consumpserunt, et quosdam ictibus sagittarum interfecerunt. Reliqui uero Romanorum uidentes audaciam Hungarorum, dimiso castro Bezprem, fuga lapsi sunt, et pro remedio uite in terram Theotonicorum properauerunt. Quos Usubuu et Eusee usque ad confinium Theotonicorum

¹) Corecturã de altã mânã; orig. *principem*.

²) Corecturã de altã mânã; orig. *ductorem*.

săgeți, de aceea ducele Arpad a devenit foarte încântat și a donat tuturor militarilor sei diverse daruri, atât în aur, cât și în argint, împreună cu alte averi, și tot în acel loc a dat lui Cundunec, tata lui Curzan, pământul dela orașul regelui Athila până la cei o sută de munți (Százhalom), și până la Gyogy, și fiului seu i-a dat o fortăreață spre paza poporului seu. Atunci Curzan a poruncit, ca aceea fortăreață să se numească după numele seu, care nume nici până în ziua de azi nu s'a dat uitării.

Cap XLVII.

Despre pământul Panoniei.

Iar ducele Arpad în ziua a 21, consfătuindu-se, a plecat din Ecilburgu, ca să-și subjuge pământul Panoniei, până la fluviul Droua și în ziua dintâiu și-a așezat oastea lângă Dunăre, către cei o sută de munți. Atunci s'au hotărât, ca ducele să trimită o parte din oastea sa lângă Dunăre, către fortăreață Borona, (Baranya) și a numit de principii și de conducători pe două persoane fruntașe, adecă pe Ete, tata lui Eudu, și pe Boyta, dela care se trage seminția Brugsă, și căroră ducele Arpad le-a dat pentru ascultarea foarte credincioasă daruri nu prea mici, și lui Edunec, fiul lui Ete, i-a dat pământul lângă Dunăre, împreună cu popor nenumărat, și în locul acela, Eudu, subjugând poporul din acele părți, a zidit o fortăreață, care a numit-o în limba poporului Zecuseu, pentru-că acolo și-a așezat reședința stabilă. Tot asemenea a dat și lui Boyta pământ împreună cu popor nenumărat, care până în ziua de azi se numește Boyta (Vajta)

Cap XLVIII.

Despre orașul Bezprem (Veszprém).

Cu a doua parte a oastei fu trimis Usubu, tata lui Zolocu, și Eusee, cari să meargă spre orașul Bezprem, și să subjuge pe toți locuitorii pământului, până la fortăreața de fer (Vasvár, poarta de fer în comitatul Vas). Atunci principele și conducătorul acestei oștiri Usubu, luându-și remas bun dela duce, a plecat cu steagul înălțat (ridicat), și și-a așezat oastea lângă muntele Pacoztu (Pakozd). Călărind apoi de aicea spre câmp, și-au așezat oastea și au rămas acolo trei zile, a patra zi însă au ajuns până la cetatea Bezprem. Atunci Usubu și Eusee, punând oastea în rând, contra militarilor romani, cari păzeau cetatea Bezprem, au început a se lupta strașnic, și s'au luptat între ei o săptămână, iar a patra zi din săptămâna a doua, când ambele părți ale oștirii erau foarte obosite prin purtarea de resboi, atunci Usubu și Eusee au aruncat pe mai mulți militari de ai Romanilor în tăișul sabiei, și pe unii i-au omorât prin isbirea săgeților, iar ceialalți Romani vedând îndrăzneala Ungurilor, părăsind fortăreața Bezprem, au luat-o la fugă și spre a-și scăpa viața s'au grăbit

³⁾ Acest cuvânt e adaus de altă mână.

⁴⁾ Greșit, în loc de *Eusee*.

persecuti sunt. Quadam autem die, dum Hungarij et Romanij in confinio essent, Romanj fugiendo latenter fluium, qui est in confinio Pannonie et Theotonicorum, transnatauerunt. Vnde fluius ille ab Hungaris uocatus Loponsu, eo quod Romani propter metum Hungarorum latenter transnatauerunt.

XLIX.

De Castro Ferreo.

Et ex hinc Usubuu pater Zoloucu et Eusee pater Urcun reuersi, Castrum Ferreum ceperunt, et filios incolarum in obsides acceperunt. Hinc uero equitantes iuxta fluium Bolotun usque ad Thyon peruenerunt. Et subiugatis sibi gentibus xiiii. die castrum Bezprem intrauerunt. Tunc Usubuu et Eusee inito consilio nuntios suos cum diuersis muneribus et filiis incolarum in obsides positos, duci Arpad transmiserunt. Et qualiter dedit eis deus uictoriam, et quomodo Romani, dimisso castro Bezprem, ante eos fuga lapsi fluium Loponsu latenter transnatauerunt. Missi uero eorum ducem Arpad in silua Turobag arpalice ambulantem inuenerunt, et eum cum diuersis ex parte Usubuu et Eusee salutauerunt et filios incolarum in obsides positos duci presentauerunt. Dux uero Arpad audito hoc leciior factus est solito, et iterum in Etiburgu¹ reuersus, magnum fecit conuiuium. Et legatis gaudia nuntiantibus munera magna condonauit.

L.

De deuastatione Pannonie.

Tunc dux Arpad et sui nobiles cum tercia parte exercitus sui de Elciburgu² egressi, castra metati sunt iuxta campum putej salsi. Et inde equitantes usque ad montem Bodoctu peruenerunt. Dux uero Arpad ab orientali parte dedijt Eleudunec patri Zolsu³ siluam magnam, que nunc Uertus³ uocatur propter clipeos Theotonicorum inibi dimissos. Ad radicem cuius silue iuxta stagnum Ferteu Sac nepos Zobolsu longo post tempore castrum construxit. Quid ultra? Dux autem Arpad et sui milites sic eundo iuxta montem sancti Martinj castra metati sunt, et de fonte Sabarie tam ipsi quam eorum animalia biberunt. Et montem ascendentes et uisa pulchritu(di)ne⁵ terre Pannonie, nimis leti facti sunt. Et inde egressi usque ad Rabam et Rabuceam uenerunt. Sclauorum et Pannoniorum gentes et magna uastauerunt et eorum regiones occupauerunt. Sed et Carinthinorum Mo-roanensium fines crebris incursibus irripuerunt. Quorum multa milia hominum in ore gladij occiderunt, presidia subuerterunt, et regiones eorum possiderunt, et usque in hodiernum diem, adiuuante domino, potenter et pacifice posteritas eorum detinet. Tunc Usubuu et Eusee pater Urcun cum omnj exercitu eorum sani et incolumes cum magna uictoria reuersi

¹⁾ Astfel, in loc de *Ecilburgu*.

²⁾ Astfel, in loc de *Ecilburgu*.

spre pământul Theotonilor, pe cari Usubu și Eusee i-au alungat până la granițele Theotonilor, dar într'o di, când Ungurii și Romanii au fost la graniță, Romanii fugind, au notat pe ascuns peste fluviul ce este la granița Panoniei și Theotonilor, de unde acel fluviu fu numit de Unguri Loponsu, pentru-că Romanii au notat peste el pe ascuns de frica Ungurilor.

Cap XLIX.

Despre fortăreața de fer (poarta de fer).

Reîntorcându-se de aicea Usubuu, tata lui Zoloucu, și Eusee, tata lui Urcun, au cuprins fortăreața de fer, și pe fii locuitorilor i-au luat în chizeșie. Iar de aicea călărind pe lângă fluviul Bolotun (Balaton) au ajuns la Thyon (Tihany). Și subjugându-și popoarele, au intrat a patru-spredecea di în fortăreața Bezprem. Atunci Usubuu și Eusee, după-ce s'au sfătuit, au trimis pe solii lor la ducele Arpad, cu diverse daruri și cu fii locuitorilor dați în chizeșie, și cum le-a dat lor D-țeu învingere, și cum Romanii, părăsind fortăreața Bezprem, luând-o la fugă dinaintea lor, au notat pe ascuns peste fluviul Loponsu. Trimișii lor însă, l-au aflat pe ducele Arpad în Turobag, preumblându-se arpadicesce, și Usubuu și Eusee l-au salutat cu daruri diverse, și au prezentat ducelui pe fii locuitorilor dați în chizeșie. Iar ducele Arpad, aușind acestea s'a bucurat mai mult decât îi era datina, și reîntorcându-se iarăși în Ecilburgu, a făcut mare ospet, și a dat daruri mari solilor, cari i-au vestit bucuria.

C A P L.

Despre devastarea Panoniei.

Atunci ducele Arpad și nobilii săi, plecând din Ecilburgu cu a treia parte a oștirea sale, și-a așezat oastea lângă câmpul fântânei sărate (Sóskút), de aicea călărind au sosit la muntele Bodoct (Bodajk). Iar ducele Arpad a dat, spre răsărit, pădure mare lui Eleudunec, tata lui Zolsu, care pădure acum se numesce Vertus (Vértes) dela scuturile, ce le-au lăsat acolo Theotonii. La poalele acelei păduri, lângă balta Ferteu (Fertő), a zidit după un timp îndelungat Sac, nepotul lui Zobolsu, o fortăreață. Ce să mai ție? Iar ducele Arpad și militarii sei mergând pe lângă muntele Sant-Martin și-au așezat oastea, și au beut atât ei, cât și animalele lor din isvorul Sabaria (Szombathely). Și urcându-se pe munte, și vedând frumșeta pământului Panoniei, s'au bucurat mult, și plecând de aicea, au ajuns până la Raba și Rabucea (Rábcza). Au devastat gințile și țerile Sclavilor și Romanilor, și au ocupat provinciile lor. Dar au năvălit cu atacuri numeroase și asupra marginilor Carinthienilor moravieni, cărora le-au ucis multe mii de oameni prin tăișul sabiei și le-au dărîmat cetățile, și le-au luat provinciile în posesiune, și cu ajutorul Domnului, le țin urmașii lor, până în ziua de azi

³⁾ Astfel, în loc de *Zobolsu*.

⁴⁾ Corectură de a. mână; orig. *Uetus*. — ⁵⁾ În manuscris *pulchritune*.

sunt ad ducem Arpad. Deus enim, cuius misericordia preuia erat, tradidit duci Arpad et suis militibus inimicos eorum, et per manus suas labores populorum possederunt. Vbi cum radicati fuissent, et fere omnia uiciniora regna sibi subiugassent, reuersi sunt iuxta Danubium uersus siluam causa uenationis, et dimissis militibus ad sua propria, dux et sui nobiles manserunt in eadem silua per x. dies. Et inde uenerunt in ciuitatem Athhile regis, et ad¹ insulam Sepel descenderunt, ubi ducissa et alie mulieres nobilium fuerunt.

Et eodem anno dux Arpad² genuit filium nomine Zulta; et factum est gaudium magnum inter Hungaros. Et dux et sui nobiles per plurimos dies faciebant conuiuia magna. Iuuenesque eorum ludebant ante faciem ducis et suorum nobilium, sicut agni ouium ante arietes. Transactis autem quibusdam diebus, dux Arpad et sui nobiles communi consilio miserunt exercitum contra Menumorout ducem Byhoriensen.³ Cui exercituj principes et ductores facti sunt Usubuu et Velec. Qui egressi sunt de insula equitantes per sabulum, et fluuium Thyscie in portu Beuldu transnauigauerunt. Et inde equitantes iuxta fluuium Couroug castra metati sunt, et omnes Siculi, qui primo erant populi Athhyle regis, audita fama Usubuu, obuiam pacifici uenerunt, et sua sponte filios suos cum diuersis muneribus in obsides dederunt. Et ante exercitum Usubuu in prima acie contra Menumorout pugnaturj ceperunt. Et statim filios Sicularum duci Arpad transmiserunt, et ipsi precedentibus Siclis una contra Menumorout equitare ceperunt; fluuium Cris in Ceruino monte transnatauerunt, et inde equitantes iuxta fluuium Tekereu castra metati sunt.

LI.

De duce Menumorout.

Hoc cum audiisset Menumorout⁴ quod Usubuu et Velec nobilissimi milites ducis Arpad, cum ualida manu precedentibus Siclis contra eum uenirent, timuit ultra quam debuit, et contra eos ausus uenire non fuit, eo quod audiuerat ducem Arpadium et suos milites ualidiores esse in bello, et Romanos fugatos esse de Pannonia per ipsos, et Carinthinorum Moroanensium fines deuastasse, et multa milia hominum occidisse in ore gladij eorum. Regnumque Pannoniorum occupasse, et inimicos eorum ante faciem eorum fugisse. Tunc dux Menumorout dimissa multitudine militum in castro Byhor, ipse cum uxore et filia sua fugiens a facie eorum in nemoribus Ygfon habitare cepit. Vsubuu et Veluc omnisque exercitus eorum leti contra castrum Byhor equitare ceperunt et castra metati sunt iuxta fluuium Iouzos. Tercio autem die ordinatis exercitibus,

¹) Acest cuvânt e intercalat ulterior de altă mână.

²) După acest cuvânt e rasură.

în posesiune, cu putere și în pace. Atunci Usubuu și Eusee, tata lui Urcun, s'au reîntors sănătoși și în pace la ducele Arpad, cu mare învingere, împreună cu întreaga oștire. Pentru-că Dumnezeu, a cărui îndurare le premergea, a dat pe mâna ducelui Arpad și a militarilor sei pe dușmanii lor, și prin mâinile sale și-a câștigat munca popoarelor. Când fură înrădăcinați acolo și și-au subjugat mai toate provinciile învecinate, s'au reîntors lângă Dunăre, cătră pădure, ca să vèneze, și lăsând pe militarii sei să meargă la ale sale, ducele și nobilii sei au ramas dece zile tot în acea pădure, și de acolo au venit în orașul regelui Athila, și au descălecat la insula Sepel (Csepel), unde era soția ducelui și alte muieri de ale nobililor. Și în acel an i s'a născut ducelui Arpad un fiu, cu numele Zulta (Zoltán) și s'a făcut mare bucurie între Unguri, și ducele și nobilii sei făcură ospeturi mari în mai multe zile, și tinerii lor s'au plecat înaintea ducelui și a nobililor sei, ca și mieii oilor înaintea berbecilor. Trecând însă câte-va zile, ducele Arpad și nobilii sei, după sfătuire comună, au trimes oștire contra lui Menumorout, ducele Bihorului, la care oștire s'au numit de principi și conducători Usubuu și Velec, cari plecând de pe insulă, călărind peste năsip, au notat peste fluviul Tisa în portul Beuldu. Și de aicea călărind pelângă fluviul Couroug, și-au așezat oastea, și toți Secuții, cari la început erau popoarele regelui Athila, auzind de vestea lui Usubuu, au venit pacinic înaintea lor, și le-au dat de bună voie în chizeșie pe pruncii lor, cu diverse daruri, și au început a se lupta în frunte înaintea oastei lui Usubuu contra lui Menumorout, și îndată au trimis ducelui Arpad pe fii Secuților, și ei, mergând Secuții înainte, au început a călări contra lui Menumorout, au notat peste fluviul Cris la muntele Cerbilor (Szarvas), și de aici călărind pe lângă fluviul Tekereu (Tekerő), și-au așezat oastea.

Cap LI.

Despre ducele Menumorout.

Când a auđit aceasta Menumorout, că Usubuu și Velec, cei mai nobili militari ai ducelui Arpad, au venit contra lui cu mână puternică, mergând înainte Secuții, s'a temut mai mult, de cât trebuia, și n'a cutezat să vină contra lor, pentru-că a auđit că ducele Arpad și militarii sei sunt mai puternici în resboi, și că pe Romani i-au alungat din Panonia, și că au devastat granițele Carinthienilor Moraviei, și că au omorît multe mii de oameni, prin tăișul săbiei lor, că au ocupat țara Panoniei și că dușmanii au luat-o la fugă dinaintea feței lor. Atunci ducele Menumorout, lăsând mulțimea militarilor îndărăt, în fortăreața Byhor, fugind el însuși împreună cu soția și cu fica sa, dinaintea lor, a început a locui în dumbrava Ygfon. Usubuu și Velec, împreună cu întreaga lor oștire, au început a călări voioși contra fortăreței Byhor și și-au așezat oastea

*) Astfel, în loc de *Byhoriensem*.

*) Corectură de a. mână; orig. *Menurout*.

ad castrum Belland¹ egressi sunt. Et e conuerso milites congregati ex diuersis nationibus, contra Usubuu et suos milites pugnare ceperunt. Sycli et Hu(n)garij² ictibus sagittarum multos hominum interfecerunt. Vsubuu et Velec per balistas c.xxv. milites occiderunt. Et pugnatum est inter eos xii. dies et de militibus Vsubuu xx. Hungarij et xv. Sjeli interfecti sunt. Terciodecimo autem die³, cum Hungari et Sycli fossata castris impleuissent⁴ et⁵ scalas ad murum ponere uellent, milites ducis Menumorout uidentes audatiam Hungarorum, ceperunt rogare hos duos principes exercitus⁶, et aperto castro nudis pedibus supplicantes ante faciem Usubuu et Velec uenerunt. Quibus Vsubuu et Velec custodiam ponentes, ipsi in castrum Byhor intrauerunt et multa bona illorum militum in ibi inuenerunt. Hoc cum Menumorout per nuntios faga⁷ lapsos audiuisset, irruit in maximum timorem. Et misit nuntios suos cum diuersis muneribus ad Vsubuu et Velec, et rogauit eos, ut ipsi paci fauentes, ut ipsi legatos suos ad ducem Arpad eundi dimitterent, qui nuntiarent ei, quod Menumorout, qui duci Arpad primo per legatos proprios bulgarico corde superbe mandando, terram cum pugillo se daturum negabat, modo per eosdem nuntios uictus et prostratus totum regnum et Zulte, filio⁸ Arpad, filiam suam dare non dubitaret. Tunc Vsubuu et Velec consilium eius laudauerunt, et cum legatis suis nuntios miserunt, qui dominum suum ducem Arpadium causa pacis rogarent. Qui cum insulam Sepel intrauissent et ducem Arpad salutassent, secunda die legati mandata Menumorout dixerunt. Dux uero Arpad inito consilio suorum nobilium, mandata Menumorout dilexit et laudauit, et dum filiam Menumorout eiusdem etatis, ut filius suus Zultus, iam esse audiuisset, petitionem Menumorout differre noluit, et filiam suam in uxorem Zulte accepit, cum regno sibi promisso. Et missis legatis ad Usubuu et Ueluc⁹ mandauit, ut celebratis nuptiis, filiam Menumorout filio suo Zulte in uxorem acciperent, et filios incolarum in obsides positos secum ducerent, et duci Menumorout daret Byhor castrum.

LII.

De Usubuu, Veluc.

Usubuu et Veluc nec non omnis exercitus preceptis domini sui fauentes, filiam Menumorout celebratis nuptiis acceperunt, et filios incolarum in obsides positos secum duxerunt. Et ipsum Menumorout in castro Byhor dimiserunt. Tunc Usubuu et Ueluc cum magno honore et gaudio ad ducem Arpad reuersi sunt. Dux uero et sui yobagyones obuiam eis

1) Corectură de a. mână. — 2) Greșit: *Hugarij*.

3) Corectură de a. mână, ordinea orig. e: *die autem*.

4) La mijlocul cuvântului se află spărtură în pergament.

5) După acest cuvânt e rasură.

lângă fluviul Iouzos (Gózsás). Iar a treia zi punând în ordine oștirea, au plecat spre fortăreața Belland, și de cealaltă parte, militarii coadunați din diferite națiuni, au început a se lupta contra lui Usubuu și a militarilor sei. Secuții și Ungurii au omorât mulți oameni prin lovirea cu săgeți. Usubuu și Velec au ucis cu balista (un fel de mașină de război, cu ajutorul căreia se aruncau săgeți, petrii și proiectilele asupra vrășmașului) cxxv de militari, și s'a purtat lupta între ei xii zile și dintre militarii lui Usubuu fură omorâți xx de Unguri și xv Secui. Iar în a treisprezecea zi, când Ungurii și Secuții au umplut șanțurile fortăreței, și au voit să pună scări la pereți, militarii ducelui Menumorout, vedând îndrăzneala Ungurilor, au început a se ruga de acești doi principii ai oștirii, și deschidând fortăreața, au venit desculți, ca rugători, înaintea feței lui Usubuu și Velec. Pe cari Usubuu și Velec i-a pus sub pază, iar ei au intrat în fortăreața Byhor și au aflat acolo multă bogăție de a militarilor lor. Când a auzit aceasta Menumorout, dela solii sei scăpați prin fugă, l-a cuprins o temere foarte mare, și și-a trimis solii la Usubuu și Velec cu diverse daruri, și i-a rugat să fie sprijinitori ai păcii și să lase pe solii sei să meargă la ducele Arpad, cari să îi aducă de știre: Că Menumorout, care la început cu inimă bulgarică, a trimis cu trufie, prin solii sei vorbă ducelui Arpad, că deneagă a-i da și un pumn de pământ, acum însă prin acești soli, fiind învins și resturnat, nu se îndoește a da toată țara, și și pe fiica sa lui Zulta, fiului lui Arpad. Atunci Usubuu și Velec au lăudat planul lui, și împreună cu solii sei au trimis și ei soli, ca să roage pe ducele Arpad, domnul lor pentru pace. Cari când au intrat pe insula Sepel, și au salutat pe ducele Arpad, a doua zi au spus solii însărcinarea primită dela Menumorout. Iar ducele Arpad, după consfătuirea nobililor sei, plăcându-i a lăudat însărcinarea lui Menumorout, și când a auzit că fiica lui Menumorout ar fi de o etate cu fiul seu Zulta, n'a voit să amâne rugarea lui Menumorout, și a primit fiica de soție lui Zulta, dimpreună cu toate ce îi s'au promis. Și trimițând soli la Usubuu și Velec, ca serbându-se nunta, să primească pe fiica lui Menumorout de soție lui Zulta, fiului seu, și să aducă cu sine pe fiii locuitorilor dați chizeșie și fortăreața Byhor să o dea lui Menumorout.

C A P LII.

Despre Usubuu și Veluc.

Usubuu și Veluc, precum și întreaga oștire sprijinind poruncile domnului lor, după ce s'a serbat nunta, au primit pe fiica lui Menumorout, și au dus cu sine pe fiii locuitorilor dați în chizeșie, și pe Menumorout l-au lăsat îndărăt în fortăreața Byhor. Atunci Usubuu și Veluc s'au reîntors la ducele Arpad, cu mare onoare și bucurie. Iar ducele și

*) Corectură de altă mână; orig. *exercitum*.

†) Așa e greșit, în loc de *fuga*.

‡) După acest cuvânt e rasură.

§) Urmă de rasură.

processerunt, et filiam Menumorout, sicut decet sponsam tanti ducis, honorifice ad ducalem domum duxerunt. Dux uero Arpad et omnes sui primates celebrantes nuptias, magna fecerunt conuiuia, et fere cottidie comedebant nuptialiter cum diuersis milibus¹ circumiacentium regnorum. Et iuuenes eorum ludebant ante faciem ducis et suorum nobilium. Dux Arpad accepto iuramento primatum et militum Hungarie, filium suum Zultam ducem cum magno honore eleuari fecit. Tunc dux Usubunec patri Zoloucu pro suo fidelissimo seruicio dedit castrum Bezprem cum omnibus² appendiciis suis. Et Veluquo dedit comitatum de Zarand. Et sic ceteris nobilibus honores et loca condonauit. Menumorout post istam causam in secundo anno sine filio mortuus est, et regnum eius totaliter Zulte generi suo dimisit in pace. Post hec anno dominice incarnationis d. cccc. vii. dux Arpad migravit de hoc seculo. Qui honorifice sepultus est supra caput unius parui fluminis, qui descendit per alueum lapideum in ciuitatem Athhile regis. Vbi etiam post conuersionem Hungarorum edificata est ecclesia, que uocatur Alba, sub honore beate Marie Virginis.

LIII.

De suscessione³ Zulte ducis.

Et successit ei filius suus Zulta, similis patri moribus, dissimilis natura⁴. Fuit enim dux Zulta parum blesus et candidus, capillo molli et flauo, statura mediocri, dux bellicosus, animo fortis, sed in ciuibus clemens, uoce suauis, sed cupidus imperij. Quem omnes primates et milites Hungarie miro modo diligebant. Transactis quibusdam temporibus, dux Zulta cum esset xiii-cim annorum, omnes primates regni sui communi consilio et pari uoluntate quosdam rectores regni sub duce prefece-
runt, qui moderamine iuris consuetudinis dissidentium lites contentionesque⁵ sopirent. Alios autem constituerunt ductores exercitus⁶, cum quibus diuersa regna uastarent, quorum nomina hec fuerunt: Lelu filius Tosu, Bulsuu uir sanguinis filius Bogat, Bonton⁷ filius Culpun. Erant enim isti uiri bellicosi et fortes in animo, quorum cura nulla fuit alia, nisi domino suo subiugare gentes, et deuastare regna aliorum. Qui accepta licentia a duce Zulta cum exercitu caranthino decreuerunt. Et per Forum Julij in marchiam Lombardie uenerunt, ubi ciuitatem Paduam cedibus et incendiis et gladio et rapinis magnis crudeliter deuastauerunt. Ex hinc intrantes Lombardiam, multa mala facere ceperunt. Quorum uiolentie ac bellatyno furori cum terre incole in unum augmen conglebate resistere conarentur, tunc⁸ innumerabilis multitudo Lombardorum⁶ per Hungaros ictibus sagittarum periit, quam plurimis episcopis et comitibus trucidatis. Tunc

¹) Probabil greșit, în loc de *militibus*.

²) In manuscript prin eroare de peană: *ominibus*.

³) Așa, în loc de *successione*.

⁴) La capătul foaiei e spărtură mai mare în pergament.

iobagii sei au mers înaintea lor, și au adus cu onoare pe fiica lui Memnorout, — precum se cuvine miresei unui duce atât de mare, la casa ducelui. Iar ducele Arpad și toți frunțașii sei, serbând cununia, au făcut ospăț mare, și se ospătau ca la nuntă mai în toate zilele, împreună cu tot felul de militari din țările de prin împrejur. Și tinerii se produceau cu jocuri în fața ducelui și a nobililor săi. Iar ducele Arpad, primind jurământul frunțașilor și al militarilor Ungariei, a ridicat pe fiul seu Zulta cu mare onoare la rangul de duce. Atunci ducele a dat lui Usunec, tata lui Zoloucu, fortăreața Bezprem, cu toate ce se țin de ea, și lui Velucu i-a dat comitatul Zarand, și tot așa a dăruit și celorlalți nobili onoruri și posesiuni. La al doilea an după această întâmplare a murit Memnorout fără fiu, și a lăsat în pace țara întreagă lui Zulta, ginereleu seu. După aceasta în anul 907 al întrupării Domnului, ducele Arpad a trecut din lumea aceasta, care fu înmormântat cu onoare deasupra isvorului unui fluviu mic, care curge prin albie de peatră în orașul regelui Athila, unde după încreștinarea Ungurilor s'a zidit, în onoarea Precuratei Maria, o biserică, ce se numește Alba.

Cap LIII.

Despre moștenirea ducelui Zulta.

Și a moștenit după el fiul seu Zulta, fiind în moravuri asemenea tatălui său, dar de o natură diferită. Pentru-că ducele Zulta a fost puțin găngav și alb, cu păr moale și galben, de statură mijlocie, duce resboinic, tare de inimă, dar blând cătră cetățeni, cu graiu plăcut, dar lacom la domnire, pe care toți frunțașii și militarii Ungariei l-au iubit de minune. Trecând câțva timp, când ducele Zulta fu de 13 ani, toți frunțașii țării cu sfat comun, și cu asemenea voință, au făcut pe câțiva de cărmuitori (administratori) ai țării supuși ducelui, cari prin cumpetatea dreptului obicinuit, să domolească procesele și certele celor învrăjbiți; iar pe alții i-au pus de conducători ai oastei, cu cari să devasteze diferite țări, a căror nume a fost: Lelu, fiul lui Tosu, Bulsuu, bărbat sangvinic, fiul lui Bogat, Bontou, fiul lui Culpun. Aceștia erau bărbați resboinici și tari de inimă, cari n'aveau altă grijă decât a subjuga popoare pentru domnul lor, și a devasta țările altora. Cari luându-și remas bun dela ducele Zulta, au declarat resboi oastei carintine, și au venit prin forul Iuliei la marchia Lombardiei, unde au devastat cu cruđime cetatea Padua prin foc și sabie, și jafuri mari. De aicea intrând în Lombardia, au început să facă multe rele și când locuitorii pământului, îngrămădiți la un loc, s'au încercat a se împotrivi cruđimei și furiei lor bestiale, atunci au perit prin loviturile săgeților Ungurilor, o mulțime nenumărată de

*) Inceputul cuvântului e scris pe rasură.

*) Corectură; orig. *exercitum*.

*) În loc de *Botond*.

*) Rasură. — *) Corectură de altă mână; orig. *Lumbardorum*.

Lutuardus episcopus Uercelensis ecclesie, uir nominatissimus, Caroli minoris quondam imperatoris familiarissimus amicus ac fidelissimus consiliarius a secreto, hoc audito, assumptis secum opibus atque incomparabilibus thesauris, quibus ultra quam estimari potest habundabat, cum omnibus uotis effugere laboraret eorum cruentam ferocitatem, tunc inscius¹ super Hungaros incidit, et mox ab eis captus interficitur, et thesaurum existimationem humanam transcendentem, quem secum ferebat, rapuerunt. Eodemque tempore Stephanus frater Waldonis comitis, cum in secessu residens super murum castri in nocturnis aluum purgare uellet, tunc a quodam Hungaro per fenestram cubiculi sui sagitte ictu grauius uulneratur, de quo uulnere eadem nocte exstinguitur.

LIV.

De deuastatione Lotorigie, Alemannie et Francie.

Deinde Lotorigiam et Alemanniam deuastauerunt. Francos quoque orientales in confinio Franconie et Bauarie multis milibus eorum² cesis, ictibus sagittarum in turpem fugam conuerterunt. Et omnia bona eorum, accipientes ad ducem Zultam in Hungariam reuersi sunt.

LV.

De morte Lelu et Bulsuu.

Postea uero anno v. regnante Cūrado imperatore, Lelu, Bulsu Botond, incliti quondam et gloriosissimi milites Zulte ducis Hungarie, missi a domino suo, partes Alemannie³ irrupuerunt, et multa bona eorum acceperunt. Sed tandem Bauarorum et Alemannorum nefandis fraudibus Lelu et Bulsuu capti sunt, et iuxta fluuium Hin in patibulo suspensi occiduntur. Botondu et alij Hungarorum milites, qui ex eis residui fuerant, uidentes se malo dolo inimicorum coartatos, audacter⁴ et uiriliter steterunt. Et ab inuicem⁵ non sunt alienati, sed alter alteram partem mensuram⁶ in periculum precipue sumpserunt adiuuare et uulnerorum more leonum in media arma fremebundi ruentes in hostes suos grauissima cede prostrauerunt. Et quamuis erant uicti, tamen uictores suos forcius et uictoriosius uicerunt, et grauissima cede prostrauerunt. Felix igitur Hungarorum embola, multa periculorum experientia, iam securior et exercitior de ipsa continua exercitatione preliorum uiribus et potestate prestantior, totam Bauariam et Alemanniam ac Saxoniam et regnum Lathariense igne et gladio consumpserunt. Et Erchargenum⁷ atque Bertoldum⁸, duces eorum, decollauerunt. Hinc uero egressi Franciam et Galliam expugnauerunt, et dum inde uictores reuerterentur, ex insidiis Sa-

¹) Corectură de a. mână.

²) Acest cuvânt e virit ulterior de a. mână.

³) Corectură de a. mână.

⁴) Astfel, în loc de *audacter*.

Lombardi, și au sugrumat mai mulți episcopi și comiți. Atunci Lutuard, episcopul bisericii Uercella, bărbat de mare nume, amicul cel mai intim și cel mai credincios consilier în cele secrete al fostului împărat Carol cel Mic, auzind aceste au luat cu sine bogățiile și comorile neasămănânde de mari, cu cari se îmbelșugau mai mult, de cât s'ar pute prețui, când se silea să încunjure prin ori-ce promisiune sëlăbăția lor crudelă, atunci a dat pe neștiute peste Unguri, și fiind prins fu omorît prin ei, și au răpit comorile aduse cu sine, cari trec peste prețuirea omenească. Tot în acel timp Stefan, fratele comitelui Waldo, când ședea pe un loc singuratic, deasupra murilor fortăreței, și voia să-și curățe pântecul noaptea, atunci fu greu rănit prin lovirea săgeții unui Ungur, peste fe-reasta camerei sale, de care rană a murit în acea noapte.

Cap LIV.

Despre devastarea Lotoringiei, Alemanniei și Franciei.

După aceea au devastat Lotoringia și Alemannia, și pe Francii dela răsărit i-au luat urît la fugă la granița Franconiei și Bavariei, omorînd multe mii din ei prin loviturile săgeților, și primind toate averile lor, s'au reîntors în Ungaria la ducele Zulta.

Cap LV.

Despre moartea lui Lelu și Bulsuu.

Iar după aceea în al cincilea an, stăpânind imperatul Cunrad, Lelu, Bulsu și Botond, odinioară cei mai renumiți și glorioși militari ai lui Zulta, ducele Ungariei, fiind trimiși de cătră domnul lor, au năvălit în părțile Alemanniei și au luat multă avere dela ei. Dar în urmă Lelu și Bulsu fură prinși prin amăgirile scârboase ale Bavarilor și Alemannilor, și fură omoriți lângă fluviul Hin (In) spânzurându-i de furci. Botond și alți militari ai Ungurilor, cari au ramas dintre ei, vedându-se strimtorați prin mânia răutăcioasă a dușmanilor, au stat în loc îndrăsneți și bărbătesce, și nu s'au despărțit unii de alții, ci au apucat a ajuta o parte pe alta, mai cu samă pe cei remași în pericol, și după obiceiul leilor răniți, aruncându-se cu sgomot în mijlocul armelor, au culcat la pământ pe dușmanii lor, cu omor groaznic. Și deși erau învinși, totuși au învins mai tare și mai biruitor pe învingătorii lor, și i-au culcat la pământ cu cel mai groaznic omor. Norocoasă este deci scena (embola) aceasta a Ungurilor, care prin esperința multor primejdii, este acum mai sigură și mai deprinsă, prin esersarea (deprinderea) neîntreruptă în resboai, în putere și forță mai excelentă, au nimicit prin foc și sabie toată Bavaria, Saxonia și țara lui Lothar și au tăiat capul lui Erchagenus și Bertoldus,

⁵⁾ Aceste doue cuvinte au fost scrise într'una; altă mână le-a despărțit.

⁶⁾ Astfel, probabil în loc de *mansuram*.

⁷⁾ Greșit, în loc de *Erchangerum*.

⁸⁾ Corectură de a. mână; orig. *Bertuldum*.

xonum magna strage perierunt. Qui autem ex ipsis euaserunt, ad propria redierunt. Sed de morte Lelu et Bulsuu aliorumque suorum militum dux Zulta et sui primates non modicum sunt conturbati, et inimici Theotonicorum sunt facti. Tunc dux Zulta et sui milites propter illatam iniuriam inimicorum contra eos inspirare ceperunt, et quolibet modo possent eis uincere¹ reddere, non tacerent. Sed diuina gratia adiuuante, dux Zulta anno dominice incarnationis d. cccc. xxxi. genuit filium, quem nominauit Tocsun, pulchris oculis et magnis, capilli nigri et molles, comam habebat ut leo, ut in sequentibus audietis.

LVI.

De² inimicis Athonis regis.

Eodem anno inimici Athonis regis Theotonicorum in necem eius detestabili facinore machinabantur. Qui cum per se nichil mali ei facere potuissent³, auxilium Hungarorum rogare ceperunt. Quia sciebant, quod Hungarij essent insuperabiles in assuetis bellorum laboribus, et plurimis regnis deus per eos furoris sui flagella propinasset. Tunc illi inimici Athonis regis Theotonicorum miserunt nuncios suos ad Zultam ducem, uirum bellicosum, et rogauit eum, dato auro multo, ut adiutorio hungaro predictum regem Athonem inuaderent. Dux uero Zulta iracundia ductus, tam pro eorum pace et precio, quam etiam pro morte Lelu et Bulsuu gemebundo pectore misit exercitum magnum contra Athonem regem Theotonicorum. Quibus principes et ductores fecit Botundium filium Culpun et Zobolsum filium Eleud, necnon Ircundium⁴ filium Eusee. Qui cum egressi essent a duce Zulta, rursus Bauariam, Alemanniam et Saxoniam atque Turingiam in gladio percusserunt. Et exinde egressi in quadregesima transierunt Renum fluuium, et regnum Lotariensem in arcu et sagittis exterminauerunt. Vniuersam quoque Galliam atrociter affligentes, ecclesias dei crudeliter intrantes spoliauerunt. Inde per abrupta⁵ Senonensium per populos Aliminos ferro sibi uiam et gladio apperuerunt. Superatis ergo illis bellicosissimis gentibus et naturali situ locorum tutissimis⁶, montes Senonum transcenderunt et Segusam ceperunt ciuitatem. Deinde egressi Taurinam ciuitatem opulentissimam expugnauerunt⁷. Et postquam planam regionem Lambardie aspexerunt, totam pene Italiam bonis omnibus affluentem et exuberantem conscitatis⁸ cursibus spoliauerunt. Deinde uero Botond filius Culpun et Urcun filius Eusee superatis omnibus gentibus prememoratis, felici uictoria fruentes, ad propria regna

¹) Greșit, în loc de uicem.

²) Înaintea acestui cuvânt e rasură.

³) Acest cuvânt e despărțit prin spărțură.

⁴) Corectură de altă mână; orig. *Icundium*.

⁵) Corectură de a. mână. — ⁶) Corectură; orig. *tutissimus*.

al ducilor lor. Iar plecând de aicea au năvălit asupra Franciei și Galiei, și când s'au reîntors ca învingători de aicea, au perit prin măcelul cel mare provenit din cursa Saxonilor, iar aceia, cari au scăpat dintre ei, s'au reîntors la ale lor. Dar ducele Zulta și fruntașii săi s'au turburat mult prin moartea lui Lelu și Bulsuu și a altor militari ai lor, și au devenit dușmani ai Theotonilor. Atunci ducele Zulta și militarii sei, pentru insulta suferită dela dușmani au început a se conspira contra lor, și n'au tănuit cum le-ar pute da îndărăpt împrumutul. Dar cu ajutorul grației dumnezeesci, ducelui Zulta i s'a născut un fiu în anul 931 al întrupării Domnului, pe care l-a numit Tocsun, cu ochi frumoși și mari, păr negru și moale, avea coamă ca leul, precum veți auzi în următoarele.

C a p LVI.

Despre dușmanii regelui Atho.

Tot în anul acela dușmanii lui Atho, al regelui Theotonilor, au atentat la viața lui cu răutate scârboasă, cari neputându-i face nici o reutate, au început a cere ajutorul Ungurilor, pentru că știau, că Ungurii sunt nebiruiți în afacerile obicinuite ale războaielor și că D-șeu a trimis prin ei asupra mai multor țeri biciul furiei sale. Atunci acei dușmani ai lui Atho, regele Theotonilor, au trimis pe soții lor la ducele Zulta, bărbat resboinic, și dându-i mult aur, l-a rugat, ca cu ajutor unguresc să năvălească asupra numitului rege Atho. Iar ducele Zulta, condus de mânie, atât pentru împăciuirea și rugămintea lor, cât și pentru moartea lui Lelu și Bulsuu, a trimis, cu inimă sfâșiată, mare oaste contra lui Atho, regele Theotonilor, căreia a numit de principe și conducător pe Botund, fiul lui Culpun, și pe Zobolsu, fiul lui Eleud, precum și pe Ircund, fiul lui Eusee. Cari când au plecat dela ducele Zulta, au isbit din nou cu sabie în Bavaria, Alemannia, Saxonia și Turingia și plecând de aicea la Păresimi, au trecut peste fluviul Renu, și au stins țara Lotharingiei, cu arc și săgeți, și năvălind cu cruđime peste toată Gallia, au jefuit cu cruđime bisericile lui D-șeu, în cari au intrat. De aici și-au deschis cale cu fer și cu sabie peste rîpele Senonilor, spre popoarele Alemanniei. După-ce au învins deci pe acele popoare, foarte resboinice și foarte asigurate prin poziția naturală, s'au suit peste munții Senonilor și au cuprins cetatea Segusa (Susa). Plecând de aicea, au luat cu asalt Taurina (Turin), orașul cel mai bogat, și după-ce au privit șesul Lombardiei, au jefuit în fugă grabnică mai toată Italia îmbelsugată și abundantă în toate bunurile. Iar după aceea Botond, fiul lui Culpun, și Urcun fiul lui Eusee, după-ce au învins toate popoarele menționate, s'au întors

7) Cuvântul *ceperunt* scris greșit la început, a fost subpunctat, semn că se omite, și a fost suprascris de a. mână cuvântul *expugnauerunt*. Acest loc arată evident, că manuscrisul e o copie, pentru-că cu un șir mai înainte occură *ceperunt* și copistul a greșit cu un șir la descriere.

8) Original a fost scris *conscitatatis*, a doua silabă *ta* fiind punctată e a se omite.

reuertuntur. Tunc Hoto rex *Theothonicorum* posuit insidias iuxta *Renum* fluuium, et cum omni robore regni sui eos inuadens, multos ex eis interfecit. Botond et Vrcun ac reliqui exercitum magis uolentes mori in bello, quam apropiatam sibi uictoriam amitterent, tunc hostibus pertinaciter insistunt, et in eodem bello quendam magnum ducem, uirum nominatissimum interficiunt. Et alios grauiter uulneratos in fugam conuertunt, quorum spolia diripiunt. Et exinde ad propria redeunt regna cum magna uictoria. Et cum Bothond et Vrcun in terram Pannonie leti reuertentur, tunc Bothond longo labore belli fatigatus, miro modo infirmari cepit, ex luce migravit, et sepultus es prope fluuium Uereucea. Sed istud notum sit omnibus scire uolentibus, quod milites *Hungarorum* hec et alia huiusmodi bella usque ad tempora Tucsun ducis gesserunt.

LVII.

De constitucione regni.

Dvx uero Zulta post reuersionem militum suorum fixit metas regni *Hungarie* ex parte *Grecorum* usque ad portam Wacil, et usque ad terram *Racy*. Ab occidente usque ad mare, ubi est *Spaletina* ciuitas. Et ex parte *Theothonicorum* usque ad pontem *Guncil*, et in eisdem partibus dedit castrum construere *Ruthenis*, qui cum *Almo* duce auo suo in *Pannoniam* uenerant. Et in eodem confinio ultra lutum *Musun* collocauit etiam *Bisensos* non paucos habitare pro defensione regni sui, ut ne aliquando in posterum furibundi *Theotonic* propter iniuriam sibi illatam, fines *Hungarorum* deuastare possent. Ex parte uero *Boemorum* fixit metas usque ad fluuium *Moroa*, sub tali condicione, ut dux eorum annuatim tributa persolueret duci *Hungarie*. Et eodem modo ex parte *Polonorum* usque ad montem *Turtur*, sicut primo fecerat regni metam *Borsu filius Bunger*. Et dum dux Zulta et sui milites ita radicati essent unque¹ *Hungarij*, tunc dux Zulta duxit filio *Tocsun* uxorem de terra *Cumanorum*. Et ipso uiuente accepit iuramenta suorum nobilium, et filium suum *Tocsun* fecit ducem ac dominatorem super totum regnum *Hungarie*. Et ipse dux Zulta iii^o. anno regni sui filij² de ergastulo corporis uiam uniuerse carnis egressus est. *Thocsun* uero dux cum omnibus primatibus *Hungarie* potenter et pacifice per omnes dies uite sue obtinuit omnia iura regni suj. Et audita pietate ipsius,³ multi hospites confluebant ad eum ex diuersis nationibus. Nam de terra *Bular* uenerunt quidam nobilissimi domini cum magna multitudine⁴ *Hismahelitarum*, quorum nomina fuerunt: *Billa* et *Bocsu*. Quibus dux per diuersa loca *Hungarorum* condonauit terras, et insuper castrum, quod dicitur *Pest*, in perpetuum concessit. *Bylla* uero et frater eius *Bocsu*, a quorum progenie *Ethey* descendit, inito consilio

¹) In loc de *Undique*; semnul scurtării nu s'a pus.

²) Corectură de a. mână; ordinea corectă: *filii sui*.

cu învingere fericită în țara proprie. Atunci Hoto regele Theotonilor a pus cursă lângă fluviul Renu, și năvălind asupra lor cu toată puterea țării, au omorât pe mulți dintre ei, Botond și Urcun și ceilalți din oaste au voit să moară mai bine în resboi, decât să peardă învingerea apropiată. Atunci au gonit cu statornicie pe dușmani, și au omorât în acel resboi pe un duce mare, pe un bărbat foarte însemnat, și pe alții greu răniți i-au luat la fugă, a căror jafuri le-au răpit, și după aceea s'au reîntors cu mare învingere în țara proprie. Și când Botond și Urcun s'au reîntors voioși pe pământul Panoniei, atunci Botond, obosit de afacerea cea lungă a resboiului, a început a scăde în puteri în mod admirabil, și s'a mutat din lume, și fu înmormântat lângă fluviul Ureucea (Verőcze). Dar să știe toți, cari voesc a ști, că militarii Ungariei au purtat acestea și alte resboai de acest fel, până la timpul lui Tucsun.

C a p LVII.

Despre constituțiunea țării.

Iar ducele Zulta, după reîntoarcerea militarilor săi, a fixat marginile țării Ungariei. De cătră partea Grecilor, până la poarta Wacil, și până la pământul Raciei. Cătră apus, până la mare, unde zace orașul Spalato; și de cătră Theotoni, până la podul Guncil, și tot în acele părți a dat Ruthenilor, cari veniră în Panonia cu ducele Almus, moșul său, să zidească o fortăreață, și tot în acea graniță, dincolo de noroiul Musun (Mosony) a așezat să locuiască acolo mulți Bisseni, spre apărarea țării sale, ca nu cândva mai târziu Theotonii, înfuriați pentru nedreptatea ce li s'a întâmplat, să poată devasta marginile Ungariei. Iar de cătră Boemi a fixat marginile până la fluviul Moroa, sub aceea condițiune, ca ducele lor să plătească în tot anul tribut (dare) ducelui Ungariei. Și tot în chipul acesta, de cătră Poloni, până la muntele Turtur, precum făcuse mai înainte marginile țării Borsu, fiul lui Bunger. Și când ducele Zulta și militarii sei fură astfel înrădăcinați pretutindenea, întocmai ca Ungurii, atunci ducele Zulta a adus soție fiului seu Tocsun de pe pământul Cumanilor, și a primit jurământul nobililor sei încă în viața sa și pe fiul seu Tocsun l-a numit de duce și de domnitor peste toată țara Ungariei. Și însuși ducele Zulta, în al treilea an al domniei fiului seu, a trecut din temnița vieții la cele vecinice. Iar ducele Tocsun, împreună cu toți fruntașii Ungariei, a stăpânit în viața sa, cu putere și în pace, toate drepturile țării sale. Și auzindu-se de cucernicia sa, au alergat la el oaspeți mulți, dela diferite națiuni. Căci de pe pământul Bular au venit atari domni, foarte nobili, cu o mare mulțime de Hismaeliți, a căror nume a fost: Billa și Bocsu, cărora ducele le-a dăruit pământuri în diferite locuri ale Ungariei, și peste aceasta le-a dat pe

³) Originalul *sua* e punctat, ca semn de omitere, și a. mână a suprascris *ipsius*. Înainte de *ipsius* e răsură. — ⁴) Corectură de a. mână.

de populo secum ducto, duas partes ad seruicium predicti castrî concesserunt. Terciam uero partem suis posteris dimiserunt. Et eodem tempore de eadem regione uenit quidam nobilissimus miles nomine Heten, cui etiam dux terras et alias possessiones non modicas condonauit. Dux uero Thocsun genuit filium nomine Geysam quintum ducem Hungarie. Et in eodem tempore de terra Byssenorum uenit quidam miles de ducali progenie, cuius nomen fuit Thonuzoba¹ pater Vrcund, a quo descendit genus Thomoy. Cui dux Thocsun dedit terram habitandi in partibus Kemey usque ad Tysciam, ubi nunc est portus Obad. Sed iste Thonuzoba uixit usque ad² tempora sancti regis Stephani nepotis ducis Tocsun. Et dum beatus rex Stephanus uerba uite predicaret et Hungaros baptizaret, tunc Thonuzoba in fide uanus noluit esse christianus, sed cum uxore uiuus³ ad portum Obad est sepultus, ut ne baptizando ipse et uxor sua uiuerent cum Christo in eternum; sed Vrcun filius suus christjanus⁴ factus, uiuit cum Christo in perpetuum.

---

vecie fortăreața, ce se numesce Pest, iar Billa și Bocsu, fratele lui, dela care se trage vița lui Ethey, după avuta consfătuire, a dat doue părți din poporul adus cu sine spre serviciul sus numitei fortărețe. Iar a treia parte a lăsat-o următorilor sei. Și tot pe timpul acela a venit din acel ținut cutare militar foarte nobil, cu numele Heten, căruia ducele asemenea i-a dat pământuri și alte multe posesiuni. Iar ducelui Tocsun i s'a născut un fiu, cu numele Geysa, al cincilea duce al Ungariei. Și în acel timp a venit de pe pământul Byssenilor atare militar, din neam de duce, al cărui nume a fost Thonuzoba, tata lui Urcund, dela care se trage familia Thomoy; căruia ducele Tocsun i-a dat pământ spre locuire în părțile Kemey, până la Tisa, unde se află acum portul Obad. Dar acest Thonuzoba a trăit până la timpul regelui Stefan cel Sfânt, nepotul ducelui Tocsun. Și când fericitul rege Stefan predica cuvintele vieții și boteza pe Unguri, atunci Thonuzoba, nestatornic în credință, n'a voit să fie creștin, ci trăind cu soția sa, fu înmormântat în portul Obad, ca nu cumva el și soția sa, fiind botezat să traiască în veci cu Christos, dar Urcun, fiul seu s'a făcut creștin și vețește cu Christos în veci.

¹) Corectură de a. mână.

²) Înaintea acestui cuvânt e rasură.

³) Corectură de altă mână; orig. *uiuos*, o e punctat, semn că e a se omite, și deasupra lui e scris *v*.

⁴) Corectură de a. mână.

ACADEMIA ROMÂNĂ.

Sesiunea generală din anul curent a Academiei Române s'a deschis la 16/28 Martie și a durat până la 14/26 Aprile a. c.

Este prea natural, ca societatea cultă a unui popor civilizat să urmărească cu viuă atențiune lucrările celei mai înalte dintre corporațiunile sale științifice-culturale, și din cauza aceasta vedem că în alte țeri atât presa periodică, cât și cercurile conducătoare ale societăților științifice, se îngrijesc, ca dorința justă a publicului cetitor, de a fi ținut în curent cu activitatea înaltelor instituțiuni științifice și culturale, să fie pe deplin satisfăcută.

Noi însă — durere, — și în această privință formăm o excepțiune. Publicul nostru cetitor, de sigur nu din vina proprie, este prea puțin informat și ținut în curent cu activitatea Academiei, și — cu excepțiunea „Familiei“ din Orade — organele noastre publicistice vorbesc numai incidental, și și atunci de regulă numai în chestiuni *personale*, despre Academia Română, iar Analele se publică la un timp, când chestiunile, despre cari raportează, de mult au încetat a fi actuale, și preste aceea nu sunt accesibile decât numai unor cercuri foarte restrinse.

Ar fi deci de dorit, ca cercurile competente să pună capăt acestor stări, cari ne prezintă ca și când societății noastre culte i-ar lipsi priceperea ori interesul pentru lucrarea instituțiunilor sale culturale.

Pe baza raportului secretarului general și al dărilor de seamă publicate de D. I. Vulcan în „Familia“, dăm următoarele informațiuni despre activitatea și stările Academiei Române în anul trecut, precum și despre lucrările sesiunii generale din anul curent.

Membrii Academiei.

Dela închiderea sesiunii generale a anului trecut, Academia a încercat o îndoită pierdere, prin încetarea din viață a membrului actual Al. Papadopol-Calimach și a membrului corespondent C. Esarcu.

Al. Papadopol-Calimach a încetat din viață la Tecuciu în ziua de 18 Iunie 1898. Papadopol-Calimach și-a început activitatea publică lucrând alături de marii bărbați ai Moldovei, cari au făcut Unirea. Ocupațiunea sa plăcută erau studiile istorice. În cercetările sale el a îmbrățișat toată istoria Românilor, dela epoca ante-romană și până în zilele sale. Între manuscrisurile sale, pe cari le-a dăruit împreună cu multe acte și documente Academiei, el a lăsat, pe lângă altele, o voluminoasă lucrare despre Istoria tipografiei în România și un volum de amintiri personale. Nu numai Analele Academiei au publicat un număr însemnat din studiile acestui zelos cercetător al istoriei naționale, dar aproape toate revistele mai importante apărute în ultimii patruzeci de ani l-au numărat printre colaboratorii lor sîrguitori. Academia a depus o coroană pe sicriul regretatului coleg, la înmormântarea căruia a fost reprezentată prin dl Gr. G. Tocilescu.

C. Esarcu a fost un călduros iubitor al literelor, științelor și artelor. Doctor în medicină, și-a început activitatea ca profesor de științe naturale

la universitatea din Bucuresci, de unde a trecut în serviciul diplomatic al țării și, în această calitate, a dezvoltat mult zel pentru cercetări istorice în arhivele italiene. Resultatele acestor cercetări au fost, în mare parte, comunicate de Esarcu Academiei; actele și documentele procurate astfel din Italia au fost publicate în colecțiunile ei istorice. Preocuparea de căpetenie a vieții lui a fost însă crearea Ateneului Român, la a căruia organizare participase și căruia îi consacră toată afecțiunea ultimilor săi ani. C. Esarcu a încetat din viață la 8 Iunie 1898. La înmormântarea lui dl D. C. Ollănescu a rostit o cuvântare în numele Academiei.

La deschiderea sesiunii a. c. au fost *vacante cinci locuri*, anume: doue în secțiunea literară (prin moartea lui G. Chițu și Ales. Roman); doue în secțiunea istorică (prin reposarea lui Al. Odobescu și A. Papadopol-Calimach); și unul în secțiunea științelor (locul lui Ion Ghica). Prin urmare în aceasta sesiune au avut să se facă și *alegeri de membri noi*. *Secțiunea științifică* a raportat în ședința plenară dela 7/19 Aprile, că are doi candidați spre a se alege un membru în locul reposatului Ion Ghica. Și anume pe membrul corespondent *St. C. Hepites* și pe membrul corespondent *Dr. C. Istrati*. Punându-se la vot întâi alegerea d-lui Hepites, rezultatul votului este 9 bile albe, 13 negre, prin urmare președintele anunță că a cădut. Se pune apoi la vot alegerea d-lui *Istrati*, care întrunesc 18 albe și 7 negre și astfel se proclamă ales în mijlocul aplauselor. În ședința plenară dela 8/20 Aprile *secțiunea literară* a raportat, că propune a alege membru ordinar pe *dl Delavranca*. Punându-se la vot propunerea secțiunii, rezultatul este 11 bile albe și 16 negre; prin urmare propunerea s'a respins. Secțiunea propune de membru corespondent pe *dl Anghel Dimitrescu*; punându-se la vot, întrunesc 11 bile albe și 16 negre; prin urmare se respinge. Secțiunea istorică propune în ședința dela 8/20 Aprile ca membri ordinari pe P. S. Sa episcopul *Nicolae Popeu* din Caransebeș, pân'acuma membru onorar. Resultatul votului: 19 bile albe, 8 negre; prin urmare întrunind majoritate de doue treimi, se proclamă membru ordinar. Al doile candidat al secțiunii e *Const. Erbicean*, pân'acuma membru corespondent, la votarea ședinței plenare întrunesc 23 bile albe și 4 negre; prin urmare, având majoritate de doue treimi, se proclamă ales.

Membru onorar, propus de Ollănescu, Hașdău, Negruzzi, Sbiera, Vulcan, Tocilescu, Naum, Quintescu, Caragiani, membri ai secțiunii literare, se proclamă cu 24 voturi contra 2, artistul *Nicolae Grigorescu*, cel mai mare pictor român în viață.

Membri corespondenți în secțiunea științelor. Pentru cele două locuri vacante de membri corespondenți în secțiunea științelor, secțiunea a propus pe dnii *Dr. Marinescu*, general *G. Brătianu*, chimistul *Saligny* și pe profesorul *Dr. Grecescu*. Academia a ales pe cei doi dintâi, pe amândoi cu câte 18 voturi contra 4.

• *Dl Dr. C. Istrati*, nou alesul membru în secțiunea științifică, presinându-se întâia oră în ședința dela 8/20 Aprile, mulțămesc prin cuvinte

călduroase pentru alegerea sa, oferindu-și cea mai bună parte a puterilor sale intelectuale spre a lucra dimpreună cu colegii sei pentru ridicarea culturală a neamului românesc. Președintele dl Poni, răspunzând, îl salută în numele Academiei. *Pr. S. Sa episcopul Nicolae Popea* mulțămescce prin o depeșă pentru alegerea sa de membru activ al Academiei. *Dl Const. Erbiccanu*, ales membru activ în secțiunea istorică, mulțămescce pentru alegerea sa, promițând a lucra și mai departe în direcțiunea de până acuma și anume a studiá epoca fanariotă la Români.

Totodată dăruescce, drept amintire a alegerii sale, două manuscripte și anume: Originalul celei întâia gramatice române a lui Dimitrie Eustasie Brașovean din 1757 — și o copie a cronicarului Miron Costin scrisă în București după izvoadele lui Miron Costin de Mateiu Kretzulescu în 1713. *Dl general G. Brătianu*, noul membru corespondent, ales în secțiunea științelor, mulțămescce prin scrisoare pentru alegerea sa.

La acest loc mai amintim, că în decursul sesiunii a. c. Academia s'a pronunțat și asupra întrebării dacă *poate să facă parte un membru de odată în două secțiuni*. *Dl Gr. G. Tocilescu*, membru în secțiunea literară, de mai mulți ani este chemat a face parte și din secțiunea istorică. La sfirșitul sesiunii trecute s'a făcut o propunere, ca dsa în secțiunea a doua să ia parte numai cu vot consultativ. Discuțiunea asupra acestei propuneri s'a amânat pe sesiunea actuală. Propunerea s'a discutat în două ședințe consecutive, luând parte la discuțiune aproape toți membrii Academiei, argumentând pro și contra. În cele din urmă toate propunerile și amendamentele s'au respins și nu s'a făcut nici o modificare în statute și regulament. Prin urmare *dl Gr. G. Tocilescu* va pute face parte și de acuma înainte din ambele secțiuni, literară și istorică, având în amândouă aceleași drepturi.

Publicațiunile Academiei.

Dela sesiunea trecută până acum s'au făcut următoarele publicațiuni:

1. Din Analele Academiei s'au tipărit: două volume din Anale, comunicări de Tanoviceanu, D. C. Ollănescu, V. A. Urechia, A. D. Xenopol, I. Kalinderu, N. Iorga, Dr. V. Babeș, St. Hepites.

2. Din Istoriile lui Erodot, în traducerea primită a dlui D. I. Ghica, s'au tipărit două coale.

3. Comisiunea aleasă în sesiunea generală a anului 1897 pentru organizarea facerii Dicționarului limbei române a continuat lucrările începute chiar în acel an pentru adunarea și rânduirea materialului necesar spre acel scop.

4. Lucrările bibliografice, cu cari este însărcinat bibliotecarul Academiei, *dl I. Bianu*, au continuat a se întocmi și publica cu toată îngrijirea necesară.

5. Din Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor de *Dimitrie Cantemir*, care se retipăresce în nouă edițiune după textul original, sub îngri-

girea dlui Gr. G. Tocilescu, a rămas a se tipări prefața pentru definitivă încheiere a volumului.

6. Conform decisiunii luate în sesiunea generală a anului trecut, s'a început a se publica memoriile bursierilor fundațiunii Adamachi într'o serie specială, sub titlul Publicațiunile fondului Vasile Adamachi.

7. Flora Dobrogei, de reposatul Dr. D. Brândză, care începuse a se tipări în anul trecut sub supraveghierea dlui Dr. Sabba Ștefănescu, s'a terminat, tipărindu-se în cursul anului coalele 8—31, precum și prefața. Volumul este împodobit cu un portret al regretatului coleg.

8. Catalogul monumentelor epigrafice și sculpturale ale Museului Național de antichități, întocmit de dl Gr. G. Tocilescu, a început a se tipări; întreagă lucrarea va fi terminată în cursul anului viitor.

9. S'a început a se tipări Basarabia în secolul XIX de Zamfir C. Arbore, lucrare căreia i-s'a acordat în sesiunea trecută premiul Eliade-Rădulescu. S'au tipărit 36 coale din această scriere.

10. Conform decisiunii Academiei din sesiunea generală a anului trecut, s'a tipărit în volum separat lucrarea dlui S. Fl. Marian: Sărbătorile la Români. Studiu etnografic. Vol. I. Cărnilegile. Publicațiunea cuprinde 18 coale.

11. În ședința dela 19 Maiu, ascultând raportul dlui Gr. G. Tocilescu, Academia a decis a tipări în volum separat lucrarea dlui Gr. Crețu asupra lexiconului manuscris slavo-român al lui Mardarie Cozianul dela 1649. Publicațiunea acestei lucrări se va începe îndată ce fondurile necesare vor fi înscrise în budgetul cheltuelilor.

12. În cursul anului s'a prezentat Academiei din partea dlui Dr. G. Weigand, membru corespondent, fascicola I-a din publicațiunea *Linguistischer Atlas des Dacoromanischen Sprachgebietes*, pe care dsa o tipărește la Lipsca cu cheltuiala Academiei. Fascicola cuprinde opt harte, reprezentând pronunțările deosebite ale mai multor sunete în regiunea cuprinsă între Tisa, Murăș, Alba-Iulia, Cluș, Baia-mare.

13. În anul acesta s'au stabilit relațiuni de schimb publicatiunilor cu mai multe institute străine.

14. Dela Direcțiunea poștelor s'a obținut în acest an expedițiunea oficială gratuită pentru corespondența și publicațiunile Academiei.

Publicațiunile Hurmuzaki și cercetări istorice. Publicațiunea de documente istorice s'a continuat și în anul trecut, publicându-se mai multe volume.

S'a continuat și în anul acesta cercetarea și decopierea documentelor istorice din arhivele orașelor Sibiu și Bistrița. S'au procurat în cursul anului 500 documente, dintre anii 1496—1600.

Cercetările istorice în orașele Transilvaniei au procurat deci până acum 2.594 documente, din care o parte va apăre în apendicele tomului XI din colecțiunea Hurmuzaki.

S'au procurat în cursul anului dela comunitatea grecească din Veneția copiile a 4 dosare importante pentru istoria noastră din secolul al XVI-lea, cuprinzând acte privitoare la membrii familiei lui Petru Șchiopul și la afaceri de ale lor. Aceste acte se tipăresc în tomul XI al colecțiunii Hurmuzaki.

Dicționarul limbei române. Comisiunea însărcinată cu organizarea facerii dicționarului limbei române, prin raportul seu, arată că lucrarea s'a continuat, dându-i-se extensiune mai mare. La Iași dl Al. Philipide, dimpreună cu cei patru tineri cari lucrează sub conducerea sa, a continuat a extrage exemple din 49 autori; cu totul s'au extras 56 opere în 86 volume. Dl Dr. I. U. Jarnik a extras din 12 volume de literatură populară. Dl S. Fl. Marian a făcut extracte din scrierile sale, trimițând până acuma 2618 bilete. Comisiunea s'a adresat domnilor Gr. Ștefănescu și Saba Ștefănescu, rugându-i să adune din scrierile și notele lor terminii privitori la geologie și mineralogie. În acelaș mod au fost rugați dnii Gr. Antipa și N. Leon ca să adune numirile românesce relative a zoologie, la pescărie, la vânătoare, etc. Adunarea materialului se va încheie în Octobrie viitor. La epoca aceea va fi adunat tot materialul lexic extras prin toate cercetările făcute și în Novembre se va începe redactarea lucrării. *Comisiunea dicționarului* se realege în persoanele dlor Maiorescu, Quintescu, Tocilescu, Sturza și Kalinderu.

Dicționarul macedo-român. Dl. I. Caragiani cetesce raportul seu asupra dicționarului macedo-român compus de dl Iancu Dalametra, propunând ca să se înapoieze autorului, spre a suplini unele lipsuri. Se primesce.

Ședințele de peste an.

În cursul anului Academia a ținut 14 ședințe ordinare și 1 extraordinară, cu ocasiunea încetării din viață a membrului seu corespondent C. Esarcu. Dintre aceste ședințe 9 au fost publice. În ele s'au făcut mai multe comunicări și discuțiuni științifice de cătră dnii Gr. G. Tocilescu, V. A. Urechia, Dr. V. Babeș, N. Iorga, St. C. Hepites.

Despre ședințele de peste an ne lipsesc alte date mai amenunțite, ceea-ce regretăm cu atât mai mult, pentru că chiar aceste ne-ar pute arăta mai evident intensitatea și valoarea lucrărilor Academiei.

Biblioteca.

Vechea sală de lectură a bibliotecii Academiei devenise de mai mulți ani cu totul neîncăpătoare și astfel, încă de când ea a intrat în posesiunea caselor Zaleski, se desemnase sala lor cea mare pentru a servi la întrebuințarea de cătră publicul cetitor a cărților tipărite. Lucrările de instalare fiind terminate în cursul verii, noua sală a fost deschisă în Novembre și funcționează în mod satisfăcător.

M. S. regele, Inaltul protector și președinte de onoare al Academiei, a oferit mai multe publicațiuni.

M. Sa regina a dăruit de asemenea patru volume de scrieri, în trei din cari se află portretul Majestății Sale, cu subscrierea și data: Poesii

Române, Poveștile Peleşului, Cuvinte sufletesci și Domnul Pulcinel, scriere ilustrată, publicată în faximile de pe manuscriptul autograf al M. S. reginei și tipărită în limbele germană, română, franceză și engleză.

Domnișoara Felicia Racoviță a dăruit un manuscript autograf al lui Vasile Alexandri, cuprinzând, în prima lor formă, 22 de poezii scrise între 1843—184.. și cari au apărut apoi, în 1857, în volumul Doine și Lăcrămioare.

O importantă donațiune a fost făcută Academiei de cătră dl C. Jacimirsky, tiner învățat rus, care, în afară de mai multe volume tipărite și mai multe documente, a dăruit zece volume manuscrite, între cari o frumoasă cronică anonimă a Țării-Românesci până la 1689 și o istorie și descriere a împărăției chinezesci în limba rusă.

Dl Gr. Cretu, profesor, care avea în păstrare, pentru studiu, dela răposatul episcop Ghenadie al Rîmnicului, manuscriptul lexiconului slavo-român al lui Mardarie Cazianul de la 1649, dăruit Academiei de reposatul Prelat, a predat în cursul anului acel prețios manuscript.

În decursul sesiunii au mai intrat următoarele donațiuni pentru biblioteca Academiei: *Firmane*. Dela ministeriul afacerilor străine se primesc în copie și traducere franceză 22 firmane din anii 1560—1567 adresate Domnilor Români Alexandru Lăpușneanu și Petru Șchiopul, sau unor funcționari înalți ai Porții, toate privitoare la istoria Românilor. *Dl Sp. Haret*, presintă pentru colecțiunile Academiei din partea dlui Petrescu, consul al României la Constantinopol, o hartă turcească a Mării-Negre și a țărilor dimprejurul ei, hartă care a fost distribuită oștirilor turcesci în timpul de la 1877—78. *Dela dl E. Leyst* dela Observatoriul meteorologic și magnetic al universității imperiale de la Moscova, se primesc două opere în limba rusă despre magnetismul terestru. *Dl Iosif Vulcan* dăruiesc Academiei câte un exemplar din scrierile sale: „Gărgăunii dragostei“, comedie într'un act, „Mița cu clopot“, comedie populară cu cântece într'un act. *Dela „Albina“*, institut de credit și economii în Sibiiu, se primesc „A douăzeci și șesea adunare generală ordinară“, ținută la 27 Martie 1899. *Dela dl Daniil Klein*, inginer silvic la Băcău, se primesc scrierea sa „Aniversarea unirii țărilor surori“ în care se cuprinde „Viața și activitatea politică a lui Constantin Negri“. *Dela Dl G. O. Gârbea*, profesor, se primesc scrierea sa „Iov“, poemă dramatică în versuri ritmice.

Comisiunea bibliotecii a presintat un raport despre starea bibliotecii, constatând frumosul spor al acesteia, precum și posibilitatea d'a pune la dispoziția doritorilor cărțile și manuscritele, de cari dispune Academia.

Donațiuni, legate și fonduri.

Gestiunea financiară a Academiei și starea fondurilor sale în cursul exercițiului budgetar de 14 luni, 1 aprilie 1897—31 Maiu 1898, a fost examinată în amănunt în cursul anului de cătră comisiunea financiară aleasă în acest scop în sesiunea generală a anului trecut. *Raportul comisiunii financiare*, prin dnii Vinc. Babeș și Grig. Ștefănescu, pe anul budgetar

1897—1898, constată următoarele rezultate: Efectele fondurilor Academiei la 31 Maiu 1898 sunt lei 3.151,800; pe lângă acestea se mai află depuse la Banca Națională lei 70,700. Cu totul lei 3 232,500.

Legatul N. Danielescu. Dl I. Kalinderu amintesc, că reposatul distins profesor N. Danielescu lăsa Academiei averea sa mobilă compusă din două case în Bucuresci, ca nudă proprietate, dispunând ca întreg venitul să se dea soției sale cât va trăi; doi ani după moartea soției venitul să se împartă întreg rudeniilor, apoi să se plătească consistoriului din Lugoș banii dați reposatului ca stipendiu pentru studii. După aceea să se formeze din venit un premiu de 4000 lei, apoi venitul care va trece peste premiul acesta să se adaugă în fiecare an la capital până ce va cresce la suma de 200.000 lei. Din această sumă, 10.000 lei îi lasă ca fond Academiei spre liberă dispunere, iar 190.000 lei ca fond cu destinațiune specială pentru crearea unor burse. Amândouă imobilele ar produce astăzi un venit de 6.000—7.000 lei anual. Dispozițiunile testamentare ale reposatului ar lega Academia pentru un timp foarte îndepărtat în viitor, impunându-i sarcina de a îngriji de aceasta avere fără nici un folos pentru dinsa, căci din averile pe cari Academia le are în nudă proprietate, nu este obiceiul a se ține nici cei 15%, cari se rețin din veniturile fondurilor cu destinațiune specială. Acum intervine o nouă dificultate: moștenitorii de sânge ai reposatului au început proces pentru anularea testamentului și natural că Academia se află și ea implicată în proces. Academia nu poate primi asemenea legate, căci astfel s'ar transforma într'o administrațiune a averilor unor persoane cu dorința de a face multe lucruri din puțină avere. Academia nu este bine să se îngreuneze cu administrarea unor asemenea averi, cari nu o ajută la îndeplinirea scopurilor sale. Dl V. Maniu se unesc întru toate cu părerea dlui Kalinderu, de a nu se primi legatul reposatului Danielescu. Se pune la vot propunerea d-lor Kalinderu și Maniu a nu se primi legatul făcut Academiei de reposatul profesor N. R. Danielescu, și se primesc cu unanimitate.

Donațiunea dnei Elena dr. N. Turnescu. Se primesc o scrisoare a dnei Elena dr. N. Turnescu, prin care aduce la cunoștința Academiei, că pune la dispoziția Academiei Române o vilă la Bușteni, pentru a servi de local de vilegiatură elevelor din institutul Otteteleşanu. Vila e închiriată de dsa pe cinci ani. Se primesc cu recunoștință.

Cărțile din fondul Fētu și Scorțeanu. Dl Gr. Stefanescu citește raportul comisiunii pentru împărțirea cărților didactice și religioase din fondurile Ioan Fētu și Ioan Scorțeanu în 1898. Academia ia act și realege comisiunea pentru 1899 în persoanele dlor P. S. Aurelian, D. Sturdza, Gr. Stefanescu.

Fundațiunile Adamachi și Otteteleşanu: Din prima s'au dat 22 burse. A doua funcționează în mod foarte satisfăcător.

Ședințe publice.

Prima ședință publică s'a ținut la 19/31 Martie. Cu aceasta ocaziune dl Gr. G. Tocilescu a făcut o comunicare despre documentele găsite în arhivul

oraşului Braşov, în număr de 670, din cari 550 sunt în slavonesce, restul în românesce şi grecesce. Ele conţin corespondenţa domnilor români din secolul al XIV şi XV. Au fost fotografate şi copiate, cu ajutorul dlui prim-ministru Sturdza, de dl Gr. G. Tocilescu. Sunt foarte interesante cele din epoca lui Stefan cel mare şi privilegiile comerciale acordate oraşului Braşov şi Țării-Bârsei.

A doua şedinţă publică. Vineri în 26 Martie (7 Aprile). Dl N. Iorga, membru corespondent, desvoaltă comunicarea sa „Cronicele muntene din secolul XVII”.

În şedinţa publică dela 2/14 Aprile, d-l D. C. Ollănescu a citit un capitol din lucrarea sa intitulată „Istoria teatrului”. Autorul începe cu starea înapoiată a teatrului, pe timpul primilor ani ai înfiinţării, pe temeiul scrierilor lui Alexandri. Atunci s’a ivit la Bucureşti Mateiu Millo, care cu feeria „Baba Hârca” a atras lumea de pretutindeni. Într’aceea s’a înfiinţat „Teatrul Naţional”, al cărui director a fost C. A. Rosetti, însă n’a avut succes. Atuncea a luat direcţiunea Millo, dar lumea înaltă n’a sprijinit teatrul. Pe vremea aceea a înfiinţat C. A. Rosetti diarul „Românul”, în care a început să publice critice teatrale. În prima critică a atacat pe Millo, că de ce a pus pe scenă o piesă atât de rea ca „Aşa e lumea”. La a doua piesă a venit lume mai multă. C. A. Rosetti a continuat să scrie critice incurajatoare. A avut şi o polemie cu Cornescu, Cantacuzino şi Odobescu, cari apăraseră boierime atacată că nu spriginesce teatrul român. Teatrul însă nu mai luă un avânt. Atunci luă direcţiunea însuş C. A. Rosetti, care formă un repertor ales şi o trupă din actorii cei mai buni, în fruntea căroră strălucea Millo. Din nefericire însă nici sub direcţiunea lui Rosetti n’a venit boierimea la teatru, cu toate că repetiţiunile se făceau sub conducerea sa. El a trimis la Paris doi artişti la studii. Veni guvernul lui Nicolae Golescu, care dete sprijin teatrului. În sfârşit, revenind la limba actuală a scenei, accentuează, că precum limba este una şi aceeaş, astfel şi pronunţarea ei trebuie să fie uniformă şi termină în mijlocul aplauselor generale.

A patra şedinţă publică s’a ținut Luni la 5/17 Aprile, participând şi prinţul moştenitor Ferdinand, care a presidat-o. Dl Gr. G. Tocilescu a făcut o foarte instructivă conferenţă istorică asupra săpăturilor dela Axiopolis şi movila de lângă Tropaeum, arătând totodată şi unele obiecte găsite acolo.

Vineri la 9/21 Aprile Academia a ținut şedinţă publică solennă, presidată de regele Carol I.

La sosire, Majestatea Sa a fost intimpinat de dl D. A. Sturdza, preşedintele consiliului de miniştri; dl Sp. Haret, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice; dl Poni, preşedintele Academiei; dnii P. S. Aurelian şi I. Kalinderu, vice-preşedinţi.

Regele, intrând în sala şedinţelor, a fost salutat cu respect şi iubire de către membrii Academiei şi de un număr public, iar dl preşedinte a rostit următoarele cuvântare :

Sire!

Teara întreagă a sărbătorit ieri a șesedecea aniversare a Intemeetorului Regatului român, a regelui ei, Care a știut să fie de o potrivă de mare pe câmpul de victorie ca și în artele păcii.

Academia Română unesce astăzi glasul său cu acela al țării și vine să depună urările sale cele mai sincere și mai călduroase la picioarele Tronului.

Sire!

Majestatea Voastră ați voit să faceți din România nu numai „un Stat puternic și neatârnat, stabilit pe temelii așa de tari încât nici o sgu-„duire să nu-l sdruncine“, ci și un centru de civilizațiune și de propășire. De aceea ați păstrat în totdeauna cel mai viu interes pentru Academia, care a avut fericirea să fie, cum ați desemnat-o într'o cuvântare memorabilă, „prevestitoarea“ glorioasei Voastre Domnii.

Istoria și limba, cari sunt „temeliile existenței noastre naționale“, au format necurmat obiectul preocupățiunilor Majestății Voastre.

Dacă în curând vom fi puși în posesiunea tezaurului limbei, care este „brana sufletească a Românilor“, aceasta se va datori impulsiei și munificenței Majestății Voastre.

Sire!

În această zi solemnă, Academia Română îndreaptă rugile sale către Dumnezeu, a Tot puternicul ocrotitor al Regatului, pentru ca să Vă dea ani mulți și plini de glorie spre binele și fericirea națiunii române.

Să trăiți Sire!

Să trăiască Majestatea Sa regina!

Să trăiască Augusta Voastră Familie Regală!

Să trăiască România!

La care Suveranul a binevoit a răspunde:

„Cu deosebită plăcere viu astăzi în mijlocul d-voastre spre a vă „mulțami de urările așa de bine simțite, pe cari Academia a dorit să Mi-le „presinte chiar ieri printr'o delegațiune specială. Viu mișcat de această „atențiune, salut călduros pe membrii sei și reînnoesc asigurarea cât de viu „este interesul, cu care urmărește neincetat lucrările d-voastre.

„Nu se poate tăgădui, că Academia a desfășurat în curs de 33 de „ani o mare activitate și a avut o înriurire binefăcătoare asupra dezvoltării „istoriei și a literaturii naționale, mai ales însă asupra limbei noastre bo-„gate în cuvinte și în cugetări frumoase, sfinte legături cari îmbrățișează „neamul românesc și cel mai sigur al seu adăpost.

„Dorind ca lucrările Academiei să fie și în anul acesta folositoare „pentru Țară, declar ședința deschisă“.

Apoi Dl I. Kalinderu a vorbit asupra „portului barbei și al părului la Romani“, iar în urmă dl Al. Xenopol despre „principiile fundamentale ale Istoriei“.

Terminându-se conferințele, M. S. Regele a binevoit a felicita pe ambii conferențieri, întreținându-Se cu dlor mai mult timp precum și cu ceilalți membri ai acestei înalte instituțiuni de cultură, iar la orele 3½ S'a întors la Palat.

Comunicări, cereri.

Dl Vinc. Babeș, cerând voia d'a face Academiei o scurtă comunicațiune — în legătură cu raportul seu dela 1885, relativ la săpăturile ce din însărcinarea Academiei a întreprins la castrul roman Berzovia din Banat, reamintesc cum dinsul în acel raport a descris o figură mică de bronz, bronz ce seamănă amalgamului roman, așa numit „electrum“, care figură s'a găsit afund în pământ într'un vas de sticlă romană, ascuns între 6 cărămizi legionare și care a devenit proprietatea avocatului român Budințan din Bocșa-montană, reprezentând ea, după judecata archeologilor, o „ermafrodită dănuitoare“ și unică în felul ei, având mare valoare. După ce acea figură prețioasă nu s'a putut câștiga pentru musee, dl Babeș prin un eminent elev dela Academia de bele-arte din München, Alex. Liuba, a mijlocit executarea de câte-va facsimile de ghips, bronz în aceeași culoare, dintre cari cea dintâiu este destinată museului din Bucuresci, pe care o și depune pe masa Academiei și roagă pe dl coleg Tocilescu a o lua în primire pentru museu.

Dr. V. Babeș contra Dr. Pușcariu. Se scie că dl Dr. Pușcariu, profesor la Iași, a anunțat Academiei de științe din Paris, că a descoperit agentul patogen al turbării. În ședința publică dela 2/14 Aprile a Academiei Române dl Dr. V. Babeș a făcut relativ la obiectul acesta o comunicare, remarcată pentru tonul ei agitat, pe care a terminat-o cu următoarele afirmațiuni: 1. că până în ziua de astăzi agentul patogen al turbării nu e descoperit; 2. formațiunile descrise la Iași ca fiind paraziții turbării, nu au a face nimic cu aceasta boală și nu sunt paraziți; 3. formațiunile descrise la Iași ca paraziții turbării, nu sunt decât niște artefacte produse prin maltratarea substanței nervoase; 4. trebuie căutat microbul turbării pe alte căi călăuzindu-se după localizarea leziunilor rabică și de toate caracterele particulare ale acestei oribile boale.

Dela dl D. Negreanu, membru corespondent, se primesce pentru publicare în Anale nota intitulată „Erorile și observațiunile magnetice dela Observatoriul magnetic al institutului meteorologic dela Filaret“, precum și exemplare din scrierea sa „Elemente magnetice în România“ reduse la 1 Ianuarie 1895. Nota trimisă se recomandă secțiunii științifice. Același membru corespondent trimite pentru a se publica în Anale nota intitulată: „Determinarea comparativă a componentelor orizontale a forței magnetice terestre cu busola de înclinațiune“. Totodată trimite spre a se împărți membrilor exemplare din doué note inserate în Dările de samă a ședințelor Academiei dela Paris. Nota trimisă spre publicare se recomandă secțiunii științifice.

Dela Dl St. C. Hepites, membru corespondent, se primesce pentru a se publica în Anale nota intitulată: „Tramvaiurile electrice și observatoriile magnetice“. Se recomandă secțiunii științifice.

Cererea dlui Ovid Densușian, a i-se acorda un ajutor anual pentru tipărirea seminarului de limbă română, ce ține la universitatea din Bucuresci, se refușă, din lipsa de fonduri, la propunerea făcută de secțiunea literară.

Concursurile premiilor.

În sesiunea generală a acestui an sunt de acordat 4 premii pentru opere publicate și 4 pentru lucrări prezentate în manuscris asupra unor subiecte puse la concurs.

La concursurile acestor premii s'au prezentat următoarele publicațiuni și lucrări:

1. *La premiul Năsturel-Herăscu* din seria B. de 4000 lei, care este a se da celei mai bune cărți scrise în limba română, cu conținut de ori-ce natură, care se va judeca mai meritorie printre cele publicate dela 1 Novembre 1897 până la 31 Octombrie 1898, — s'au prezentat 14 publicațiuni. Dl Gr. G. Tocilescu, raportorul general al comisiunii de 9 (compusă din dnii Gr. G. Tocilescu, I. Sbiera, I. Vulcan; Nic. Ionescu, V. A. Urechia și D. A. Xenopol; P. S. Aurelianu, Dr. V. Babeș și P. Poni), ceteste raportul seu, care arată că în comisiune au avut majoritate următoarele lucrări: „Manual de agricultură specială a plantelor“, de Dr. George Maior; „Iov“ poemă dramatică în versuri ritmice, de G. O. Gârbea; „Gânduri și vise“ poesii de George Murnu, — după cari a întrunit minoritatea cea mai mare (4 voturi pentru și 5 contra), dl Silvestru Moldovan, cu lucrarea sa: „Zarandul și munții apuseni“. (Raportor Iosif Vulcan). Punându-se la vot, întâi cartea dlui Maior, rezultatul votului este: 12 voturi pentru și 8 contra. Neîntrunind doue treimi, are să se pună la vot a doua-oară în ședința următoare. Se pune apoi la vot cartea dlui Gârbea, care intrunesc 10 voturi pentru și 11 contra. Prin urmare s'a respins. În urmă se pune la vot volumul de poesii al dlui George Murnu și obține 5 bile albe și 15 negre; prin urmare se respinge și acesta. În ședința următoare punându-se de nou la vot cartea dlui Maior, obține 17 voturi pentru și 3 contra; deci întrunind doue treimi, premiul solicitat i se acordă.

2. *La Premiul Statului Eliade-Rădulescu*, de 5.000 lei, care este a se da unei cărți scrise în limba română, cu conținut literar, care se va judeca mai meritorie printre cele publicate dela 1 Novembre 1896 până la 31 Octombrie 1898, — s'au prezentat 15 publicațiuni. Dl raportor general Gr. G. Tocilescu raportează, că în comisiunea de nouă a întrunit majoritatea de voturi piesa „Casta Diva“ de dl Haralamb G. Lecca. Minorități însemnate au primit: Gr. C. Condrat: „Încercări istorice. Relațiunile Țării-Românești și Moldovei cu Ungaria până la anul 1526“; — P. Papahagi: „Din literatura populară aromână“; — N. Petrașcu, „Seriitorii români contimporani, studii critice“; — T. Dușescu-Duțu; „Crâng și luncă“, „Freamăt“ versuri. Se pune

la vot întâi drama d-lui Haralamb G. Lecca, intitulată „Casta Diva“. Resultatul votului: 7 bile albe, 15 negre; prin urmare se respinge. Se pune la vot lucrarea d-lui Condurat, care obține 14 bile albe și 8 negre; deci neîntrunind doue treimi, se va pune de nou la vot în ședința următoare. Se mai pune la vot cartea d-lui Papahagi. Resultatul: 13 voturi albe și 9 negre. Neîntrunind doue treimi, are să se pună la vot de nou în ședința următoare. În a doua ședință, înainte de a se continua votarea asupra cărților prezentate de d-nii Condurat și Papahagi, dl Kalinderu face propunerea ca premiul să se împartă între cei doi concurenți; urmează o discuțiune, după care se decide că premiul nu se poate împărți în doue. Apoi se pune la vot premiarea cărții d-lui Condurat, care obține 19 voturi pentru și 6 negre; deci premiul i se acordă.

3. *La premiul Adamachi*, de 5.000 lei, care este a se da unei cărți, scrise în limba română, cu cuprins moral de ori-ce natură, apărută dela 1 Novembre 1897 până la 31 Octombrie 1898, s'au prezentat 4 publicațiuni. Raportorul comisiunii de 9, d-l Dr. G. Tocilescu, raportează că comisiunea propune unanim ca premiul să se fracționeze și 4000 lei să se dea operei d-lui Dr. D. Grecescu „Conspectul florei României“ (raportor d-l Florian Porcius), — iar 1000 lei lucrării d-lui C. Leonardescu: „Principii de filosofia literaturii și a artei“. Ântâiu se pune la vot fracționarea premiului și se admite cu 11 voturi contra 10. Apoi se votează asupra premierii cu 4000 lei a cărții d-lui Grecescu, care obține 20 bile albe și 1 neagră; deci premiarea cu suma de 4000 lei i se acordă. În urmă se pune la vot premiarea cu 1000 lei a cărții d-lui Leonardescu și neîntrunind doue treimi, ci numai 13 contra 8, se va pune la vot de nou în ședința următoare. În ședința a doua punându-se la vot premiarea cu una mie de lei a lucrării d-lui Leonardescu, rezultatul votului este: 12 pentru și 12 contra, prin urmare propunerea cade prin paritate. D-l Gr. Ștefănescu propune ca și mia de lei nevotată pentru cartea d-lui Leonardescu, să se dea d-lui Grecescu. După o discuție mai lungă, propunerea punându-se la vot, aceea se admite cu 17 bile albe contra 7 negre; prin urmare întregul premiu de 5000 lei se acordă d-lui Grecescu.

4. *La premiul Asociațiunii Craiovene* pentru dezvoltarea învățămîntului public, de 1.500 lei, care se va decerne celei mai bune cărți didactice în limba română, dintre cele tipărite de la 1 Ianuarie 1895 până la 31 Octombrie 1898, — s'au prezentat 18 publicațiuni. Raportorul d-l I. C. Negruzzi cetesce că în comisiune au obținut majoritate următoarele lucrări: Geografia României, de C. Calmuschi; Curs elementar de algebră, de N. Cosăcescu; Carte de cetire, de Manliu; Principii de estetică, de M. Străjan. La vot cartea d-lui Calmuschi obține 3 voturi pentru și 19 contra; prin urmare s'a respins. Cartea d-lui Cosăcescu intrunesce 12 voturi pentru și 10 contra; deci se va pune la vot în altă ședință. Cartea d-lui Manliu intrunesce 4 voturi pentru și 17 contra, deci a căzut. Cartea d-lui Străjan obține 11 voturi pentru și 9 contra; deci se ve pune și asta de nou la vot.

În ședința a doua Cosăcescu întrunesc 7 voturi pentru și 15 contra, prin urmare a căzut. Cartea d-lui Străjan, în ședința a doua obține 13 voturi pentru și 9 contra; neîntrunind nici acuma două treimi, se va pune de nou la vot în ședința a treia. În ședința a treia, cartea întrunesc peste două treimi și premiul i se acordă.

5. *La premiul Alexandru Bodescu*, de 1.500 lei, care este a se decerne celei mai bune lucrări în limba română asupra subiectului: „Cercetări istorice asupra orașelor Chilia și Cetatea-Albă“, — s'a prezentat un manuscris purtând devisa: „Suum cuique“. D-l Gr. G. Tocilescu, raportor al comisiunii (Hașdău, Tocilescu, Xenopol) însărcinate cu studiarea manuscrisului prezentat la premiul Alexandru Bodescu de 1500 lei, din 1899: „Cercetări asupra orașelor Chilia și Cetatea albă“, citește raportul său. Punându-se la vot premiarea, se admite cu 15 voturi contra 5. Deschidându-se plicul, s'a constatat că autorul este d-l Nicolae Iorga.

6. La concursul publicat pentru continuarea *traducerii lui Titus Livius*, conform deciziunii luate în sesiunea generală a anului trecut, s'au prezentat 10 manuscrite. Toate aceste manuscrite au fost predate secțiunii literare, pentru ca să le examineze. Secțiunea literară raportează, că examinând cele deșce manuscrite, cari au intrat la concursul premiului pentru continuarea traducerii lui Titus Livius, propune să se premieze traducerea cu devisa „Faber suae fortunae unusquisque est ipse“. Punându-se la vot concludsiunea raportului, rezultatul este 15 voturi pentru, 8 contra; deci neîntrunind majoritate de două treimi, se va pune de nou la vot în ședința următoare. Punându-se în ședința a doua de nou la vot, manuscrisul a întrunit două treimi. Deschidându-se plicul, s'a constatat că traducerea e făcută de d-nii Locustean și Petrescu, doi profesori din Bucuresci.

7. Conform regulamentului *fundatiunii Ioan Lecomte du Noüy*, adoptat în sesiunea generală a anului trecut, s'a ținut la începutul lunii Maiu, la școala de Bele-Arte din Bucuresci, concursul pentru acordarea în ziua de 10 Maiu a premiilor anuale pentru desemnul după antic și după natură. Numai al doilea din aceste premii a fost acordat lucrării cu devisa; „Femeia este cea mai excelentă făptură a întregului univers“. Lucrarea s'a constatat a fi a d-lui Oprișan Rădulescu. În anul acesta concursul pentru premiile I. Lecomte du Noüy se va ținé între elevii școalei de Bele-Arte din Iași.

8. *La premiul Neuschotz*, de 2.000 lei, care era a se da celei mai bune lucrări în limba românească asupra subiectului: „Compendiu istoric asupra dezvoltării industriale la Români până la 1875“, — nu s'a prezentat nici o lucrare.

De asemenea nu s'a prezentat nici o lucrare la *Premiul Statului Lazăr* de 5.000 lei, care era a se decerne celei mai bune scrieri în limba română asupra subiectului: „Studiul hidrografic complet al unuia din următoarele riuri: Jiul, Oltul, Argeșul, Ialomița, Siretul“.

Nu s'au prezentat lucrări nici la *Premiul Adamachi* de 5.000 lei, care trebuia să se deaceafnă celei mai bune scrieri în limba română asupra

subiectului: „Biserica creștină ortodoxă din România și influința ei morală în evoluțiunea culturală a țărilor române dela începutul secolului nostru până la 1891“.

Premiul Eliade-Rădulescu din 1904. Secțiunea istorică propune ca subiect pentru premiul Eliade-Rădulescu de 5000 lei din 1904: „Epoca lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu“. Propunerea se aprobă.

Premiul Adamachi. Secțiunea lirică propune ca subiect pentru premiul Adamachi din 1904: „Istoria poeziei lirice la Români până la Alexandri“. Propunerea secțiunii se admite.

Premiul Alexandru Bodescu din 1904. Secțiunea științelor propune ca subiect pentru premiul Alexandru Bodescu, de 1500 lei, din 1904, — monografia unei comune rurale în comparație cu o asemenea comună română de peste munți. D-l I. Kalinderu mai adaugă din partea sa la premiul acesta 1000 lei; astfel întregul premiu va fi de 2500 lei. Propunerea secțiunii se aprobă și darul d-lui Kalinderu se primesce cu mulțămiri.

Constituirii.

Delegațiunea s'a ales astfel: președinte al Academiei P. Poni; vice-președinți D. C. Ollănescu, V. A. Urechiă, și dr. V. Babeș.

Constituirea secțiunilor. Secțiunea literară s'a constituit realegându-se președinte Gr. G. Tocilescu, vice-președinte Iosif Vulcan; secțiunea istorică: președinte V. A. Urechiă, vice-președinte C. Erbicean; secțiunea științelor: președinte P. S. Aurelian, vice-președinte St. Fălcoianu.

Comisiuni. *Comisiunea pentru examinarea lucrărilor făcute în anul 1897—8* se alege în persoanele d-lor Gr. G. Tocilescu, Sbiera, Saligny. *Comisiunea financiară* pentru cercetarea compturilor pe 1898 se alege în persoanele d-lor Haret, Stefanescu, Saligny. *Comisiunea Adamachi* se compune astfel: Haret, Poni, Sturdza. *Comisiunea Otteteleșanu* se alege în persoanele d-lor Kalinderu, Sturdza și Negruzzi. *Comisiunea istoriei domnilor regulamentari.* Se alege comisiunea pentru examinarea lucrărilor, cari se vor presenta la premiul statului Eliade-Rădulescu, din 1900, de 5000 lei despre subiectul: „Istoria Românilor în timpul Domniilor Regulamentare“. Se alege d-nii Sturdza, Ionescu, Urechiă. *Comisiunea premiului Cuza.* Comisiunea pentru examinarea lucrărilor, cari se vor presenta la premiul Alexandru Ioan Cuza din 1900, de 10.000 lei, dimpreună cu procentele acestei sume de la 1891 până la acordarea premiului, despre subiectul „Istoria Românilor dela Aurelian până la fundarea Principatelor“, se compune în persoanele d-lor Xenopol, Tocilescu și Erbicean. *Comisiunea de 9* pentru cercetarea lucrărilor, cari se vor presenta la premiile anuale din 1900: Năsturel Herescu, de 4000 lei, Lazăr de 5000 lei și Adamachi de 5000 lei, se compune astfel: Negruzzi, Ollănescu, Quintescu; Vinc. Babeș, Erbicean, Kalinderu; Felix, Haret, Stefanescu. *Comisiunea pelagrei.* Comisiunea pentru examinarea lucrărilor, cari se vor presenta la premiul Adamachi din 1900, de 5000 lei: „Studii asupra pelagrei“ se compune astfel: Felix, Dr. Babeș și Istrati.

SCIINȚĂ, LITERATURĂ ȘI ARTĂ.

Concurs literar. (Nr. 502—1899). Se publică concurs pentru un premiu de 30 coroane de fie-care coală de tipar (8° mic), care se va decerne celei mai bune scrieri de cuprins religios-moral, întocmită pentru usul poporului, în estensiune de 4, cel mult 5 coale de tipar.

Lucrări deja tipărite în limba română nu se admit la concurs; se pot premia însă și traduceri libere din literatura străină, dacă vor fi lucrate conform trebuințelor poporului român.

Manuscrisurile se vor înainta la adresa Președintelui Asociațiunii (Sibiiu, Strada morii Nr. 8.) până la 31 Octombrie 1899 st. n. și se vor scrie în caiete de format 4°, pe o singură față a foilor.

Decernerea premiului se va face încă în decursul anului curent prin comitetul central al Asociațiunii, după ascultarea raportului comisiunii cenzurătoare ce se va alege.

Lucrarea, ce se va premia, se va tipări pe spesele Asociațiunii în 2000 exemplare și va forma începutul „Bibliotecii populare a Asociațiunii“.

Dreptul de proprietate al eventualelor edițiuni ulterioare este al autorului.

La cas dacă între lucrările ce vor intra la concurs se vor găsi mai multe scrieri corespunzătoare scopului avut în vedere, Asociațiunea își rezervă dreptul a le premia și tipări în decursul anilor viitori, tot sub condițiunile arătate.

Din ședința comitetului central al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“ ținută în Sibiiu la 4 Maiu 1899.

Academia maghiară de științe și-a început sesiunea generală în 2 Maiu a. c.; în aceeași cele trei secțiuni (clase) și-au ținut ședințele lor separate cu următoarea ordine de zi: 1. Decernerea premiilor pentru lucrările întrate; 2. Escrierea de nouă premii; 3. Propuneri de membri onorari, ordinari, corespondenți și externi. În 3 Maiu s'a ținut ședință plenară sub presiul v.-presidentului Dr. Iul. Wlassics; cu aceasta ocaziune înainte de toate s'a statorit programul ședinței festive, ținute Duminecă în 7 Maiu sub presiul baronului Roland Eötvös, președintele Academiei; apoi secretarul general Coloman Szily dete cetire raportului secțiunii II., la a cărei propunere s'a acordat: Marele premiu al Academiei (200 galbeni) membrului corespondent Victor Concha pentru lucrarea aceluia „Politika“, iar premiul secundar „Marczibányi“ (50 galbeni) membrului coresp. Iuliu Vargha pentru lucrarea „Istoria afacerilor și institutelor ungare de credit“. Asemenea s'au acceptat și propunerile celorlalte secțiuni privitoare la decernerea altor premii. Tot în această ședință plenară, la propunerea secțiunii II., fu însărcinat membrul ordinar Lud. Thallóczy cu scrierea istoriei națiunii magh. dela 1301 pentru premiul Fáy (3000 fl.), iar membrul coresp. Andreiu Komáromy cu scrierea istoriei Transilvaniei pe timpul principilor naționali pentru premiul Lad. Bükk ș. a. — Au urmat apoi propunerile singuraticelor secțiuni pri-

vitoare la escrierea de noue premii; amintim următoarele subiecte puse la concurs: Dependența Moldovei și Valachiei de Ungaria, respective Transilvania începând dela Ludovic cel Mare până la pacea dela Belgrad (Premiul Christina-Lukács de 1000 fl.) Terminul 30 Sept. 1900. — Istoria constituțiunii ungare din timpurile cele mai vechi până la 1848 (Premiul Fáy de 3000 fl.) — O lucrare publicistică asupra celor trei ani din urmă (Premiul Bródy de 3000 fl.) Terminul 31 Dec. 1899. — Rolul apelor ca mijloace de comunicațiune (Premiul Fáy de 3000 fl.) Terminul 30 Sept. 1900. — Arătarea influinței, ce a exerciat-o baronul Ios. Eötvös asupra științelor juridice și de stat în Ungaria (Premiul Christina-Lukács de 1000 fl.) Terminul 31 Dec. 1901. În sfârșit secretarul general prezintă listele secțiunilor cu noii candidați de membri. Observăm, că faimosul Gustav Beksics în secț. II. n'a întrunit majoritatea recerută a voturilor (23 pentru, 14 contra).

Bibliografie.

»*Originile Principatelor Române*«, de *Dimitre Onciul*. București. Stab. de arte grafice „Elzevir“. Pasagiul român, 12. 1899. Form. 8°. 252 pag. Prețul 4 lei. În acest volum distinsul profesor și istoric își publică cele 2 conferențe ținute în anul trecut în „Ateneul român“ asupra originilor Principatelor Române, însă mai dezvoltate, mai ales cea despre originile Tării Românești. Chestiunilor tratate în acest volum neputându-se da o dezvoltare mai mare, fără a schimba cu totul forma originală a conferențelor, autorul a adăugat în Note ceea-ce a crezut necesar spre lămurire asupra rezultatelor expuse în text. Notele se întind dela pag. 109 până la sfârșitul volumului. Autorul constată, că dacă mijloacele istorice, de cari dispunem astăzi, nu ne dau încă posibilitatea de a spune cuvântul din urmă asupra întrebării fundamentale, totuși un adevăr reiese sigur: originile Statului Român nu pot fi înțelese decât în legătură cu dezvoltarea istorică din peninsula Balcanică și sub influența predominantă a acesteia.

»*Testamentul lui Emanuil Gozdsu*«. Sibiiu, tiparul tipografiei arhidieceșane, 1899. 8° mic. 22 pag. Prețul 10 cr. — D. Mateiu Voileanu, asesor consistorial, publicând testamentul marelui Mecenat Gozdsu în broșură separată, și făcându-l astfel mai accesibil publicului românesc, contribuie totodată și la realizarea în cercuri mai largi a dorinței fundatorului, care în alin. 2. a punct. 10 al testamentului dispune următoarele: „Pentruca dispozițiunile acestea testamentare sub decursul timpului să nu se dea uitării, dispun, ca testamentul acesta să se cetească în toți anii în toate bisericile parohiale române răsăritene, la 9 Februarie cal. v., ca în ziua născerii mele“. Venitul curat al broșurei se va da în folosul mesei studenților dela școalele rom. centrale din Brașov.

»*Istoria Legii noue*«, scrisă de *Dr. Victor Szmigelski*. Tom I.: Tine-rețele lui Isus. Isus ca profet. Cu aprobarea Preaveneratului ordinariat metropolitan gr. cat. de Alba-Iulia și Făgăraș. Blaș, 1899. Tipografia seminariului arhidieceșan. Form. 8° mare. 399 pag. Prețul fl. 2 sau lei 4.40.

Editura autorului. Acest volum formează începutul părții a doua din „Istoria revelațiunii dumnezeesci“ de același autor, și se divide în două părți principale, tractând partea I. despre tinerețele lui Isus, începând cu „Zilele lui Irod“ și sfârșind cu „Isus în etate de doisprezece ani merge la Ierusalim“, iar partea a II-a despre Isus ca profet începând cu „Înaintemergătorul“ și sfârșind cu „Asemănarea fetelor înțelepte și nebune“. — Lucrarea prezentă prin bogatele comentare, ce le cuprinde și cari scot în relief erudițiunea teologică a autorului, se deosobesce cu totul de Istoriile biblice, obicinuite a se scrie pân' acum la noi, cari de cele mai multe-ori sunt numai nisce simple extrase sau prescurtări din s. Scriptură; tocmai de aceea ea poate servi nu numai ca manual de școală pentru studiul biblic, ci poate fi citită cu mult folos și de preoțimea ocupată cu păstoria sufletelor, căreia o și recomandăm cu atât mai vîrtos, că venitul curat din aceasta lucrare va fi o contribuire la formarea unui fond provincial de salarisare a preoților și învățătorilor.

»*Grădina de legume*«. Sub acest titlu a apărut în broșură separată disertația populară rostită de dl Ioan F. Negruțiu la adunarea generală a despărț. XI (Blaj) al „Asociațiunii“, ținută la 31 Iulie 1898 în Veza. Editura despărț. XI. Blaj, 1899. Tipografia Seminariului gr. cat. din Blaj. Form. 8°. 80 pag. și 2 tabele cu gravuri de legume. Prețul 25 cr. Disertația s'a publicat mai întâiu în foaia „Unirea“, de unde a fost retipărită în broșură, prin ce despărț. Blaj a făcut un bun serviciu poporului nostru, remas înapoi pe terenul acestei culturi mai ales în comunele rurale. O recomandăm ca lectură foarte instructivă și folositoare populațiunii noastre rurale. Broșura aceasta n'ar trebui să lipsească din nici o bibliotecă populară română.

»*Vieritul*« sau *cultivarea viței de vie, de Petru Vancu*, învățător, cu numeroase figuri intercalate în text. Arad, 1898. Tipografia diecesană. Form. 8°. 90 pag. Prețul 60 cr. (România 1 fr. 50 b.) Editura autorului. Broșura aceasta este menită să aducă prețioase foloase populațiunii noastre, care se îndeletnicesce cu vieritul. Autorul își împarte scrierea în 3 părți, tractând în partea primă despre cultivarea viței americane, în a doua despre cultivarea viței nobile, și în a treia despre inimiciile viei. Feliul lucrării viei e împărțit după anotimpuri așa, că fie-cine se poate orienta, când și ce are să lucreze.

»*Istorieare religioase-morale*« *alese și întocmite pentru elevii începători ai școalelor populare, de Dr. Petru Barbu*. Caransebeș, 1899. Ediția și tiparul tipografiei și librăriei diecesane. Form. 8°. 40 pag. Prețul 15 cr. Aceste Istorieare au în loc de prefață îndegetări metodice și propunerea lor se face după treptele formale. La finea cărții autorul a sistematizat învățăturile scoase din aceste Istorieare instructive și educative. Cărticeica va face bune servicii celor-ce sunt încredințați cu educațiunea religioso-morală a tinerimei școlare începătoare.

»*Monologuri și versuri*«, după diferiți autori, de *Nicolae Țincu*. Ediție completă, București. Editura librăriei Leon Alcalay. Calca Victoriei 37 (Sub Hotel Bulevard) 1898. Form. 8. 142 pag. Prețul 1 leu.

Revista revistelor.

„**Convorbiri literare**“ An. XXXIII. Nr. 1 are următorul sumar: Iacob Negruzzi: Scri-sori dela Mihail Eminescu; V. Leonescu: Craiu de Ghindă (piesă teatrală); D. Zamfirescu: Lydda (Partea I. Scriori romane); D. Nanu: Idolatrie (poesie); I. A. Basarabescu: Un dejun (schiță); C. I. Vergolici: Amurg (poesie); A. V. Gidei: Din dreptul vechiu român de Ioan Nădejde (Recensiune); N. Basilescu: Cântec de nuntă (după Catul); M. D.: Revista critică (d. Diaconovich despre literatura română din Ungaria; Pagini literare; dd Antemireanu și Sanielevici despre artă); Bibliografia critică. — Nr. 2: T. Antonescu: Din filosofia Upanișadelor; D. Nanu: Tiranul gând (poesie); V. Leonescu: Craiu de ghindă (actul II); C. Cornescu: Un epure năsdăravan (schiță); D. Zamfirescu: Lydda (Partea I. Scriori romane); N. Basilescu: Ad Lesbian (după Catul); G. C. Dragu: Recensii: Curs de psihologie de C. Lupu; C. L. și M. D.: Revista critică (Literatura didactică: Gramatica elenă de Z. Demarat; Casta diva de H. G. Lecca; Iov de G. O. Gârbea; Poșta redacției. — Nr. 3 și 4: T. Maiorescu: Scriori din anul 1850 (cele mai multe adresate din Sibiu și Brașov diferiților membri ai deputațiunei Românilor în Viena); C. I. Vêrgolici: Vioarele (poesie); V. Leonescu: Craiu de ghindă (actul III); T. Antonescu: Priviri asupra filosofiei Upanișadelor (II); Maria Cioban: Mi-i dor (poesie); Șt. Orășanu: Recensie (Cronicarii moldoveni din secl. XVII. de A. V. Gideiu); Ch. Blanc: Singurătate (poesie); I. A. Basarabescu: Usufructul (novelă); M. V. Demetrescu: Instituția „Jurătorilor“ (studiu istoric); Fl. I. Berescu: Serisoare (poesie); E. Stratilescu: Dramele lui Gerhardt Hauptmann; C. Dimitriu: Câteva observări asupra poeziei populare; M. Stroescu: Preotul Radu (schiță); A. Gherghel: Dorința (poesie); M. Dragomirescu: Revista critică („Gazeta Săteanului“ și literatura oficială; Pagini literare și boala literaturii de astăzi; „Floarea albastră“ și „Rolul social al filosofiei“; „Epoca literară“ și Literatura cerșitoare a d-lui C. Radulescu-Motru); I. Petran: Poesii populare din părțile Aradului; Dublu M.: Pentru Zacherlinistul dela „Tinerimea Română“.

„**Archiva**“, organul societății științifice și literare din Iași. Director: A. D. Xenopol. Anul X. Nr. 1—2 are următorul sumar: A. D. Xenopol: Principiile fundamentale ale istoriei; Th. Avr. Aguletti: Religiunea Heteenilor; Dr. N. Leon: Botanica medicală a țeranului român; I. Gavanescu: Pedagogia lui John Locke; D. G. Iamandi: Cavalerul Toggenburg. (Baladă de Schiller); Dări de seamă (Matous Vaclavek: Despre originea și numele Valahilor; Chestiuni literare și pedagogice de M. Strajanu); Documente (O serisoare a lui Le Quien cătră Neculai Mavrokordat); Notițe. — Nr. 3 și 4: Th. Rossetti: Serisoare din muntele Athos; I. Paul: Țeranul român și ungur din Ardeal; Gh. Ghibănescu: Explicarea ȝicerii „a trage pe sfoară“. Alexandru G. Mavrocordato cu ocasiunea serisorii lui Le Quien; I. Găvănescu: Pedagogia lui John Locke. Partea II; I. Barberis: Ode alla Rumania (poesie); I. Laur: Singurătate (poesie); Dări de seamă: Scrisoarea D-lui C. P. Constantiniu cătră directorul „Archivei“ (C. P. Constantiniu); Din prelegerile D-lui profesor Paulsen (Eleonora Strătilescu); Documente: Hrisov dela Constantin Brâncoveanu, important pentru a scîi dările, ce se plătiau sub dînsul în țeară, com. de B. Iorgulescu; Notiți: L'armée roumaine, histoire et organisation, par Emile Bernard; Scopul vieții omului.

„**Revista Economică**“. Sub acest titlu dela 10 Ianuarie a. c. continuă să apară regulat în fie-care lună noua noastră revistă, care umple de sigur un gol, ce era în general simțit în literatura noastră economică dincoace de Carpați. Această valoroasă revistă, dat fiind că are grupați în jurul seu oameni specialiști în cele economice-financiare, este merită să aducă foloase reale în deosebi celor încredințați cu administrarea și conducerea institutelor romănesci de bani. Și pân'acum a dat o deosebită atențiune tuturor chestiunilor, ce ne pot interesa din punct de vedere economic-financiar. O singură privire asupra rubricilor ei speciale va justifica aprecierea, ce i-o facem. Astfel afară de *prim-articolele*, în cari tractează chestiuni de politică financiară și studii de tehnică financiară, sub rubrica: *Legislațiune* se fac cunoscute legile, ce privesc pe oamenii nostri de finanțe; sub rubrica: *Jurisdictiune* găsim decisiunile curiale, cari fără daună nu pot fi trecute cu vederea din partea

băncilor noastre. Se dă apoi atențiune afacerilor de *comerțiu, comunicațiune, agricultură, industrie, asigurare*; iar rubrica *Revista financiară* ne oferă o oglindă fidelă, din care putem cunoaște: starea, mișcarea, dezvoltarea și progresul băncilor noastre.

Afară de aceste publicații tragerile la sorți mai importante, amortisări, cursul burselor de efecte din Viena, Budapesta și Bucuresci, etc.

În N-rul ultim (5), apărut la data fixată, afară de alte numeroase materii instructive și informative găsim un interesant bilanț al tuturor băncilor românești din Ungaria pe anul de exercițiu 1898; din acel bilanț rezultă, că activele și pasivele acelor bănci dau suma de fl. 28.612,385-06. Revista se află sub direcțiunea d-lui Dr. C. Diaconovich și remunerază toate lucrările publicate. Prețul de prenumărare pentru Austro-Ungaria e 5 fl., iar pentru România 12 lei la an.

Din literatura străină.

A hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat évkönyve. În Nr. I—II. al „Transilvaniei“ din anul curent sub acest titlu am împărțășit sumarul Anuarului IX al societății istorice și archeologice din cott. Hunedoarei; având acum la îndemână și cele opt anuare anterioare, credem a face un serviciu oamenilor noștri de specialitate, indicând cu astă ocaziune materiile de interes special românesc, cuprinse și în celelalte anuare mai vechi, și anume în An. I. găsim: Maghiarimea și incolatul valach în Hunedoara, de Dr. Solyom-Fekete Ferencz. — An II.: Schițe privitoare la istoria și cunoașterea instituțiunii cneziatelor valache, de același. — Așezarea Valachilor în Deva, de Szöts Sándor. — Școalele populare din cott. Hunedoarei mai ales din punctul de vedere al limbii și cel național, de Réthy Lajos. — La istoria numirilor de localități din cott. Hunedoarei, de Dr. Solyom-Fekete Ferencz. — Mineritul roman în Băița și Ruda, de Téglás Gábor. — An. III.: Cetatea Bolii de lângă Petroșeni ca întăritură străveche, de Téglás Gábor. — Contribuiri la istoria revoluțiunii lui Horia, de Kun Robert. — Colegiile romane, ce au existat în Dacia, de König Pál. — Elemente mitice în poesia populară română (rumân), de Mailand Oszkár. — An. IV.: Date privitoare la istoria părților din fostul cott. al Zarandului, de Dr. Solyom-Fekete Ferencz. — Contribuiri mai noue privitor la topografia Daciei, de Téglás Gábor. — Cum ne fac cunoscuți pe noi și trecutul patriei noastre colo în Bucuresci, de Dr. Solyom-Fekete Ferencz. — Contribuiri (noue) la istoria revoluțiunii lui Horia, de Kun Robert. — Valea-Jiului și împopularea ei, cum și alte istorii ale aceleia, de Dr. Solyom-Fekete Ferencz. — An. V. Alternative la etnologia română (rumén), de Hermann Antal. — An. VI.: La istoria numirilor de localități din cott. Hunedoarei, de Dr. Solyom-Fekete Ferencz. — Instituțiile de stat ale Valachilor, de Dr. Darvay Mór. — Frontiera de vest a Daciei și apărarea ei, de Király Pál. — An. VIII.: Amfiteatrul dela Sarmisgethuză, Ulpia Traiană (Grădiște), de Szinte Gábor.

„Die Donauländer“. Sub acest titlu apare în Viena dela începutul anului curent, în editura profesorului Adolf Strausz, o nouă revistă periodică pentru etnografie, cu considerarea comerțului, industriei și afacerilor de comunicație în țerile dela Dunărea-de-jos. Revista țintese să facă cunoscută viața științifică și economică a peninsulei balcanice și a țerilor, ce se găsesc în strînsă legătură economică cu aceasta, fără colorit special politic

sau de partid, tractând și scrutând manifestațiunile vieții, modul de traiu, moravurile, obiceiurile și datinile, limba și poesia popoarelor din ținuturile Dunării; ea stă la dispoziția tuturor scriitorilor și oamenilor de știință din țerile dunărene, fără deosebire de partid politic sau de naționalitate, cari vreau să-și ridice cuvântul în vederea intereselor științifice, culturale și cu deosebire economice ale națiunii, din care fac parte. — Așa se spune în programul ei.

Până acum au apărut 4 fascicule, tractând următoarele interesante materii: Fasc. 1: Legendele slave despre jertfirea propriului seu copil, de M. Dragomanov; Țeranul sârb în tinerețe și preste acelea, de M. Gj. Miličević; Ielele sau spiritele rele în credința populară română, de Lazar Șaineanu; Sărbătoarea distribuirii „helvei“ (helva este o prăjitură de formă mică, rotundă, pregătită din făină, zahăr și miere) în Ada-Kaleh, de Ig. Kúnos; Muzeul național din Agram; Institute române de științe naturale; Institute bulgare de științe naturale; Societatea etnografică maghiară; Despărțământul etnografic al muzeului național maghiar; Revistă politică și economică (Sârbia și Bulgaria). Bibliografie — Fasc. 2: Lumea femeiască în Bosnia, de Vilma de Kállay; Continuarea unor articole principale din fasc. precedent; Cultura croată, de M. Spicer; Muzeul bosniac din Sarajevo; Academia sud-slavă de științe și arte; Un secol în dezvoltarea populațiunii Croației și Slavoniei; La originea Maghiarilor; Revistă politică și economică (Chestiunea agrară în România de P. Bucovineanu); Finanțele bosniace; Budgetul statului român pentru 1899—1900; Vinderea căilor ferate bulgare; Bibliografie. — Fasc. 3: Cultul și începuturile culturale ale Croaților, de T. Smičiklas; Continuarea unor articole principale din fasc. precedente; Teatrul național din Agram, de M. Spicer; Dela societatea etnografică maghiară; Societatea Kisfaludy din Budapesta; „Athenaeum“; Revistă politică și economică (Parlamentarismul și viitorul rasei maghiare, de G. Beksics; Schimbarea de cabinet în Ungaria; Ministrul de comerț Al. Hegedüs); Bibliografie. — Fasc. 4: Începuturile contactului etnic maghiaro-slavic, de Dr. B. Munkácsi; Glumele lui Hodza Nassreddin, de Ign. Kúnos; Expedițiunea asiatică a contelui Eugen Zichy; Revistă: „Matiča Hrvatska“, de M. Spicer; Teatrul național sârbesc; Activitatea Academiei române în anul 1898; Revista politică și economică: Dezvoltarea industriei ungare în 1898; Chestiunea monetară și reforma valutei în Bulgaria; La situațiunea industriei ung. de morărit; Administrația de monopol autonomă sârbească; de ale finanțelor de stat din România; Acțiunea de export a guvernului din Austria; Procurarea de corăbii și vagoane în România; Societatea de navigațiune pe acții „Adria“; Banca de escompt croată; Modificarea legii falimentelor în România; Rapoartele comerciale ale Greciei; Datoria de stat a Turciei; Finanțele grecesei; Fabricile de fesuiri ale Austriei se schimbă în societăți pe acții. Comerțul extern al Sârbiei în anul 1898; Bibliografie.

Această revistă apare lunar și costă pe an 12 fl.

„*Oesterreichische Bibliographie*“. Sub acest titlu a început să apară în Viena o nouă publicațiune bibliografică, editată de reuniunea librarilor austro-ungari sub redacțiunea D. Carol Junker; ea se restringe deocamdată la scrierile apărute între marginile monarhiei austro-ungare, în limba germană (cărți, broșuri, reviste periodice, harte, etc.), dar este luată în prospect întinderea acestei publicațiuni și asupra productelor literare apărute în celelalte limbi ale monarhiei, între cari și limba română. Publicațiunea apare în fic-care săptămână și costă pe an 3 fl.

DIN SINUL ASOCIAȚIUNII.

Din despărțeminte.

Despărțământul Beiușului. Prin concludul Nr. 3 din sedința dela 2 Maiu a. c. comitetul cercual al acestui desp. în considerarea scopului cultural, ce urmărește Asociațiunea și în considerarea, că *desp. Beiuș po-*

sede deja o bibliotecă, aduce la cunoștință, atât membrilor din Beiuș cât și celor din comunele aparținătoare acestui desp., că pot usa de respectiva bibliotecă. În acest scop să se adreseze la dl secretar al comitetului cercual *Dr. Gavriil Cosma*, care prevede și agendele de bibliotecar.

Desp. XI. al Blajului. Din raportul dlui Ioan German, director al acestui desp. referitor la activitatea lui din 1898, dăm următoarele:

În decursul anului 1898 comitetul acestui desp. a ținut 4 ședințe și adunarea cercuală ordinară. În ședințele comitetului s'au desbătut 17 obiecte, în adunarea cerc. 14 obiecte și peste tot biroul a rezolvit 68 exhibite.

Actele rezolvite din partea biroului și a comitet. cerc. aparțin în cea mai mare parte administrațiunii. Arondarea mai potrivită a despărțământului încă a fost una din preocupățiunile comit. cerc.; părerea în cauză a fost comunicată la timpul seu comitetului central. În numitele 4 ședințe s'a discutat și asupra mijloacelor, cari ar pute contribui, ca poporul țeran să arete o mai viuă atracțiune față de scopurile Asociațiunii. Proba — a doua în acest despărțământ — a dat rezultatele cele mai excelente. E vorba adevă de aranjarea unor expozițiuni de lucruri de mână țărănesci cu ocasiunea adunărilor generale. La expoziția aranjată anul acesta cu ocasiunea adunării cerc. la Veza s'au adunat vr'o 400 obiecte de toată frumseța, cari au atras atențiunea tuturor. În fața acestui succes neașteptat comitetul a votat premii în valoare de 60 coroane, la cari I. P. S. Sa Mitropolitul Victor a adaus 4 galbini și s'au mai colectat 20 cor. Premiile au fost distribuite la un număr însemnat de țărance, cărora pe lângă bani li s'au împărțit și multe cărți de cetit, ca „Biografia lui A. Iancu“ de Iosif Șt. Șuluțiu, „Povești din popor“ de I. P. Reteganul ș. a.

Cele 2 premii de câte 25 fl., pe cari dl canonic Gavriil Pop le-a pus la dispoziția comitet. cerc. pentru premiarea a lor două lucrări: de *igienă și pentru conservarea portului național*, nedistribuiuindu-se din lipsa concurenților, s'au pus din nou la concurs cu ziua de 1 Iunie 1899.

La adunarea cerc. ținută în 30 Iulie 1898, după cetirea raportului, rațiociniului și budgetului și aprobarea lor, membrul I. F. Negruțiu a cetit în fața unui număr public interesanta sa disertație: *despre legumărit*, care se va tipări pe spesele desp. în 500 exemplare și se va distribui gratuit sciutorilor de carte din acest cerc.

La acea adunare s'a hotărît, ca comitetul cerc. să înființeze biblioteci populare în comune mai depărtate de centru, pentruca astfel tot mai mulți să se împărțesească de favorurile Asociațiunii; s'a ales comitetul cerc. pe un nou period de 3 ani cum și funcționarii desp.

Agenturi și biblioteci populare, cari sunt un excelent mijloc pentru cultivarea poporului, se află în comunele: Roșia, Biia, Sâncel, Cenade, Cergăul-mare, Mihalt și Lunca. Pentru fie-care din aceste s'au procurat cărți în valoare de 15 fl. și s'a abonat „Foaia Poporului“ pe anul 1898. După adunarea cerc. dela Veza s'au înființat *biblioteci populare*: în Veza

cu 42 cărți, în Tūr cu 49 cărți, în Căpālna cu 40 cărți și în Micāsasa cu același număr de cărți. Afară de aceste s'au distribuit gratuit între țeranii din numitele 4 comune 75 exemplare din broșura „Cucuruzul“ de I. F. Negruțiu. Spre a face posibilă cetirea tuturor celor sciutori de carte, taxa de membru la bibliotecă s'a statorit la minimul 10 cr. anual.

Numărul membrilor: 4 fundatori, 4 pe viață și 52 ordinari = 60, dela cari s'au încassat fl. 339.46 și s'au înaintat comitetul central, respective s'au spesat fl. 271.90 rămânând un rest de fl. 67.56

Despărț. «Bocșei». Înființat numai în 11 Septembrie 1898, acest desp. este între cele dintâi, cari pot servi de exemplu în ce privește punerea la cale și însași *organizarea agenturilor* comunale ale Asoc.

Precum în alte despărțăminte așa și în acesta, comitetul cerc. a ales din sinul său delegați pentru înființarea agenturilor. Unul din acești delegați, dl *Ioan Marcu*, învățător din Bocșa-montană, în 19 Februarie a ținut o adunare poporală în *Bocșa-română*, unde i-a succes a înființa și constitui prima agentură a Asoc. în acel desp., respective în Bănat și preste tot în părțile ungurene. Adunarea a fost bine cercetată atât de inteligență, cât și mai cu samă de popor. Dl Marcu face istoricul Asoc., atinge rezultatele ei și extinderea acum de doi ani și preste Bănat și părțile ungurene, precum și necesitatea de a sprijini mărșul ei scop. Totodată accentuează lipsa de înarmare a poporului nostru cu învățătura și puterea materială, continuă a arêta cât e de necesară păstrarea și restringerea trebuințelor luxurioase, mai mult măiestrite decât firesci.

În urma interesului desvoltat în ascultători din partea dlui Marcu, s'au înscris din această comună 1 membru ordinar cu 10 fl., 10 membri ord. cu câte 5 fl., 6 membri ajutători cu câte 2 fl. și 24 membri ajut. cu câte 1 fl., de toți 41 membri, dela cari s'au încassat și administrat comitetului central suma de 96 fl. După aceste s'a constituit agentura, alegându-se președinte dl comerciant George Vuc, cassar judele comunal dl Petru Vêrdêu și notar dl preot Iancu Ișfan Stan.

La o septémână după organizarea agenturii din Bocșa română, adecă în 26 Februarie, dl Marcu s'a prezentat în comuna Vasiova, unde a procedat cu același zel și tact, isbutind a face 5 membri ordinari și 14 ajutători, dela cari a încassat suma de 40 fl. și pe calea desp. a trimis-o comitetului central.

Adunarea aceasta a decis tot odată să roage comitetul desp. ca să țină o adunare în comuna Vasiova cu scopul de a ajuta înființarea unei tovărășii de consum.

Conform §. 45 din „Regulamentul afacerilor interne pentru despărțăminte“ pe sama numitelor 2 agenturi se trimite câte 1 ex. din „Transilvania“, organul Asoc., care rămâne proprietatea bibliotecii din agentură.

Dacă acest salutar început se va continua și în celelalte comune de pe teritorul desp., atât dl director Budințeanu, cât și domnii delegați

vor avé satisfacțiunea de a fi făcut un pas foarte însemnat spre progres în masele poporului, și celorlalte despărț. le vor da exemple vrednice de imitat.

Desp. XXIX al Mediașului. Comitetul cerc. al acestui desp. în decursul an. 1898 a ținut 3 ședințe ordinare, în cari s'au adus concluse în interesul prosperării Asoc. și s'au comunicat mai multe dispozițiuni și concluse ale comitetului central.

În 1 Aug. 1898 s'a ținut adunarea cercuală în Mediaș, cu care ocaziune au încurs dela 10 membri ordinari 50 fl. și dela membri ajutători 10 fl. Cu această ocaziune s'a ales și constituit comitetul cerc. pe un nou period de 3 ani. Ca director-president a fost reales dl Ioan Moldovan, protopop, vice-președ. dl protopop Romul Mircea și notar dl Dr. Ioan Ivan, avocat. Taxele dela membri au fost trimise cassei centrale a Asoc.

Desp. XXI al Năsăudului. Comitetul cerc. a ținut în decursul anului 1898: 6 ședințe, iar adunarea cerc. s'a ținut la 1 Aug. în comuna Telciu. La această adunare a participat mare număr de inteligență și popor. Membrul Sever Murășan din Telciu a cetit disertatiunea despre „Nutrirea vitelor“. Adunarea a hotărît să se înființeze agenturi și, când vor permite împregiurările, să se aranjeze o expoziție de obiecte din industria de casă. S'a ales comitetul cerc. pe un nou period de 3 ani în frunte cu dl vicar Dr. Ioan Pop ca director.

În ședințele comitetului s'au rezolvat afaceri curente, s'au luat măsuri pentru încassarea taxelor, înmulțirea membrilor și potențarea activității despărțământului. La 18 Nov. s'a constituit comitetul, iar în ședința din 17 Dec. s'a hotărît înființarea a două biblioteci populare ambulante, și notarul desp. dl Virgil Șotropa a fost însărcinat cu ducerea în îndeplinire a hotărîrii.

În decursul anului trecut s'a administrat dela membri din acest despărțământ suma de 171 fl. 60 cr. Desp. are 12 m. fund., 22 pe viață, 34 ordinari și 7 ajutători.

Desp. VI al Sebeșului sășesc a avut în anul 1898 membri fundatori 3, pe viață 4 și ordinari 28. Adunarea cercuală în 1898 s'a ținut la 1 August în Sebeșul sășesc, încassându-se 73 fl. 50 cr. Protocolul adunării și taxele încassate s'au subscernut comit. centr. În adunarea numită s'a ales comitet. cerc. pe un nou period de 3 ani; ca director a fost reales dl protopresb. Sergiu Medean.

Comitetul cerc. a ținut în decursul anului 5 ședințe, în cari pe lângă curenții s'au rezolvat următoarele agende mai însemnate: În ședințele dela 6 Maiu și 2 Novembre a exmis delegați din sinul seu pentru constituirea agenturilor în comunele mai de căpetenie ale desp., acești delegați, din cauza anului rău și a lipsei prea mari în popor, n'au putut

satisfacă însărcinării primite, vor satisfacă însă la tot cazul în decursul anului curent.

În ședința dela 6 Maiu s'au conferit cele 4 stipendii de câte 10 fl., votate în adunarea cercuală din 1897 învățăceilor meseriași: George Oancea din Răhău, Ioan Fleacă din Călnic, Ioan Cirlea din Deal și Petru Tompa din Sebeșul-săsesc. În ședințele dela 30 Iunie și 28 Iulie s'a statorit programa și s'au făcut pregătirile pentru adunarea cercuală. În ședința dela 2 Novembre s'a constituit comitetul și s'a votat suma de 20 fl. pentru înființarea unei biblioteci poporale în comuna Săsciori.

Dl director al despărț. a reprezentat Asociațiunea la pertractarea ținută în Septembrie 1898 în cauza lăsământului Gregoriu Forró din Sebeșul-săsesc. Această afacere de însemnătate a fost terminată în mod favorabil. Suma de 8000 fl. testată Asociațiunii de fericitul Forró, ca fundațiune pentru studenți și învățăcei meseriași și depusă spre fructificare la institutul de credit și economii „Sebeșana“, astăzi este transcrisă pe numele Asociațiunii.

Că despărțământul nu a putut desvolta o activitate mai intensivă și mai rodnică, cauza este a se căuta în neajunsurile și lipsele materiale, în cari poporul a ajuns din cauza ultimilor doi ani nepriincioși.

Desp. IV al Sibiului. Primul obiect al preocupățiunilor comitetului cerc. a fost facerea încercărilor pentru înființarea de agenturi și aducerea comunelor de pe teritoriul acestui desp. în legătură mai de aproape cu interesele Asoc. Spre acest scop a tipărit un apel călduros în chestia formării agenturilor Asoc. și l-a trimis tuturor preoților și învățătorilor din despărț. cum și la alți numeroși fruntași cărturari. Apelul însă a rămas fără efect, căci nici măcar dintr'o comună nu s'a primit raport, că s'ar fi făcut încercări serioase pentru înființarea de agenturi. Comisari din centru nu s'au exmis spre acest scop în nici o comună.

Mai norocos a fost comitetul cerc. cu un alt apel tipărit și trimis cărturarilor dela sate în scopul colectării de proverbe și idiotisme, la care au răspuns mai mulți preoți și învățători, trimitând colecțiuni frumoșele de astfel de produse ale ingeniului românesc. Aranjarea și pregătirea lor pentru publicare a luat-o asupra sa dl secretar al desp. Dr. Elie Cristea. Celelalte afaceri pertractate în decursul anului 1898 au fost curenții, despre cari s'a raportat în casuri speciale. Adunarea cercuală era să se țină în Octobree, când a întrevenit moartea Archiep. și mitrop. Miron Romanul și terminul s'a amânat pe Decembre, când a întrevenit congresul electoral. Aceste lucruri au angajat întreagă atențiunea și timpul fizic al celor din fruntea desp., astfel că pentru 1898 au trebuit să abdică dela ținerea adunării cercuale.

Taxele de membri au incurs destul de regulat. Comitetul cerc. își va da silința a face posibilul pentru ca lucrurile să nu stagneze.